

TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI

Finansal İstikrar Raporu

KASIM 2009
SAYI:9

TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI

İdare Merkezi

İstiklâl Cad. 10 Ulus, 06100 Ankara, Türkiye

Telefon: (90 312) 310 36 46 (74 Hat)

Faks: (90 312) 310 26 00

Teleks: 44033 mrbrt tr; 44031 mbdı tr

World Wide Web Home Page: <http://www.tcmb.gov.tr>

E-mail: bankacilik@tcmb.gov.tr, info@tcmb.gov.tr

ISSN 1305-8584 (Basılı)

ISSN 1305-8576 (Online)

Kamuoyunu bilgilendirme amaçlı olarak hazırlanan bu rapor esas olarak Eylül 2009 verilerine dayanarak hazırlanmakla beraber, raporun yayımlandığı tarihe kadar yaşanan gelişme ve değerlendirmeleri de içermekte olup, tüm içeriği ile TCMB internet sayfasında yer almaktadır. Bu raporda yer alan bilgi ve verilere dayanarak verilecek kararların sonuçlarından Bankamız sorumlu tutulamaz.

ÖNSÖZ

Küresel krizin başlangıcından bu yana geçen süre içinde ülkeler, krizin ekonomileri üzerindeki olumsuz etkilerini gidermek üzere çeşitli tedbirler almışlar ve bu tedbirlerin sonucunda sınırlı da olsa bir toparlanma sağlanabilmiştir. Alınan tedbirlerin yanı sıra, bu tür krizlerin yinelenmesini önlemek üzere finansal sisteme yönelik reform çalışmaları başlatılmış ve somut eylemlere ilişkin bir yol haritası çıkarılmıştır.

G-20'nin çizdiği çerçevede, ülkemizin de aktif katılımıyla Finansal İstikrar Kurulu öncülüğünde yürütülen çalışmaların, küresel finansal mimariyi yeniden şekillendirmesi beklenmektedir. Finansal piyasaların daha sağlıklı ve etkin işlemlerini sağlamak amacıyla planlanan likidite rasyosu, ilave sermaye bulundurulması gibi düzenlemelerin bir kısmının halihazırda ülkemizde uygulanıyor olması, bu küresel krizden finansal sektörümüzün görece olarak daha az etkilenmesini açıklayan unsurlardan birisidir. Bu çerçevede, ülkemiz finansal sektörünün yeni yapıya uyum sağlamasının güç olmayacağı beklenmektedir.

Öte yandan, krizin ülkemize yansımaya başlamasıyla birlikte önemli ölçüde yavaşlayan iktisadi faaliyette kademeli bir toparlanmanın yaşanacağına dair işaretler mevcuttur. Bu toparlanmanın güçlü ve sürdürülebilir olabilmesi için bugüne kadar uygulanan politikaların, Orta Vadeli Program'da yer alan önlemlerin hayata geçirilmesiyle desteklenmesi önem arz etmektedir.

Raporumuzda yer alan analiz ve değerlendirmelerin, finansal farkındalığın güçlenmesine ve daha istikrarlı bir finansal sisteme katkı sağlamasını dilerim.

Durmuş YILMAZ
Başkan
Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

İÇİNDEKİLER

İçindekiler	i
Genel Değerlendirme	iii
I. Makroekonomik Gelişmeler	1
I.1. Dış Alem	1
I.1.1. Uluslararası Gelişmeler	1
I.1.2. Ödemeler Dengesi	14
I.2. Büyüme ve Enflasyon	20
I.3. Kamu Maliyesi	22
I.4. Özel Kesim Gelişmeleri	27
I.4.1. Hanehalkı	28
I.4.2. Reel Sektör	35
I.4.2.1. Reel Sektör Mali Analizi	35
I.4.2.2. Reel Sektörün Borçlanma Yapısı	39
I.4.2.3. Reel Sektörün Yabancı Para Pozisyonu	41
I.4.2.3.1. İMKB’de İşlem Gören Reel Sektör Firmalarının Yabancı Para Pozisyonu	43
II. Finansal Sektörün Genel Yapısı	45
II.1. Bankacılık Sektörü	45
II.2. Bankacılık Sektörü Kârlılık ve Sermaye Yeterliliği	47
II.2.1. Kârlılık	47
II.2.2. Sermaye Yeterliliği	49
III. Bankacılık Sektörü Riskleri	53
III.1. Kredi Riski ve Senaryo Analizi	53

III.1.1. Kredi Riski	53
III.1.2. Kredi Riski Senaryo Analizi	61
III.2. Piyasa Riski ve Senaryo Analizleri	62
III.2.1. Piyasa Riski Gelişmeleri	62
III.2.2. Senaryo Analizleri	65
III.2.2.1. Faiz ve Kur Artışları	65
III.2.2.1.1. Kur Artışı	66
III.2.2.1.2. Faiz Artışı ve Değer Azalışı	66
III.3. Likidite Riski	68
III.4. Finansal Sağlık Endeksi	74

GENEL DEĞERLENDİRME

Gelişmiş ülke finansal piyasalarında başlayıp 2008 yılının son çeyreğinden itibaren derinleşerek dünya geneline yayılan krizin finansal piyasalar üzerindeki etkileri, uygulanan parasal ve mali tedbirlerin de katkısıyla 2009 yılının üçüncü çeyreğinde azalmıştır. Finansal piyasalarda gözlenen bu gelişmelere karşın küresel ekonomiye dair öncü göstergelerdeki iyileşmenin yavaş ve istikrarsız olması, işsizlik oranlarının yüksek düzeylerdeki seyrine devam etmesi ve bankacılık sektöründeki sorunların hala tam olarak çözülememiş olması, toparlanmanın kalıcılığına ve gücüne ilişkin riskleri canlı tutmaktadır. Ayrıca, küresel ekonomideki iyileşmenin mevcut kamu desteklerine dayanmadan sürdürülebilirliği yönündeki endişeler önemini korumaktadır.

Küresel krizde, daralan dış talebe bağlı olarak ihracatta gözlenen keskin düşüş ve ülkemizde de bozulan beklentiler nedeniyle yatırım ve tüketim harcamalarının ertelenmesi, iktisadi faaliyette ciddi bir yavaşlamaya yol açmıştır. Türkiye ekonomisi, 2009 yılının ikinci çeyreğinde büyük ölçüde vergi teşviklerinin tüketim harcamalarını artırması nedeniyle hızlı bir toparlanma göstermiştir. Bununla birlikte, tüketim talebinin ikinci çeyrekte sergilediği kayda değer yükselişten sonra, yılın geri kalan bölümünde daha zayıf bir seyir izlemesi beklenmektedir. Süregelen talep belirsizliği ve düşük kapasite kullanımı ise yatırım harcamalarını sınırlamaya devam edecektir. Bu çerçevede, istihdam koşullarının kalıcı olarak iyileşmesinin uzun zaman alacağı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, önümüzdeki dönemde iktisadi faaliyetteki toparlanmanın yavaş ve kademeli bir eğilim göstermesi beklenmektedir.

Enerji fiyatlarının düşmesine ve ülkemizde azalan tüketim ve yatırım talebine bağlı olarak dış ticaret açığındaki azalış, cari açığın 2008 yılının son çeyreğinden itibaren önemli ölçüde gerilemesine neden olmuştur. Ayrıca, cari açığın finansman yapısının da krizin etkisiyle değişikliğe uğradığı gözlenmektedir. Önceki dönemlerde yurt dışından sağladığı uzun vadeli kaynaklarla cari açığı finanse eden özel sektör, son dönemde net dış borç geri ödeyicisi durumuna geçmiştir. İktisadi faaliyetteki canlanma ve enerji fiyatlarının, cari açığın önümüzdeki dönemdeki gelişiminde de belirleyici olması beklenmektedir.

2008 yılının son çeyreğinden itibaren, hem bankaların hem de banka dışı kesimin uzun vadeli dış kredi yenileme oranında düşüş görülmektedir. Bu gelişmede, dış finansman imkanlarının daralması ve maliyetlerinin artmasının yanısıra yurt içi kredi piyasası ve iktisadi faaliyetteki daralmaya bağlı olarak gerek bankacılık sektörünün gerekse banka dışı kesimin dış finansman

ihtiyacının azalması da rol oynamıştır. Banka dışı kesimin dış kredi yenileme oranındaki düşüşte, Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar'da yapılan değişikliğin de etkisiyle, Türkiye'de faaliyet gösteren bankaların yurt dışı şube ve iştirakleri üzerinden kullandıkları kredilerin bir kısmını, yurt içi şubelerine kaydırmaları da etkili olmuştur. Zira, 2008 yıl sonu ile kıyaslandığında reel sektörün yurt dışındaki yabancı ticari bankalar ile diğer kuruluşlardan kullandığı kredilerde kayda değer bir değişim olmadığı görülmektedir. Önümüzdeki dönemde de bankaların yurt dışı şube ve iştiraklerince kullanılan döviz kredilerinin bir kısmının daha yurt içi şubelere kaymaya devam etmesi beklenmektedir. Dolayısıyla, banka dışı kesimin uzun vadeli dış kredi yenileme oranlarında yaşanan düşüşe ilişkin yapılacak değerlendirmelerde, söz konusu mevzuat değişikliğinin etkisi de gözönünde bulundurulmalıdır.

Bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de toplam talepteki sert daralma ve emtia fiyatlarında gözlenen keskin düşüş, enflasyon oranlarının hızla gerilemesine yol açmıştır. Önümüzdeki dönemde, baz etkisi nedeniyle yıllık enflasyonda dönemsel artışlar görülebileceği düşünülse de temel enflasyon göstergelerinin düşük seyrini koruyacağı tahmin edilmektedir.

Yaşanmakta olan küresel kriz nedeniyle 2009 yılında gelirlerdeki azalış ve harcamalardaki yükselişe bağlı olarak, diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de merkezi yönetim bütçe açığı önemli ölçüde artmış, bunun neticesinde de kamunun borçlanma gereği yükselmiştir. Bütçe açıklarının önümüzdeki dönemlerde mali sürdürülebilirlik kaygılarını artırmasının engellenmesi için kısa vadedeki mali genişlemenin orta vadede telafi edilmesi gerekmektedir. Nitekim, Orta Vadeli Programda 2010-2012 yıllarında kriz döneminde hızla artan bütçe açıklarını kademeli bir şekilde azaltmayı amaçlayan tutarlı bir çerçeve sunulmuştur. Önümüzdeki dönemde kamu borçlanma gereksiniminin kontrol altına alınması ve borcun sürdürülebilirliğine ilişkin kaygıların engellenmesi için Program'da öngörülen tedbirlerin kararlılıkla uygulanması büyük önem arz etmektedir.

Hanehalkı yükümlülükleri, 2009 yılının ilk altı ayında da artmaya devam etmekle birlikte halen birçok ülkeye göre düşük seviyededir. Ayrıca, hanehalkı yükümlülüklerinin faiz ve kur riskinin sınırlı olması, hanehalkının ekonomik konjonktürdeki olumsuz gelişmelerden nispeten daha az etkilenmesini sağlamaktadır. 32 Sayılı Karar'da yapılan değişiklikle hanehalkının dövize endekli kredi kullanımı engellenmiş olup, önümüzdeki dönemde hanehalkının borçları nedeniyle kur riski taşımamasının önüne geçilmiştir.

Öte yandan, küresel krizle birlikte ekonomide yaşanan daralma işsizliği arttırmış ve bu durum hanehalkının borç geri ödeme kapasitesini olumsuz etkilemiştir. Her ne kadar iktisadi faaliyette ılımlı bir iyileşme bekleniyor olsa da, işsizlik oranlarının yüksek seyrini korumasına bağlı olarak hanehalkının borç geri ödemelerinde bir süre daha sorunlar yaşanması, ancak bu sorunların özellikle konut kredileri için ABD ve Avrupa ortalamalarına kıyasla daha ılımlı seyretmesi beklenmektedir.

Yurt içi ve yurt dışı talebin gerilemesiyle firmaların satış gelirleri düşmüştür. Satış gelirlerinin düşmesine bağlı olarak firmaların faaliyet karlılığı azalmış ve ödeme güçleri zayıflamıştır. Bununla birlikte, Türk lirasının değerinin son dönemlerde istikrar kazanması, yabancı para kredileri ve açık pozisyonu yüksek firmaların ödeme güçlerinin daha fazla bozulmasını sınırlamıştır. Firmaların borç ödeme gücündeki zayıflama, bankaların kredi arzını sıkılaştırmalarına neden olurken, yavaşlayan iktisadi faaliyet de firmaların kredi talebini daraltmış ve bunun sonucunda firmalar net borç ödeyicisi olmuşlardır. Firmalar ölçekleri itibarıyla değerlendirildiğinde ise kredi piyasasındaki daralmanın özellikle KOBİ'ler üzerinde etkili olduğu görülmektedir.

Türk bankacılık sektörü ise 2001 krizinden sonra kararlılıkla uygulanan reformlar sayesinde, güçlü yapısını korumuştur.

2008 yılı son çeyreğinden bu yana devam eden politika faiz indirimlerinin piyasa faizlerine yansımalarının, likiditeye ilişkin alınan tedbirlerin ve risk algılamalarındaki iyileşmenin desteğiyle kredilerde sınırlı da olsa bir toparlanma gözlenmeye başlamıştır. Bununla birlikte, tahsili gecikmiş alacaklar (TGA) artmaya devam etmekte olup, iktisadi faaliyetteki toparlanmanın kademeli olacağı göz önüne alındığında, bu artışın bir süre daha devam edebileceği düşünülmektedir. Diğer taraftan, 5464 sayılı Kanun kapsamında ve takip eden dönemde gönüllülük esasına göre yeniden yapılandırılan temerrüde düşmüş kredi kartı borçlarının ödenmesinin, önümüzdeki dönemlerde TGA oranlarını olumlu etkilemesi beklenmektedir.

Küresel kriz nedeniyle sermaye yapıları ciddi hasar gören birçok ülke bankacılık sisteminden farklı olarak, ülkemiz bankalarının sermaye yapılarının son dönemlerdeki yüksek karların da katkısıyla daha da güçlenmesi, kredi kullandırma kapasitelerini artırmaktadır. Bu çerçevede, özellikle son aylarda konut kredilerinde başlayan ivmelenmenin önümüzdeki dönemde Kredi Garanti Fonu'na verilen desteğin de devreye girmesiyle KOBİ kredilerinde de görülebileceği ve genel olarak kredilerde kademeli bir iyileşme olacağı beklenmektedir.

Bankamızın aldığı önlemlerin yanı sıra, son dönemde küresel risk algılamasındaki olumlu gelişmelerin de etkisiyle likidite şartlarının görece olarak iyileştiği gözlenmektedir. Bankacılık sektörünün en önemli kaynağının mevduat olması, bankaların bankalararası fonların oynaklığına olan duyarlılığını kısıtlamaktadır. Ayrıca, 2008 yılı sonundan itibaren bankacılık sektörünün kredilerinin payını azaltıp, menkul değerlerini artırmasının da etkisiyle, likidite yeterlilik rasyolarının belirlenen yasal oranların üzerinde seyretmesi, sektörün likidite riski yönetiminde ihtiyatlı bir yaklaşım sergilediğinin göstergesidir.

Bankacılık sektörü kur riski taşımama eğilimini sürdürmektedir. Sektörün bilanço içindeki açık ve bilanço dışındaki fazla pozisyonunun seviyesi küresel risk iştahındaki iyileşmeye paralel olarak artışını devam ettirmektedir.

Bankacılık sektörü, 2009 yılı Eylül ayında net faiz gelirinin artması ve net ticari kârdaki yükseliş sonucunda kârlılığını artırmıştır. Bu durum, Bankamız politika faiz oranlarındaki indirimlerin etkisiyle fonlama maliyeti azalırken söz konusu indirimlerin özellikle uzun vadeli kredi faizlerine aynı oranda yansımamasından ileri gelmektedir. Ancak, bankalar arasında kredilerde başlayan rekabetin fiyatlara yansımaya başlaması ve TGA'larda sürmesi beklenen artışların, 2010 yılında benzer kârlılık performansının sürdürülebilmesini güçleştireceği düşünülmektedir.

Özellikle gelişmiş ülkelerde, krizin etkisiyle bankaların sermayelerinde meydana gelen aşınmanın sermaye artırımı ve/veya devlet destekleriyle aşıldığı bir dönemde, Türk bankacılık sektörü güçlü sermaye yapısını sürdürmüş ve herhangi bir devlet desteğine ihtiyaç duymamıştır. Nitekim, sermaye yeterliliği rasyosunun (SYR), incelenen tüm dönemlerde, yasal sınır olan yüzde 8'in ve hedef rasyo olan yüzde 12'nin üzerinde olduğu görülmektedir. Yapılan senaryo analizleri, bankacılık sektörünün sermaye yapısının çeşitli şoklar sonucunda oluşabilecek zararları karşılayabilecek düzeyde olduğunu göstermektedir.

Bankacılık sektörünün sağlamlığının bir göstergesi olarak izlediğimiz Finansal Sağlamlık Endeksi, 2009 yılında dalgalı bir seyir izlemiş, Eylül ayında ise sermaye yeterliliği ve karlılık alt endekslerindeki artışa bağlı olarak 2008 yılı sonuna göre artış göstererek, olumlu seviyesini korumuştur.

Önümüzdeki dönemde, finansal istikrara yönelik en önemli risklerin, iktisadi faaliyetteki toparlanmanın beklenenden yavaş olması ve buna bağlı olarak yüksek işsizlik oranları ile küresel finans piyasalarında yaşanabilecek yeni şoklar olduğu değerlendirilmektedir. Bankamız, küresel krizin yurt içi ekonomi üzerindeki olumsuz etkilerini sınırlamak için üzerine düşeni yapmayı sürdürecektir. Alınan parasal tedbirlerin orta vadede mali disiplin ve yapısal düzenlemelerle desteklenmesi büyük önem taşımaktadır. Bu çerçevede, Orta Vadeli Program'ın ve Avrupa Birliği'ne uyum ve yakınsama sürecinin gerektirdiği yapısal düzenlemelerin hayata geçirilmesi konusunda atılacak adımlar önemini korumaktadır.

I. MAKROEKONOMİK GELİŞMELER

Makroekonomik gelişmelerin finansal istikrar açısından önemi göz önüne alınarak, bu bölümde makroekonomik gelişmeler incelenecektir.

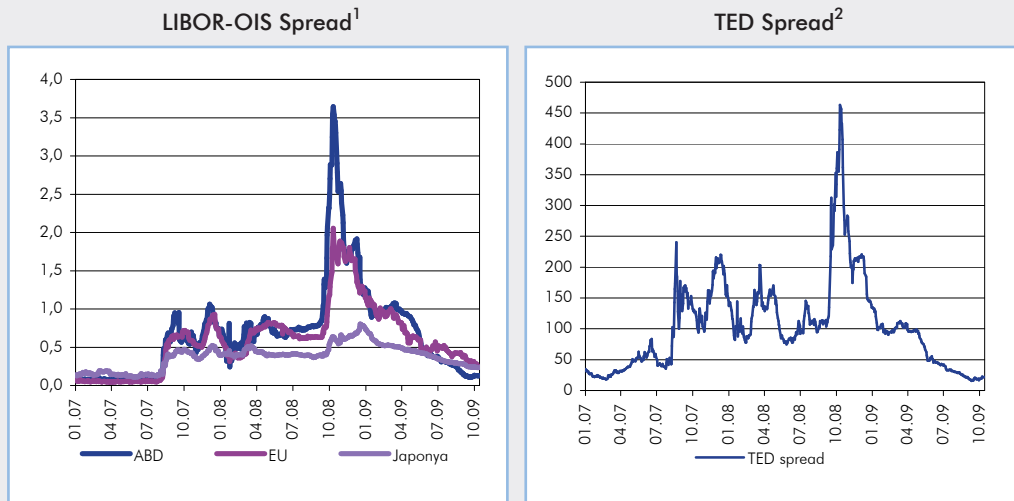
I.1. Dış Alem

I.1.1. Uluslararası Gelişmeler

Gelişmiş ülkelerdeki finansal piyasalarda başlayıp 2008 yılının dördüncü çeyreğinden itibaren derinleşerek dünya geneline yayılan krizin finansal piyasalar üzerindeki etkileri 2009 yılının üçüncü çeyreğinde azalarak sürmüştür. Bu dönemde, finansal sisteme ve küresel iktisadi faaliyete dair açıklanan veriler, küresel ekonominin, kamu otoritelerinin kriz sürecinde uygulamaya koydukları mali önlemlerin de katkısıyla, toparlanma eğilimine girdiğini göstermiştir. Bununla birlikte, küresel ekonomiye dair öncü göstergelerdeki iyileşmenin yavaş ve istikrarsız olması, kriz sonrası toparlanma sürecinin kademeli olacağına işaret etmektedir.

Ekonomideki bu toparlanma eğilimi, finansal piyasalarda yılın ikinci çeyreğinde başlayan iyileşmeyi desteklemiştir. Nitekim, karşı taraf riski nedeniyle işleyişi aksayan bankalararası piyasalardaki tıkanıklık, kredi riski göstergelerinden LIBOR-OIS ve TED spread'lerinin işaret ettiği üzere, önemli ölçüde açılmıştır (Grafik I.1).

Grafik I.1.
Seçilmiş Ülkelerde Piyasa Güven Göstergeleri (Baz puan)

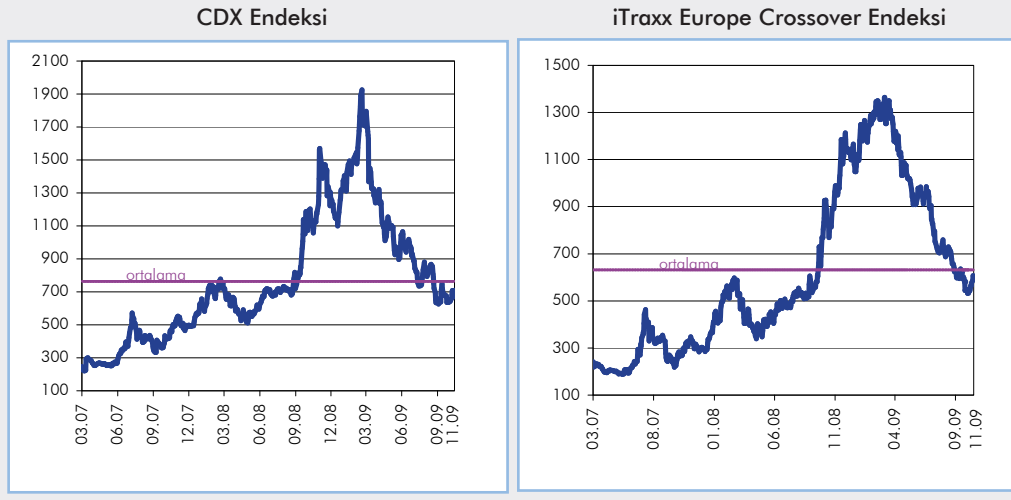
Kaynak: Bloomberg

(1) 3 aylık LIBOR faiz oranı ile gecelik endeks swap'ının 3 aylık bileşik getirisi arasındaki farkı ifade etmektedir.

(2) 3 aylık LIBOR faiz oranı ile 3 aylık ABD Hazine bonosu arasındaki farkı ifade etmektedir.

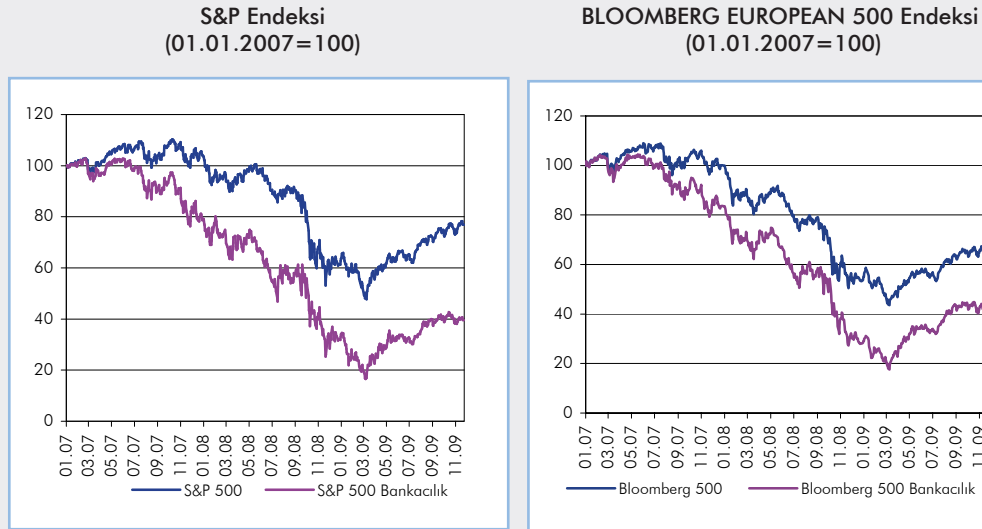
Alınan tedbirlerin bir diğer sonucu ise şirketlerin temerrüt riskinin bir göstergesi olan kredi iflas takası primlerinin azalmasıdır. ABD piyasalarında işlem gören yüksek riskli firmaların tahvillerini içeren CDX endeksinin değeri, yatırım bankası Lehman Brothers'ın batmasından önceki düzeylere kadar gerilemiş ve Mart 2007 - Ekim 2009 dönemi ortalaması olan 764,7'nin altında gerçekleşmiştir. Benzer eğilim, Avrupa piyasalarında işlem gören yüksek riskli 50 firma tahvilini içeren iTraxx Europe Crossover Endeksinde de gözlenmektedir (Grafik 1.2).

Grafik 1.2.
Kredi İflas Takası Endeksleri (Baz puan)

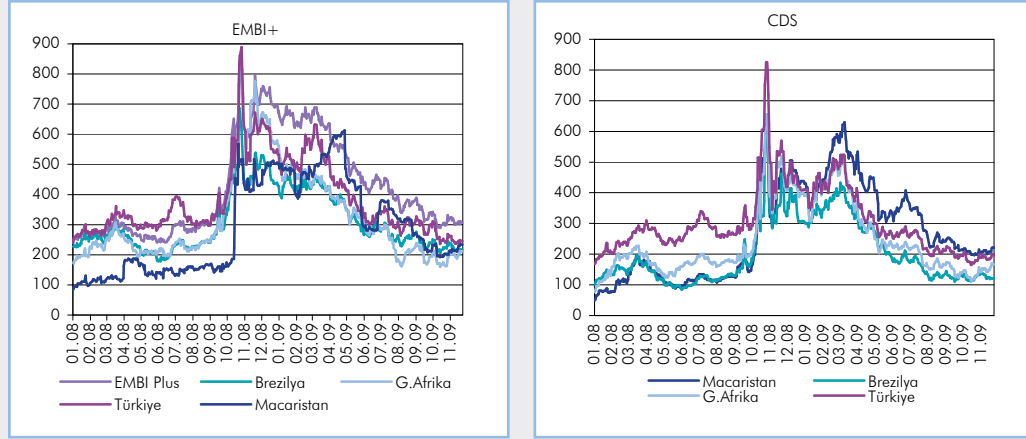
Merkez bankalarınca piyasalara sağlanan fonların da etkisiyle, finansal varlık fiyatlarında küresel düzeyde önemli ölçüde iyileşmeler söz konusudur. Nitekim, özellikle gelişmiş ülke banka bilançolarının devlet destekleri ve sermaye enjeksiyonlarına bağlı olarak iyileşmesinin ardından, başta bankacılık hisseleri olmak üzere hisse senedi piyasalarında başlayan yükseliş devam etmektedir (Grafik 1.3).

Grafik 1.3.
Gelişmiş Ülke Borsa Endeksleri

Küresel risk algılamalarındaki iyileşme ve başta ABD olmak üzere gelişmiş ülkelerde politika faiz oranlarının oldukça hızlı düşürülmesi neticesinde, gelişmiş ülkelere doğru sermaye akımlarında yeniden artış gözlenmektedir. Söz konusu sermaye akımlarına bağlı olarak gelişmekte olan ülke para birimleri gelişmiş ülke para birimleri karşısında değer kazanmış ve gelişmekte olan ülkelerin risk primlerindeki iyileşme süreci daha da kuvvetlenmiştir (Grafik 1.4 ve 1.6).

Grafik 1.4.
Seçilmiş Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye Ülke Risk Primleri^{1,2} ve Kredi İflas Takası (CDS) Spreadleri³ Gelişimi (Baz Puan)

Kaynak: Bloomberg

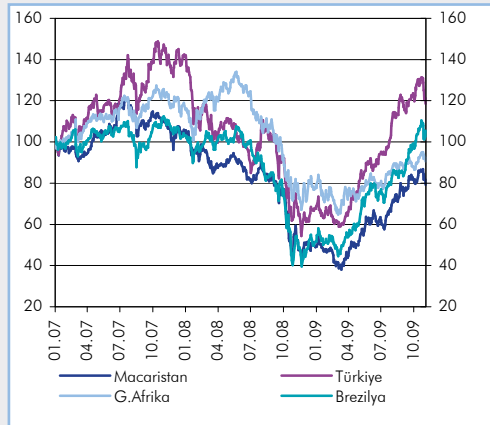
(1) Ülke risk primi, ilgili ülkenin EMBI+ endeksi ile ABD Hazine kağıtlarının getirileri arasındaki farktır.

(2) EMBI+ endeksi, gelişmekte olan 18 ülkenin Eurobond'larını, Brady tipi tahvillerini (Brady bonds) ve ikincil piyasası olan kredilerini (traded loans) içermektedir. EMBI+ endeksinde Brezilya'nın ağırlığı yüzde 22,49; Türkiye'nin yüzde 10,04 ve Güney Afrika'nın yüzde 1,82'dir. Ayrıca, her ülke için ayrı ayrı EMBI+ endeksi de hesaplanmaktadır.

(3) 5 yıllık ABD doları cinsinden CDS sözleşmeleri referans alınmıştır.

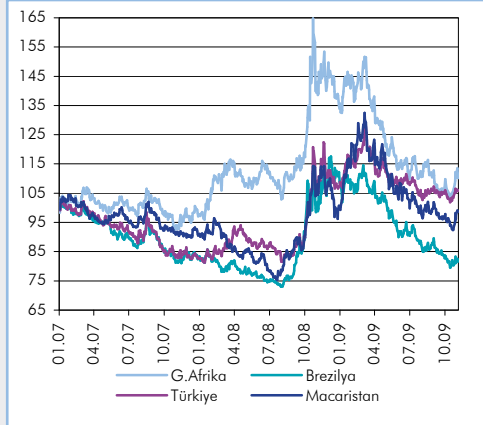
Genel olarak değerlendirildiğinde, gelişmekte olan ülke finansal piyasalarındaki iyileşmenin gelişmiş ülkelere göre daha hızlı gerçekleştiği ve finansal göstergelerin kriz öncesi seviyelere yaklaştığı görülmektedir. Bu gelişimde, gelişmiş ülkelerdeki düşük getiri oranları nedeniyle, gelişmekte olan ülkelere yapılan portföy yatırımlarındaki artış etkili olmuştur (Grafik 1.5 ve 1.6).

Grafik 1.5.
Seçilmiş Gelişmekte Olan Ülke Borsa Endeksleri

Kaynak: Bloomberg

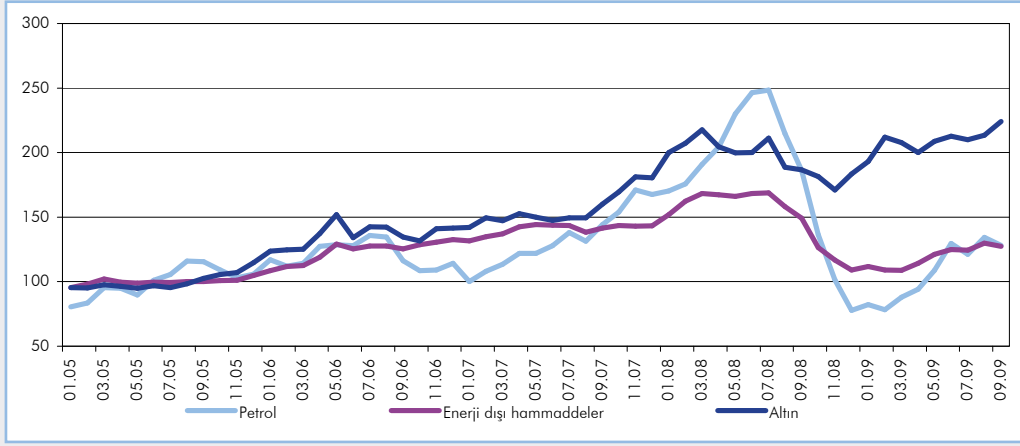
Grafik 1.6.
Seçilmiş Gelişmekte Olan Ülke Döviz Kurları (Endeks 01.01.2007=100)

Kaynak: Bloomberg

Portföy yatırımlarındaki artışa ilave olarak emtia fiyatlarındaki artış, yükselen piyasalardaki toparlanmayı güçlendirmektedir. Emtia fiyatlarındaki artış, hammadde ihracatçısı gelişmekte olan ülkelerin büyüme performanslarını olumlu yönde etkilerken, küresel ekonominin toparlanması ve enflasyon süreci için bir tehdit unsuru olarak görülmektedir (Grafik 1.7). Küresel enflasyon beklentileri ve uzun vadeli küresel piyasa faiz oranlarını olumsuz etkileyebilecek bir diğer risk ise alınan tedbirler nedeniyle tüm dünyada bütçe açıklarının hızla yükselmesidir (Tablo 1.4).

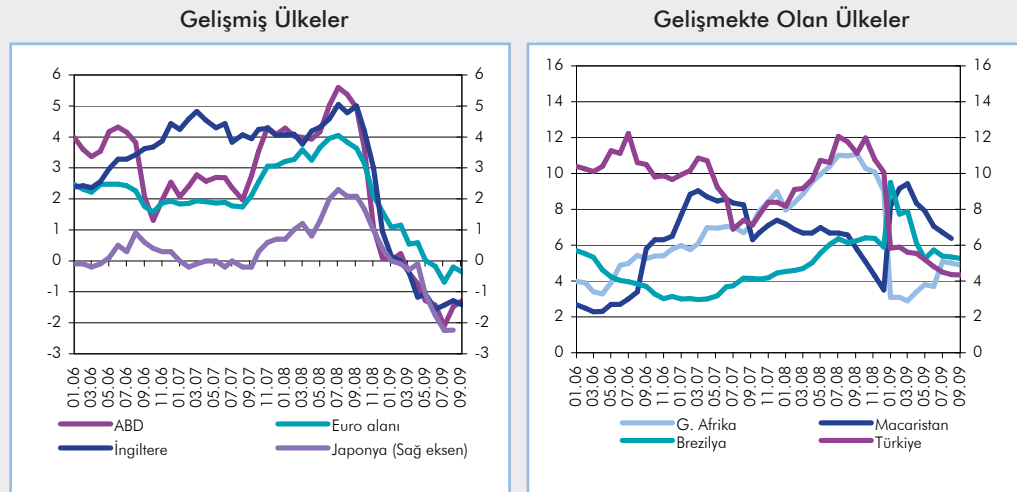
Grafik 1.7.
Emtia Fiyatları Endeksi

Kaynak: Bloomberg

Küresel kriz nedeniyle yaşanan talep daralmasına bağlı olarak aşağı yönlü seyir izleyen enflasyon oranları, merkez bankalarının iktisadi faaliyetteki daralmayı sınırlamaya odaklanmasına imkan vermiş, bu çerçevede gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde para politikası önemli ölçüde gevşetilmiştir (Grafik 1.8).

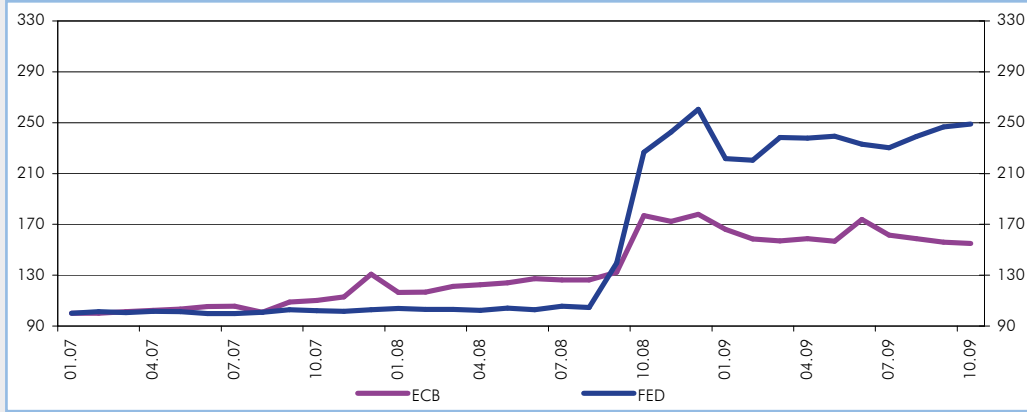
Grafik 1.8.
Seçilmiş Bazı Ülkelerde Enflasyon Oranları (TÜFE yıllık % değişim)

Kaynak: IMF IFS

Ayrıca, bu dönemde, merkez bankalarının geleneksel olmayan politika araçlarına da sıklıkla başvurdukları görülmüştür. Bunların sonucu olarak, özellikle gelişmiş ülke merkez bankalarının bilanço büyüklüklerinde ve kompozisyonunda önemli değişiklikler ortaya çıkmıştır (Grafik 1.9).

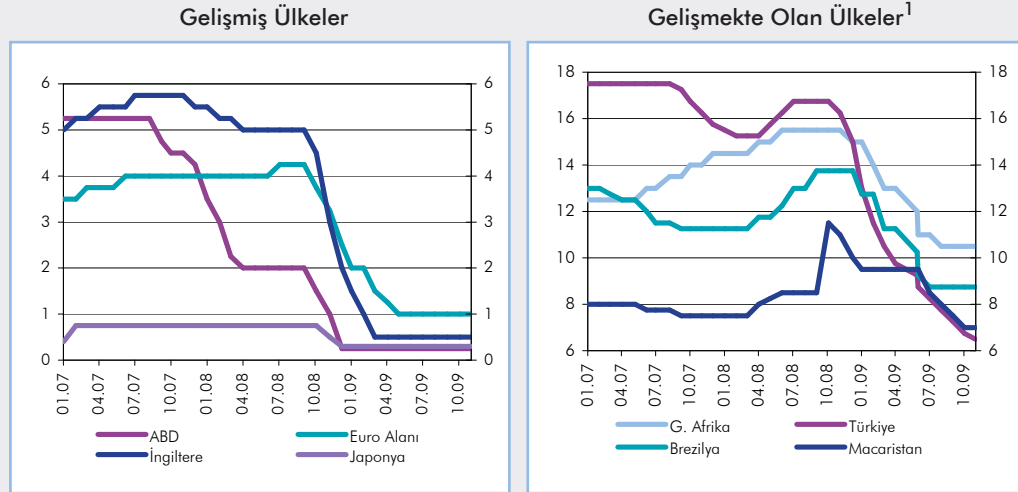
Grafik I.9.
ABD ve Avrupa Merkez Bankaları'nın Bilanço Büyüklükleri Endeksi
(31.01.2007=100)

Kaynak: Bloomberg

Diğer taraftan, gelişmiş ülkeler gibi gelişmekte olan ülkeler de, resesyona baskı karşısında, iktisadi temellerindeki farklılıkların elverdiği ölçüde politika faiz oranlarını düşürmüşlerdir (Grafik I.10).

Grafik I.10.
Seçilmiş Bazı Ülkelerde Politika Faiz Oranları (%)

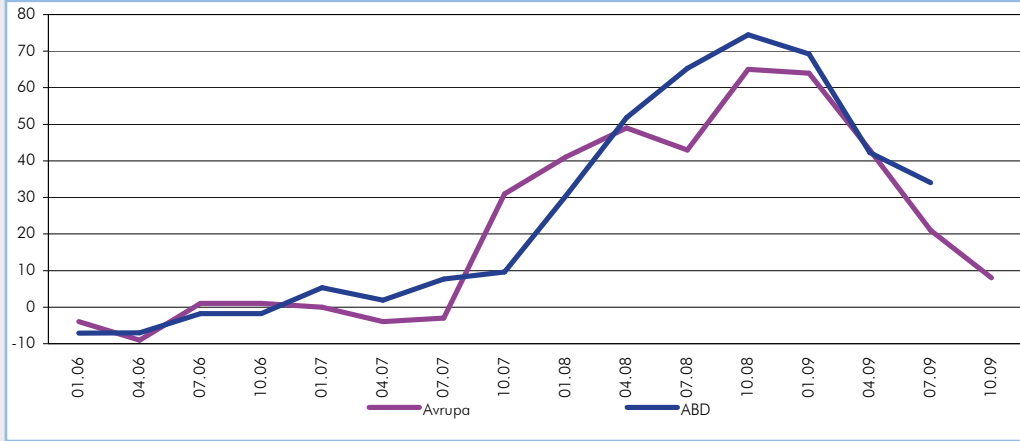

Kaynak: Ülke Merkez Bankaları
(1) Türkiye için gecelik borç alma faiz oranları kullanılmıştır.

Öte yandan, söz konusu tedbirlere karşın, gelişmiş ülke bankacılık sektörü bilançolarındaki sorunlar giderilmeden finansal piyasalardaki bu olumlu havanın reel sektöre tam anlamıyla yansımayaacağı genel olarak kabul görmektedir. Nitekim, hem ABD'de hem de Avrupa'da, kredi verme koşullarına ilişkin yapılan anketlerin sonuçları, daha az sayıda bankanın bir önceki kredi verme koşullarını sıkılaştırdığını, ancak kredi verme koşullarının kriz öncesi döneme kıyasla hala sıkılığını koruduğunu göstermektedir (Grafik I.11).

Grafik I.11.

ABD ve Avrupa Bankacılık Sektörlerinde Kredi Verme Koşullarını Sıkılaştırılan Bankaların Oranı (%)

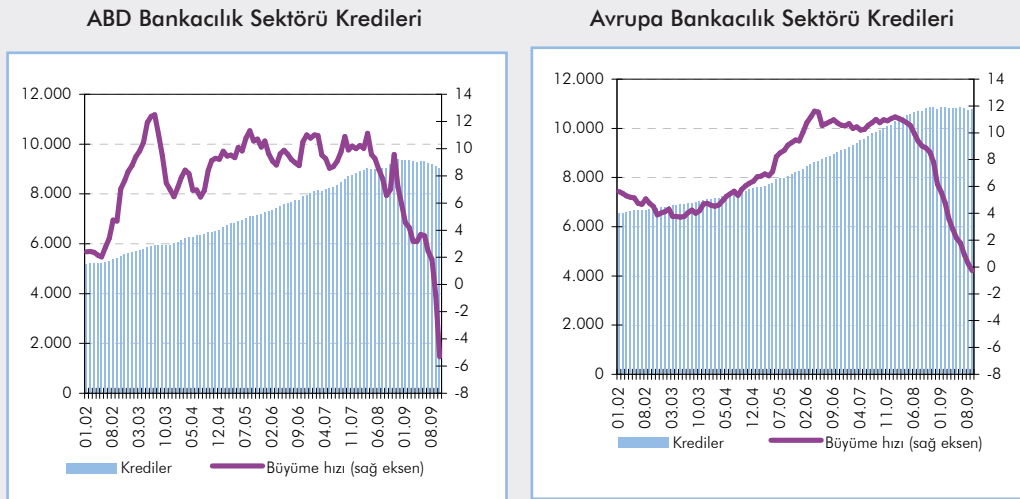

Kaynak: FED ve ECB

Bankaların sıkı kredi koşulları nedeniyle ABD’de ve Euro bölgesinde faaliyet gösteren bankaların kullandırmış olduğu kredilerin yıllık artış oranı, 2008 yılı başından itibaren yavaşlarken, ABD’de 2009 yılının ikinci çeyreğinden, Euro bölgesinde ise Eylül ayından itibaren negatife dönmüştür (Grafik I.12).

Grafik I.12.

ABD ve Avrupa Bankacılık Sektörü Kredileri Gelişimi (Milyar ABD doları, Milyar Euro, %)

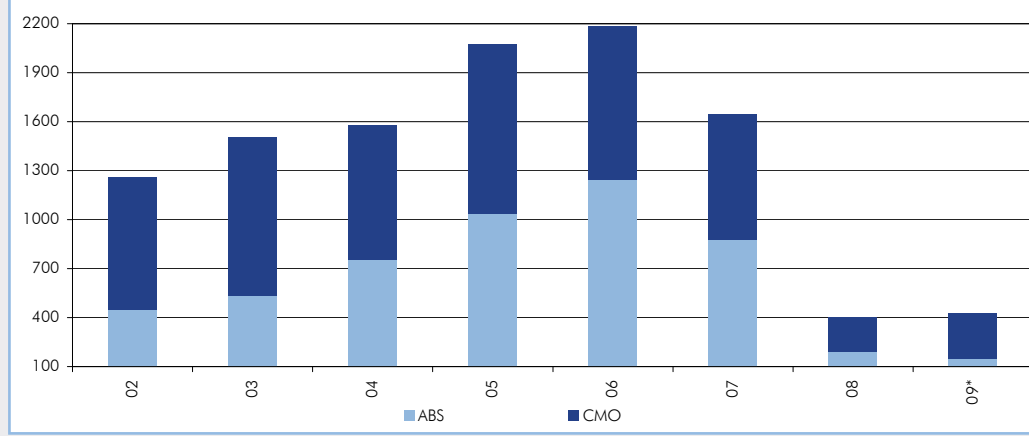
Kaynak: FED

Kaynak: ECB

Gelişmiş ülkelerdeki kredi hacminde meydana gelen daralmada, özellikle tüketici kredilerinin fonlanmasında kullanılan menkul kıymetleştirme piyasalarındaki ciddi gerileme etkili olmaktadır. Nitekim, kriz öncesi dönem olan 2006 yılında ihraç edilen varlığa dayalı menkul kıymetler ve konut kredisine bağlı menkul kıymetler toplamı yaklaşık 2,2 trilyon ABD doları iken, 2009 yılının ilk on ayında 428 milyar ABD dolarına kadar gerilemiştir (Grafik I.13).

Grafik I.13.
Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler (ABS) ve İpotek Teminatl Menkul Kıymetler (CMO)
(Milyar ABD doları)

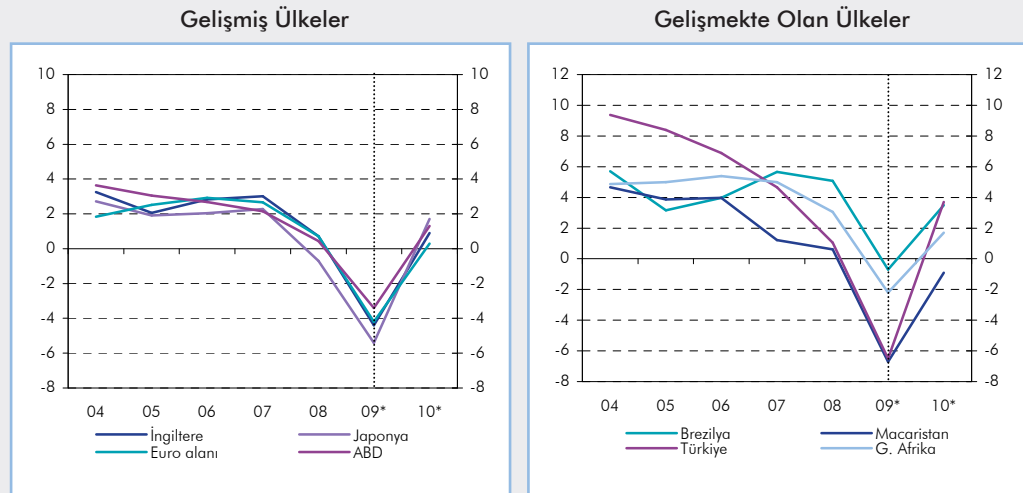

Kaynak: Bloomberg
(*) Ekim ayı itibarıdır.

Dolayısıyla, kredi piyasalarındaki sorunlar tam anlamıyla çözülmeyen, kamu destekleri olmaksızın küresel ekonomideki iyileşmenin sürdürülemediği yönündeki endişeler önemini korumaktadır.

Bununla birlikte, uygulamaya konulan devlet destekleri ve buna bağlı olarak beklentilerde ortaya çıkan iyileşme nedeniyle, uluslararası kuruluşlar büyüme öngörülerini yukarı yönlü revize etmektedir. IMF öngörülerine göre 2010 yılında gelişmiş ülkelerin yüzde 1,25, gelişmekte olan ülkelerin ise yüzde 5 oranında büyümesi beklenmektedir (Grafik I.14).

Grafik I.14.
Seçilmiş Bazı Ülkelerde Büyüme Oranları (Yıllık % değişim)

Kaynak: IMF IFS, IMF WEO, EU European Economy
(*) Öngörü (IMF, Nisan 2009)

Son G-20 ve FSB toplantılarında krize karşı uygulanan politikaların çıkışın, ülkeler arasında eşgüdüm ve işbirliği içerisinde gerçekleştirilmesinin büyük önem taşıdığı vurgulanmaktadır. Bu durum özellikle ülkelerin birbirleri aleyhine olacak bir biçimde çıkış stratejisi benimsememeleri bakımından önem taşımaktadır (Kutu 1).

Kriz döneminde ortaya çıkan aksaklıklar ve sorunların bir daha yaşanmaması amacıyla G-20 çatısı altında ilgili otoritelerce ağırlıklı olarak finansal sektöre yönelik yeni düzenlemeler üzerinde çalışılmakta olup, bu konuda bir yol haritası belirlenmiştir (Kutu 2, 3, 4, 5).

Küresel boyutta istikrarlı bir büyüme sağlanmasından sonra yürürlüğe konulması planlanan yeni düzenlemelerin istikrarlı finansal piyasalar için zemin hazırlayacağı, bununla birlikte geçmiş dönemlerdeki büyüme ve kârlılık seviyelerine erişilmesinin güç olacağı değerlendirilmektedir.

Kutu 1.

Çıkış Stratejileri: Ne Zaman ve Nasıl?

Yaşanan küresel krizin etkilerini azaltabilmek için bir çok ülkede çok çeşitli kamusal destek programları uygulamaya konulmuştur. Bu programlar çerçevesinde verilen desteklerin sona erdirilmesi, yani "çıkış stratejileri" uluslararası kamuoyunun gündemindedir. Bu krizden uluslararası faaliyet gösteren birçok kuruluşun etkilenmiş olması konunun sınır ötesi boyutunu ön plana çıkarmaktadır. Sermayenin küresel akışkanlığı ve hızlı hareket kabiliyeti göz önüne alındığında, ulusal ölçekteki destek programlarının işbirliği içerisinde ve eş zamanlı olarak sona erdirilmesi önem kazanmaktadır. Dolayısıyla, çıkış stratejilerinin zamanlaması kadar, nasıl yürütüleceği de uluslararası platformda tartışılmaktadır.

Bu çerçevede, 6-7 Kasım 2009 tarihinde St. Andrews'da gerçekleştirilen G-20 Maliye Bakanları ve Merkez Bankası Başkanları toplantısında, IMF tarafından sunulan çıkış stratejilerine yönelik aşağıdaki temel prensipler benimsenmiştir.

- 1) Çıkışın zamanlaması ekonominin ve finansal sistemin durumuna göre belirlenmeli, sürdürülebilir istikrar sağlanmadan desteklere son verilmemelidir.
- 2) Mali disiplinin sağlanması, istisnai durumlar hariç, öncelikli konu olmalıdır.
- 3) Kamu borçlarının belli bir zaman dilimi içerisinde ekonomi açısından risk oluşturmayacak seviyelere düşürülmesi için mali çıkış stratejileri ve zamanlaması şeffaf ve detaylı olarak kamuoyu ile paylaşılmalıdır.
- 4) Kriz nedeniyle geçici olarak sağlanan mali destekler ekonomi yeterince güçlendiğinde sona erdirilmeli ve faiz dışı fazla mali disiplinin temel unsuru olmalıdır.
- 5) Para politikasının sıkılaştırılması gerektiğinde, kriz sırasında alınan olağanüstü para politikası tedbirlerine son verilmesi önkoşul olarak görülmemelidir.
- 6) Finansal sektöre verilen desteklerden çıkış, piyasaların işlerliğine zarar vermeden aşamalı olarak gerçekleştirilmelidir.
- 7) Alınan tedbirlerden azami faydanın sağlanabilmesi için çıkış stratejileri, zamanlama bakımından ülkeler arasında farklılık gösterebilecekse de işbirliği içerisinde yürütülmelidir.

Kaynaklar:

- 6-7 Kasım tarihli G20 Maliye Bakanları ve Merkez Bankası Başkanları toplantısında sunulan IMF metni.

Kutu 2.**Küresel Krize Yönelik Olarak G-20 Çatısı Altında Alınan Son Kararlar**

G-20 tarafından alınan kararlar çerçevesinde, küresel krizin etkilerinin azaltılması ve yinelenmesinin önlenmesini teminen, finansal sistemlerin güçlendirilmesini, düzenleme çerçevesindeki eksikliklerin bu güçlenmeyi destekleyecek şekilde tamamlanmasını ve ekonomik büyümenin desteklenmesini hedefleyen çalışmalar sürdürülmektedir.

2009 yılı içerisinde gerçekleştirilen G-20 Londra ve Pittsburgh zirvelerinde sürecin başlangıcında ortaya konulan hedefler konusundaki gelişmeler değerlendirilmiş ve son olarak St.Andrews'da gerçekleştirilen G-20 Maliye Bakanları ve Merkez Bankası Başkanları toplantısında, krize karşı eşgüdüm içinde alınan önlemleri takiben ekonomik ve finansal koşullarda iyileşme görüldüğü ancak, iyileşmenin henüz tam olmadığı, destek politikalarına ihtiyacın devam ettiği ve yüksek işsizliğin halen önemli bir sorun olduğu hususlarında görüş birliğine varılmıştır.

Bu çerçevede G-20 Maliye Bakanları ve Merkez Bankası Başkanları,

- Ekonomik işbirliği konusunda yeni bir yaklaşım olarak Pittsburgh G-20 Liderler zirvesinde ortaya konulan "Güçlü, Sürdürülebilir ve Dengeli Büyümeyi Destekleyen Bir Çerçeve" oluşturulmasına ilişkin çalışmalar kapsamında, uygulanan ulusal politikaların küresel anlamda hedeflere ulaşmada yeterli olup olmadığını ele alacak yeni bir değerlendirme süreci başlattıklarını ve söz konusu çalışmalarında IMF, Dünya Bankası ve ilgili diğer uluslararası kuruluşlardan destek alacaklarını ifade etmişlerdir. Bu bağlamda, 2010 yılının Ocak ayı sonuna kadar ulusal ve bölgesel politika çerçeveleri, program ve projeksiyonları oluşturulacak, Nisan ayında bu politikaların birlikte, belirlenen hedeflere ulaşmada ne derece uyumlu olduğunu belirleyecek karşılıklı değerlendirme sürecinin ilk aşaması yerine getirilecek, G-20 Haziran zirvesi için bir dizi politika seçenekleri hazırlanacak, Kasım zirvesinde ise açık ve net tedbirler sunulmasına çalışılacaktır.
- Tam olarak iyileşme sağlanana kadar ekonomiye destek sağlamaya devam edilirken, aynı zamanda olağanüstü kamusal destek programlarından çıkışın iyi yönetilmesini teminen stratejilerini geliştirecekleri taahhüdünde bulunmuşlardır.
- FSB'nin küresel finansal sistemin güçlendirilmesi konusunda çalışmaya devam edeceğini, bu çerçevede, Basel Komitesince 2010 yılı sonuna kadar daha güçlü standartlar geliştirilmesinin gerektiğini ve bu standartların 2012 yılı sonuna kadar uygulanmasının amaçlandığını ifade etmişlerdir.
- Ücretlendirme politikalarının finansal istikrarı desteklemesini sağlamak üzere FSB standartlarının ulusal mevzuatlara dahil edileceğini taahhüt etmişler ve finansal kuruluşlara söz konusu prensipleri bir an önce uygulamaya koymaları için çağrıda bulunmuşlardır.

Kaynaklar:

- 24-25 Eylül 2009 tarihli G-20 Pittsburgh Liderler Zirvesi bildirgesi
- 7 Kasım 2009 tarihli G-20 Londra Maliye Bakanları ve Merkez Bankası Başkanları toplantı tebliği

Kutu 3.**Basel Bankacılık Denetim Komitesi'nin İhtiyatlı Düzenlemelerin Güçlendirilmesine İlişkin Çalışmaları**

G-20 zirvelerinde alınan küresel finansal sistemi güçlendirme kararı çerçevesinde, Basel Bankacılık Denetim Komitesinin 2010 yılı sonuna kadar daha güçlü standartlar geliştirilmesi sürecini tamamlaması ve bu standartların da 2012 yılı sonuna kadar uygulamaya konulması öngörülmektedir. Yürütülen çalışmalar arasında bankacılık sektörüne yönelik olarak sermayenin kalitesinin artırılması, döngüsellüğün etkilerinin azaltılması ile likidite ve kaldıraç oranları ön plana çıkan konulardır.

Bilindiği gibi küresel kriz, gelişmiş ülke bankalarının büyük bölümünün sermayesinin yeterli ve istenen kalitede olmadığını göstermiştir. Bu sorunun çözümüne yönelik olarak başlatılan çalışmalarda, öncelikle sermayenin kalite ve şeffaflığının artırılması amacıyla birincil sermayenin ana unsurlarının adi hisse senetleri ve dağıtılmamış karlar olması gerektiğine karar verilmiştir. Farklı ortaklık yapısındaki şirketlerin de eşdeğer seviyede yüksek kaliteli birincil sermaye tutmalarını sağlamak için uygun prensipler oluşturulacaktır. Ayrıca, sermayeden indirilen değerler uluslararası alanda uyumlaştırılacak ve birincil sermayenin ana unsurlarından düşülecektir. Bilgilendirme amacıyla sermayenin tüm unsurlarının kamuoyuna açıklanması öngörülmektedir.

Yasal sermaye yeterlilik oranlarına ek olarak bankaların tampon sermaye oluşturması yoluyla döngüsellüğün olumsuz etkilerini azaltacak yaklaşımların geliştirilmesine çalışılmaktadır. Döngüsellik, finansal sistemin, döngüsel hareketlerin etkilerini (birincil etkiler) büyütürken finansal istikrarı olumsuz yönde etkileyen ikincil etkiler yaratmasına neden olan mekanizmalardır. Döngüsellüğün olumsuz etkilerini gidermek üzere, Basel II Sermaye Yeterliliği Çerçevesi'nde yapılacak değişiklikler ile asgari sermaye yeterlilik oranlarından kaynaklanan döngüsellüğün önlenmesi amaçlanmakta, bankaların oluşturmaları öngörülen tampon sermayeyi kullanarak finansal piyasalarda oluşan gerilimler ile ekonomik daralmaların olumsuz etkilerinden korunmaları ve böylelikle etkin bir şekilde faaliyet göstermeye devam etmeleri hedeflenmektedir.

Finansal sistemde borçluluk düzeylerinin yüksek olması da küresel krizin temel nedenlerinden biri olarak gösterilmiştir. Bu kapsamda, Basel II çerçevesini destekleyecek nitelikte ve zorunlu olması planlanan bir kaldıraç oranı oluşturulması öngörülmüştür. Kaldıraç oranının, ekonominin iyiye gittiği dönemlerde bankacılık sektöründe borçluluğun artmasını engellemesi hedeflenmektedir. Öneri geliştirilirken oranın uluslararası ölçekte karşılaştırılabilir olması için gerekli detaylar ve özellikle muhasebe uygulamalarına ilişkin farklılıklar gözönüne alınacaktır.

Küresel kriz öncesinde likidite bolluğuna bağlı olarak bankalar likiditeyi veri kabul etmiş, işlemlerinde karmaşık yapılandırılmış ürünlere ve toptan fonlanmaya ağırlık vermiş, temel varlık ve fonlama piyasalarının çalışmamasına ve uzun dönemli likidite sıkıntısına yönelik stres testleri yapmamış ve kredi, piyasa ve likidite riskleri arasındaki etkileşimi gözardı etmişlerdir. Bu nedenlerle, bankacılık sektörü finansal krize yeterli likidite yedekleri olmadan girmiş ve sonuç olarak merkez bankaları tarafından piyasalara önemli miktarda likidite enjeksiyonu yapılması gerekmiştir. Krizden çıkarılan sonuç ise bankaların sistemik likidite şoklarına karşı dayanıklılığının artırılması ve likidite riski yönetim süreçlerinin güçlendirilmesi gerektiğidir. Bu çerçevede, Basel Komitesi, likidite riskinin düzenlenmesi, gözetimi ve yönetimine ilişkin olarak uluslararası çerçevenin güçlendirilmesi ve zorunlu olarak uygulanacak bir likidite oranı geliştirilmesi için çalışmalarını sürdürmektedir.

Kutu 4.**Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarına İlişkin Gelişmeler**

Finansal Muhasebe Standartları Kurulu (FASB) tarafından oluşturulan Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri (GAAP) ile Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB) tarafından oluşturulan Uluslararası Finansal Raporlama Standartları'nın (IFRS) uyumlaştırılmasına yönelik olarak 2006 yılı Şubat ayında FASB ve IASB arasında bir protokol imzalanarak bir çalışma programı hazırlanmış ve gelişmelere ilişkin ilerleme raporu ile tamamlama takvimi 2008 yılı Eylül ayında yayımlanmıştır.

2007 yılında başlayan küresel finansal krizle birlikte, iki standartlar seti arasındaki uyumsuzluklar ile finansal raporlamaya ilişkin diğer sorunların acil olarak ele alınması gereği ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede, IASB ve FASB 2008 yılı Ekim ayında Finansal Kriz Danışma Grubu'nu (FCAG) kurmuş ve 2008 yılı Kasım ve Aralık aylarında kamuya açık üç toplantı yaparak acil olarak ele alınması gereken muhasebe sorunlarını saptamaya çalışmıştır. Ayrıca, küresel krizle birlikte karşılaşılan sorunlara çözüm üretmek amacıyla, 15 Kasım 2008 tarihinde Washington'da, 2 Nisan 2009 tarihinde Londra'da ve 24-25 Eylül 2009 tarihlerinde Pittsburgh'da yapılan G-20 Liderler Zirvelerinde ise Finansal İstikrar Kurulu'nun (FSB) tavsiyeleri doğrultusunda muhasebe standartlarıyla ilgili şu kararlar alınmıştır:

- Finansal araçların muhasebeleştirilmesine ilişkin standartlardaki karmaşıklığın azaltılması,
- Daha geniş bir kredi bilgi sistemi oluşturularak kredi karşılıklarına ilişkin muhasebenin güçlendirilmesi,
- Karşılıklandırma, bilanço dışı riskler ve değerlemeye ilişkin belirsizlikler için muhasebe standartlarının geliştirilmesi,
- Gözetim ve denetim otoriteleriyle birlikte çalışarak değerlendirme ve karşılıklandırma standartlarının uygulanmasında açıklık ve tutarlılık sağlanması,
- IASB'nin kurumsal çerçevesinin düzenleyici ve denetleyici otoriteler, gelişmekte olan ülkeler de dahil olmak üzere ilgili tarafların katılımıyla geliştirilmesi,
- Standard belirleyiciler ile düzenleyici otoriteler tarafından, finansal ürünlere ilişkin açıklama standartlarının geliştirilmesi,
- Yüksek kalitede ve tek bir küresel muhasebe standartları seti oluşturulması için ilgili otoritelerin çalışmalarını hızlandırmaları ve uyumlaştırma projelerinin 2011 yılı Haziran ayına kadar tamamlanması.

IASB, FASB ile yürüttüğü uyumlaştırma projelerinden bazılarını, G20, FSB ve diğer uluslararası otoritelerin de tavsiyeleri doğrultusunda, krize ilişkin projeler olarak sınıflandırmış ve bu projelere ilişkin çalışmalarını hızlandırmıştır. Söz konusu projeler ve bu projelere ilişkin tamamlama takvimi Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Finansal krize ilişkin projelerin taslak ve standart olarak yayımlanma takvimi

	IV-08	I-09	II-09	III-09	IV-09	I-10	III-10	IV-10
1. Konsolidasyon	Taslak						IFRS X	
2. Bilanço dışı bırakma		Taslak					IFRS X	
3. Gerçeğe uygun değer ölçümü			Taslak				IFRS X	
4. Finansal araçlar (IAS 39'un değiştirilmesi)								
a. Sınıflandırma ve ölçme				Taslak	IFRS 9			
b. Değer düşüklüğü					Taslak		IFRS X	
c. Riskten korunma muhasebesi						Taslak	IFRS X	

Finansal krize ilişkin projelerden, IAS 39'u değiştiren finansal araçlar projesinin birinci aşaması olan finansal araçların sınıflandırılması ve ölçülmesine ilişkin çalışmalar tamamlanmış ve 12 Kasım 2009 tarihinde "IFRS 9 - Finansal Araçlar" adı altında yeni bir standart yayımlanmıştır.

Söz konusu standart ile getirilen en önemli değişikliklerden bir tanesi, finansal varlıkların "gerçeğe uygun değer", "satılmaya hazır", "vadeye kadar elde tutulacak", "kredi ve alacaklar" olarak dört kategoride sınıflandırılmasına ilişkin mevcut karmaşık uygulamanın değiştirilerek, "itfa edilmiş maliyet" ve "gerçeğe uygun değer" olmak üzere iki kategorinin belirlenmesidir. Buna göre, sınıflandırma yapılırken, finansal varlıkların yönetilmesinde kullanılan iş modeli ile finansal varlık sözleşmelerinin özellikleri dikkate alınacaktır. İşletmenin iş modeli finansal varlıkların sözleşmeye dayalı nakit akışlarının elde edilmesi amacını taşıyorsa ve sözleşmeye dayalı nakit akışları sadece anapara ve faiz ödemelerinden oluşuyorsa, bu finansal varlıklar itfa edilmiş maliyet kategorisinde sınıflandırılacaktır. Diğer bütün finansal varlıklar ise gerçeğe uygun değerinden ölçülecektir. Ayrıca, işletmenin iş modelinin değiştiği olağanüstü durumlarda finansal varlıkların yeniden sınıflandırılmasına izin verilmektedir.

Söz konusu standart 1 Ocak 2013 tarihinden itibaren zorunlu olarak uygulanacak olup, projenin değer düşüklüğüne ilişkin ikinci aşamasındaki gelişmelere göre, gerekmesi halinde zorunlu uygulama ileri bir tarihe alınabilecektir. Ayrıca, standardın 2009 yılı finansal tablolarından itibaren uygulanmasına da izin verilmektedir.

Kaynaklar:

- <http://www.iasb.org/>
- <http://www.g20.org/>

Kutu 5.**Ücretlendirme Politikaları**

Özellikle karmaşık finansal enstrümanlara dayalı işlemlerden kısa vadede elde edilen karlar üzerinden ödenen yüksek miktartlı performans primleri, bu işlemler nedeniyle uzun vadede ortaya çıkabilecek risklerin göz ardı edilmesine ve aşırı risk alınmasına yol açarak küresel finansal sistemin istikrarını bozucu bir etken haline gelmiştir. Bu durum, finansal kuruluşlarda uygulanan ücretlendirme politikalarının G-20 tarafından krizin nedenlerinden biri olarak görülmesine ve bu konunun önemli reform alanlarından biri olarak ele alınmasına neden olmuştur.

Konuyla ilgili temel ilkelerin belirlenmesi için FSB altında bir "Ücretlendirme Çalışma Grubu" kurulmuştur. Çalışma Grubu, 2009 yılı Nisan ayında ücretlendirme politikaları konusundaki temel uluslararası metin olan ve bu alanda 3 başlık altında ilkeler belirleyen "FSB Principles for Sound Compensation Practices" adlı dokümanı yayımlamıştır. Söz konusu başlıklar şunlardır:

1. Ücretlendirme Politikalarının Etkin Yönetilmesi
2. Ücretlendirmenin Alınan Risk Düzeyi İle Uyumlu Olması
3. Ücretlendirmenin Kamu Otoritesi ve Hissedarların Etkin Gözetim ve Denetiminde Olması

Diğer taraftan, Basel Bankacılık Denetim Komitesi de (BCBS), ücretlendirme konusundaki FSB ilkelerinin ülke otoritelerince uygulamaya konulması için çalışmalar başlatmış ve 2009 yılı Temmuz ayında söz konusu ilkeleri Basel II'nin ikinci yapısal bloğu olan "Denetim Otoritesi İnceleme Süreci" (Supervisory Review Process) içine dahil etmiştir.

2009 yılının Kasım ayındaki son G-20 Maliye Bakanları ve Merkez Bankası Başkanları toplantısında ise ulusal mevzuatların en kısa zamanda FSB ilkeleri ile uyumlu hale getirilmesi ve bu ilkelerin finansal kuruluşlarca derhal uygulamaya başlanması kararlaştırılmıştır. Başta ABD ve Avrupa Birliği üyeleri olmak üzere birçok ülkede ulusal mevzuatların FSB ilkelerine uyumlu şekilde düzenlenmesine yönelik çalışmalar devam etmektedir. FSB, ücretlendirme ilkelerinin ve uygulama standartlarının üye ülkelerde ne kadar uygulandığı ve ne derece etkili olduğunu takip edecek ve gerekirse Mart 2010'a kadar yeni önlemler alacaktır.

Kaynaklar:

- "FSF Principles for Sound Compensation Practices", Finansal İstikrar Kurulu, 2 Nisan 2009
- "Overview of the Implementation of the FSB Principles on Sound Compensation Practices", Basel Bankacılık Denetim Komitesi, 27 Ağustos 2009
- "FSB Principles for Sound Compensation Practices-Implementation Standards", Finansal İstikrar Kurulu, 25 Eylül 2009
- G-20 Liderler Zirvesi Bildirgesi, Pittsburgh, 25 Eylül 2009

1.1.2. Ödemeler Dengesi

Küresel kriz nedeniyle azalan tüketim ve yatırım talebi ile düşen enerji fiyatları, cari açığın 2008 yılının son çeyreğinden itibaren önemli ölçüde gerilemesine neden olmuştur. Ayrıca, cari açığın finansman yapısının da krizin etkisiyle değişikliğe uğradığı gözlenmektedir (Tablo I.1).

Tablo I.1. Ödemeler Dengesi (Milyar ABD doları)

	2005	2006	2007	2008	09.09*
CARİ İŞLEMLER HESABI	-22,1	-32,1	-38,2	-41,8	-14,6
Dış Ticaret Dengesi	-33,0	-41,0	-46,7	-53,0	-25,0
Toplam Mal İhracatı ¹	78,4	93,6	115,4	140,8	107,6
Toplam Mal İthalatı ¹	-111,4	-134,6	-162,0	-193,8	-132,6
Karşılama Oranı (%)	70,4	69,6	71,2	72,7	81,2
Hizmetler Dengesi	15,3	13,7	13,3	17,2	16,5
Gelir Dengesi	-5,9	-6,7	-7,1	-8,2	-7,9
Cari Transferler	1,5	1,9	2,2	2,1	1,9
SERMAYE VE FİNANS HESABI	19,5	32,1	36,6	36,4	1,4
Doğrudan Yatırımlar	9,0	19,3	19,9	15,8	9,0
Portföy Yatırımları	13,4	7,4	0,7	-5,0	-4,9
Diğer Yatırımlar	14,9	11,5	24,0	24,6	-8,7
Rezerv Varlıklar	-17,8	-6,1	-8,0	1,1	5,9
NET HATA VE NOKSAN	2,6	0,0	1,6	5,4	13,2

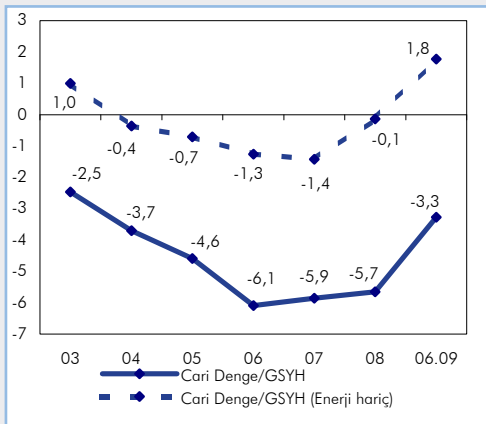
Kaynak: TCMB

(*) Son 12 aylık verileri kapsamaktadır.

(1) Baval ticareti, limanlarda sağlanan mallar ve altın dahildir.

2008 yılı Ağustos ayı itibarıyla 49 milyar ABD doları ile yıllık bazda en yüksek açığı veren cari işlemler hesabı, küresel krizin iç ve dış talep üzerindeki yansımalarının belirginleşmeye başladığı 2008 yılı Ekim ayından itibaren hızla azalarak 2009 yılı Eylül ayı itibarıyla 14,6 milyar ABD dolarına kadar gerilemiştir (Tablo I.1).

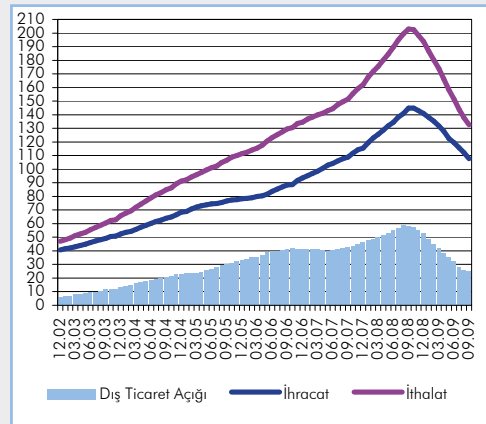
Grafik I.15. Cari Denge'nin GSYH'ye Oranı ve Enerji Fiyatlarının Etkisi¹ (%)

Kaynak: TCMB, TÜİK

(1) Enerji hariç cari denge, Uluslararası Standart Sanayi Sınıflamasına (USSS, Rev.3) göre Madencilik ve Taşocakçılığı sektörü altındaki maden kömürü, linyit ve turb; ham petrol ve doğalgaz ile İmalat Sanayii altındaki kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar kalemleri kullanılarak hesaplanan net enerji ithalatının cari açık tutarından çıkarılması ile hesaplanmıştır.

Grafik I.16. İhracat, İthalat ve Dış Ticaret Açığının Gelişimi¹ (Milyar ABD doları)

Kaynak: TCMB

(1) Son 12 aylık birikimli veriler kullanılmıştır.

Cari işlemler açığının GSYH'ye oranı ise 2008 yılı sonunda yüzde 5,7 iken, 2009 yılı ilk yarısı itibarıyla yüzde 3,3'e düşmüştür. Dış ticaret açığının en önemli kaynağı olan enerji kalemlerinin ithalat ve ihracatı hariç tutulduğunda ise ülkemizin 2009 yılı başından itibaren cari fazla verir duruma geldiği görülmektedir (Grafik I.15).

Ülkemize benzer şekilde yetersiz yurt içi tasarruf oranları nedeniyle ekonomik büyüme için dış kaynaklara ihtiyaç duyan diğer bazı gelişmekte olan ülkelerin cari dengelerinde de küresel krizle birlikte önemli düzelmeler yaşandığı gözlenmektedir (Tablo I.2).

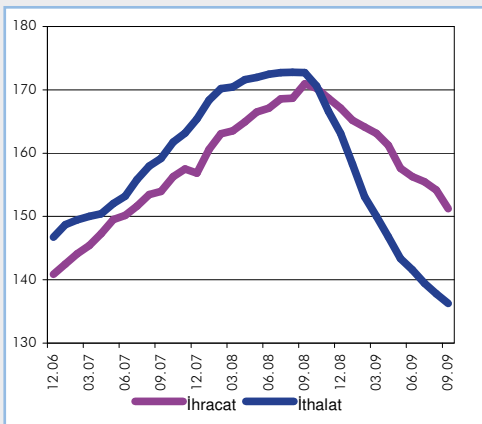
Tablo I.2. Seçilmiş Ekonomilerde GSYH Büyümesi ve Cari Açığın GSYH'ye Oranı (%)

	2008		2009*		2010**	
	Büyüme	Cari A./ GSYH	Büyüme	Cari A./ GSYH	Büyüme	Cari A./ GSYH
Türkiye	0,9	5,7	-6,5	1,9	3,7	3,7
Bulgaristan	6,0	25,5	-6,5	11,4	-2,5	8,3
Romanya	7,1	12,4	-8,5	5,5	0,5	5,6
Polonya	4,9	5,5	1,0	2,2	2,2	3,1
Güney Afrika	3,1	7,4	-2,2	5,0	1,7	6,5
Macaristan	0,6	8,4	-6,7	2,9	-0,9	3,3
Çek Cumhuriyeti	2,7	3,1	-4,3	2,1	1,3	2,2

Kaynak: IMF Dünya Ekonomik Görünüm Raporu, Ekim 2009
 (*) Gerçekleşme Tahmini
 (**) Öngörü

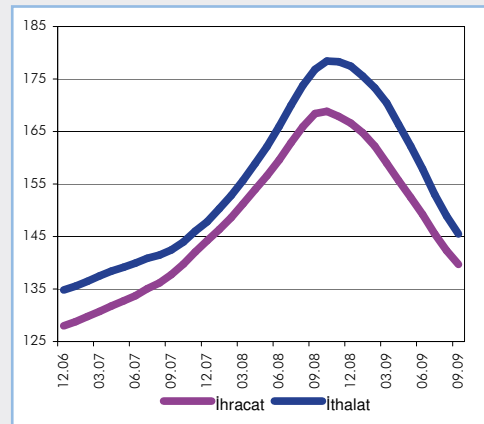
Cari işlemler hesabımızın en önemli bileşenleri olan ihracat ve ithalatta 2008 yılı Ekim ayında başlayan yıllık düşüş eğiliminin devam ettiği görülmektedir. Enerji ve emtia fiyatlarındaki gerileme ithalatın değer olarak ihracattan daha hızlı düşmesine neden olurken, ihracat pazarlarımızdaki çeşitliliğin artması ihracattaki düşüşün görece sınırlı kalmasında etkili olmuştur. Böylece dış ticaret açığında hızlı bir daralma süreci yaşanmıştır (Grafik I.16, Grafik I.17, Grafik I.18).

Grafik I.17. İthalat ve İhracat Miktar Endeksleri¹

Kaynak: TCMB
 (1) 12 aylık hareketli ortalama (2003=100).

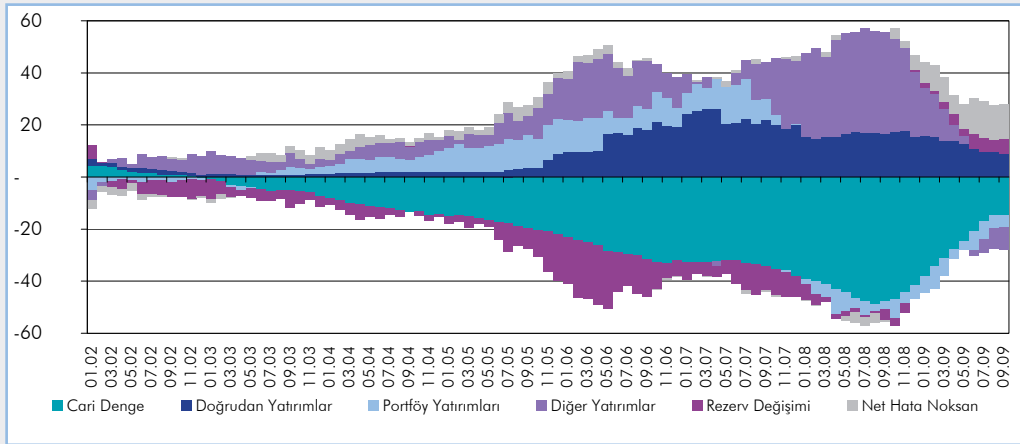
Grafik I.18. İthalat ve İhracat Birim Değer Endeksleri¹

Kaynak: TCMB
 (1) 12 aylık hareketli ortalama (2003=100).

Cari işlemler hesabının diğer bileşenlerinden olan hizmetler dengesindeki fazla, turizm gelirlerindeki düşüşün sınırlı kalması ve navlun giderlerindeki azalma sonucu 2008 yılının sonuna göre önemli bir değişim göstermezken; gelir dengesindeki açık, doğrudan yabancı yatırımların azalan kâr transferleri ve düşen faiz giderleri nedeniyle bir miktar daralmıştır. Genel hükümetin aldığı hibeler ve işçi havalelerinden oluşan cari transferlerde ise son dönemde önemli bir değişim olmamıştır (Tablo I.1).

Grafik I.19.
Ödemeler Dengesi Kalemlerinin Seyri^{1, 2, 3, 4, 5} (Milyar ABD doları)

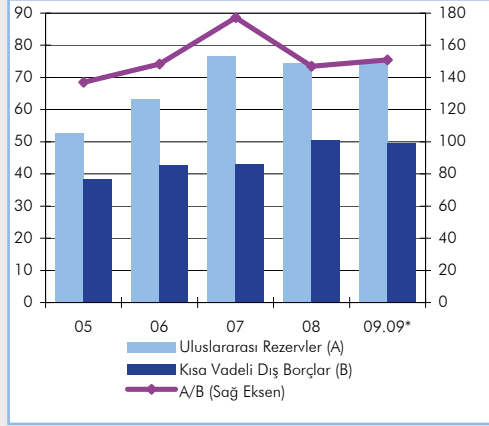
Kaynak: TCMB

- (1) Doğrudan Yatırımlar: Net doğrudan yatırım girişleri (gayrimenkul dahil)
 (2) Portföy Yatırımı: Yurt dışı yerleşiklerin net hisse ve borçlanma senedi alım (+) / satımları (-)
 (3) Diğer Yatırımlar: Yurt dışından kısa ve uzun vadeli net kredi kullanımı ve mevduat hareketleri
 (4) Rezerv Değişimi: Resmi rezervlerdeki artış (-) ve azalışlar (+)
 (5) Son 12 aylık verileri kapsamaktadır.

Küresel krizin etkisiyle daralan cari açığın aynı zamanda finansman yapısı da önemli ölçüde değişmiştir. 2009 yılı Eylül ayı itibarıyla son 12 aylık dönemde bankalar ile özel kesimin net dış borç geri ödeyicisi konumunda oldukları, portföy hareketlerinin ise çıkış yönünde olduğu görülmektedir. Diğer taraftan, doğrudan yatırımlar küresel likiditenin daralması ve belirsizliklerin devam etmesi nedeniyle azalmakla birlikte, söz konusu dönemde görece olarak en istikrarlı finansman kalemi olmuştur. 2009 yılında gerçekleşen doğrudan yatırım girişlerinin önemli bir kısmını 2008 yılında yapılan enerji sektörü özelleştirmelerine ilişkin ödemeler teşkil etmiştir (Grafik I.19).

2009 yılı Eylül ayı itibarıyla yıllık 13,2 milyar ABD dolarına ulaşarak büyük bir artış gösteren net hata ve noksan kaleminin bu denli yüksek tutarlı gerçekleşmesinde; kur hareketlerinin muhasebeleştirilmesi sırasında ortaya çıkan farklılıkların yanı sıra, yurt içi bankacılık sistemi dışında tutulan efektif şeklindeki tasarrufların bankalara TL karşılığı satılmasının rol oynadığı düşünülmektedir.

Grafik I.20.
Kısa Vadeli Dış Borçlar¹ ve Uluslararası Rezervler² (Milyar ABD doları, %)

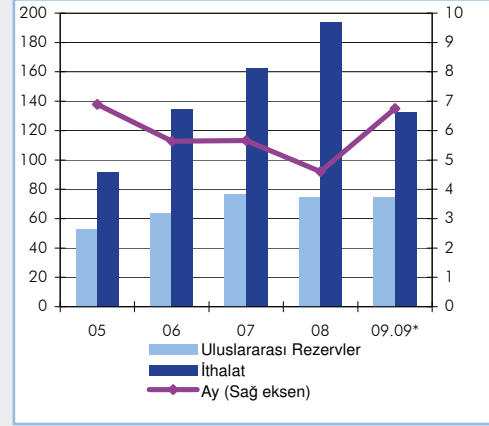
Kaynak: HM, TCMB

(1) Kısa vadeli dış borçlar=Genel Yönetim, TCMB, ticari bankalar ve diğer sektörlerin kısa vadeli borçları.

(2) Uluslararası rezervler =TCMB brüt döviz rezervleri (altın dahil)

(*) Kısa vadeli dış borçlar verisi geçicidir.

Grafik I.21.
Rezervlerin İthalatı Karşılama Oranı^{1,2} (Milyar ABD doları, Ay)

Kaynak: TCMB

(1) Uluslararası Rezervler= TCMB Brüt Döviz Rezervleri (altın dahil)

(2) Ay sayısı, uluslararası rezervlerin söz konusu yıl sonu itibarıyla aynı yılın kaç aylık ithalatını karşıladığını göstermektedir.

(*) İthalat için son 12 aylık birikimli veriler kullanılmıştır.

Dış borç ödeme gücü göstergelerinden biri olarak kabul gören uluslararası rezervlerin kısa vadeli dış borç stokuna oranı, 2008 yılı sonunda yüzde 147 iken, kısa vadeli dış borç stokundaki düşüş sonucu 2009 yılı Eylül ayı itibarıyla yüzde 151 olarak gerçekleşmiştir (Grafik I.20). Bir ülkenin dış pazarlardan ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetleri herhangi bir dış desteğe gerek duymaksızın ne kadarlık bir süre için temin edebileceğini gösteren uluslararası rezervlerin toplam ithalata oranı ise son dönemde rezervlerde önemli bir değişim olmazken ithalatta hızlı bir düşüş yaşanması nedeniyle yükselmiştir (Grafik I.21).

Tablo I.3. Finans Hesaplarındaki Gelişmeler (Milyar ABD Doları)

	2005	2006	2007	2008	09.09*
Finans Hesapları	19,5	32,1	36,6	36,4	1,4
Genel Hükümet (Merkez Bankası ve Rezerv dahil)	-16,5	-2,9	-15,5	-1,4	3,6
Özel Sektör (Bankalar dahil)	36,0	35,0	52,1	37,8	-2,3

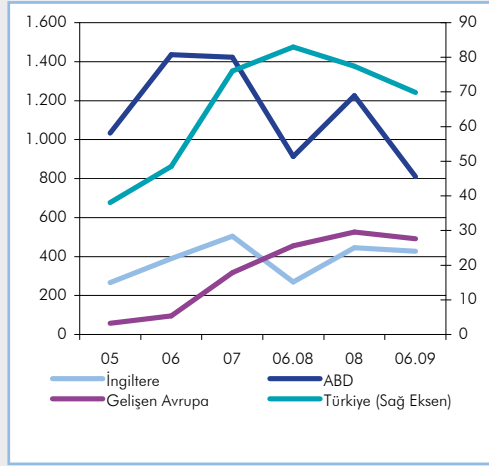
Kaynak: TCMB

(*) Son 12 aylık verileri kapsamaktadır.

Önceki yıllarda finans hesaplarının temel belirleyicisi bankalar dahil özel sektör tarafından sağlanan uzun vadeli kaynaklar, son dönemde bu durumun değiştiği ve özel sektörün net dış borç geri ödeyicisi konumuna geçtiği, resmi rezervlerin ise azaldığı görülmektedir (Tablo I.3).

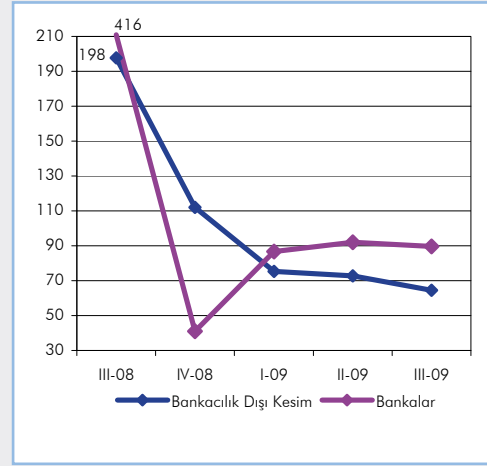
Bankalar ve banka dışı kesimin yurt dışından temin ettikleri uzun vadeli dış kredileri yenileme oranlarının kriz öncesine göre önemli ölçüde azaldığı görülmektedir. Bankaların kredi yenileme oranları yüzde 90'lar civarında istikrar kazanırken, bankacılık dışı kesimin yurtdışı borçlarını azaltma eğilimi devam etmektedir (Grafik I.23). Bankacılık dışı kesimin yapmış olduğu net dış borç geri ödemelerinin büyük kısmı Türkiye'de yerleşik bankaların yurtdışı şube ve iştiraklerinedir. Bu durum 32 Sayılı Karar'da yapılan değişikliğin sağladığı imkan neticesinde Türkiye'de faaliyet gösteren bankaların yurt dışı şubeleri üzerinden kullandıkları kredilerin bir kısmını yurt içi şubelerine kaydırmalarından kaynaklanmaktadır (Kutu. 6, Tablo I.14).

Grafik I.22.
Uluslararası Bankaların Seçilmiş Ülkelerden Net Alacakları¹ (Milyar ABD doları)

Kaynak: BIS
(1) Haziran 2009 verileri geçicidir.

Grafik I.23.
Bankacılık Dışı Kesim¹ ve Bankaların Uzun Vadeli Dış Kredi Yenileme Oranları² (%)

Kaynak: TCMB
(1) Bankalar ve genel hükümet dışında kalan tüm kamu ve özel sektör kuruluşları ile gerçek kişileri kapsamaktadır.
(2) İlgili çeyrekteki 3 ayın ortalama kredi yenileme oranları kullanılmıştır.

Kutu 6.

Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar'da Yapılan Değişiklikler

16.06.2009 tarih ve 27260 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 2009-15082 Sayılı Karar ile 32 Sayılı Kararın döviz kredilerine ilişkin hükümlerinde bazı değişiklikler yapılmıştır. Buna göre;

1) Tüketicilerin yurt içinden ve dışından döviz kredisi ile döviz endeksli kredi kullanmaları yasaklanarak bu tür borçlarından dolayı kur riski üstlenmeleri engellenmiştir.

2) Türkiye'de faaliyet gösteren bankaların, döviz geliri olmayan ancak döviz kredisi kullanmak isteyen yurt içinde yerleşik firmalara;

a) Ortalama vadesi 1 yıldan uzun ve minimum tutarı 5 milyon ABD doları olmak üzere,

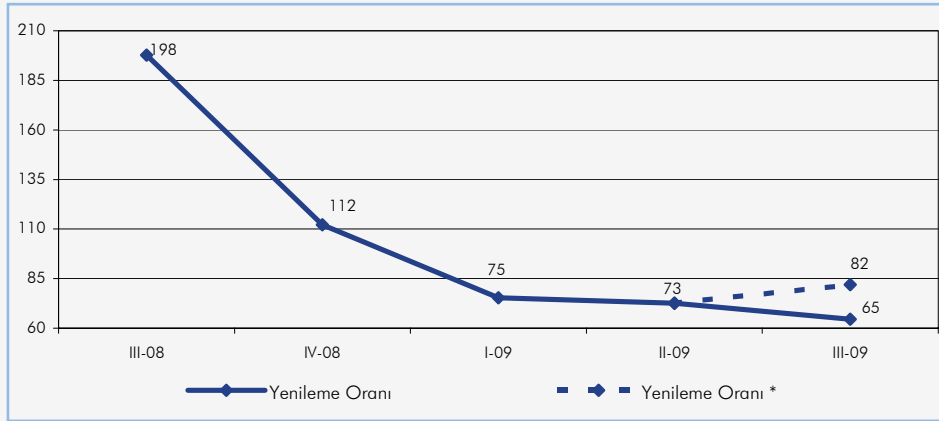
b) Teminatı bankaların Türkiye'deki şubelerinde mevcut döviz veya OECD ülkelerinin merkezi yönetimleri ile merkez bankalarınca ya da bunların kefaletiyle ihraç edilen yabancı para menkul kıymetler olmak kaydıyla vade ve tutar kısıtı olmaksızın

döviz kredisi kullandırmaları serbest bırakılmıştır.

Bu düzenleme öncesinde, Türkiye'de faaliyet gösteren bankaların, Türkiye'de yerleşiklerden sadece Karar'da belirtilen ihracat yapan ve/veya döviz kazandırıcı faaliyetlerde bulunan veya Hazine Müsteşarlığınca uygun görülen alanlarda faaliyet gösteren sınırlı bir müşteri kitlesine döviz kredisi kullandırması mümkün bulunmaktaydı. Bu Karar ile izin verilen faaliyetler dışındaki ihtiyaçları için döviz kredisi kullanma gereksinimi duyan Türkiye'de yerleşik firmalar ise ya yurt dışında kurulu yabancı bankalar ile Türkiye'de kurulu bankaların yurt dışı şubelerinden döviz kredisi kullanıyor ya da Türkiye'de faaliyet gösteren bankalardan döviz endeksli kredi kullanmayı tercih ediyorlardı.

32 Sayılı Karar'da yapılan bu düzenleme ile yerleşiklerin yurt içinde kurulu bankaların yurt dışı şubelerinden kullandıkları ve gerçekte dış borç niteliğinde olmayan kredilerin dış borç stok rakamlarından çıkarılması ile Türkiye'nin dış borçluluk göstergelerinin ve dolayısıyla kredi değerliliğinin iyileştirilmesi amaçlanmıştır. Nitekim, Karar'ın yürürlüğe girdiği tarihten bu yana yurt dışı şubelerden alınan döviz kredilerinin yurt içi şubelere kaymaya başladığı gözlenmektedir. Böyle bir değişiklik olmayıp yurt içi şubelere kayan kredilerin yurt dışı şubelerden kullanılmasına devam etmesi durumu hesaplamaya yansıtıldığında, banka dışı kesimin uzun vadeli dış kredi yenileme oranı 2009 yılının üçüncü çeyreğinde yüzde 65'den 82'ye çıkmaktadır (Grafik 1).

Grafik 1. Bankacılık Dışı Kesimin¹ Uzun Vadeli Kredi Yenileme Oranları²

Kaynak: TCMB

(1) Bankalar ve genel hükümet dışında kalan tüm kamu ve özel sektör kuruluşları ile gerçek kişileri kapsamaktadır.

(2) İlgili çeyrekteki 3 ayın ortalama kredi yenileme oranları kullanılmıştır.

(*) 2009 yılının son çeyreğinde bankacılık dışı finansal kuruluşlar ve finansal olmayan özel sektör firmalarının yurt dışı şubelerine yaptıkları net kredi geri ödemeleri hariç tutularak hesaplanmıştır.

Önümüzdeki dönemde de yurt dışı şubelerce kullanılan döviz kredilerinin bir kısmının yurt içi şubelere kaydırılacağı beklenmektedir. Dolayısıyla bankacılık dışı kesimin uzun vadeli dış kredi yenileme oranlarında yaşanan düşüşün değerlendirilmesinde, söz konusu mevzuat değişikliğinin etkisinin dikkate alınması gerekmektedir.

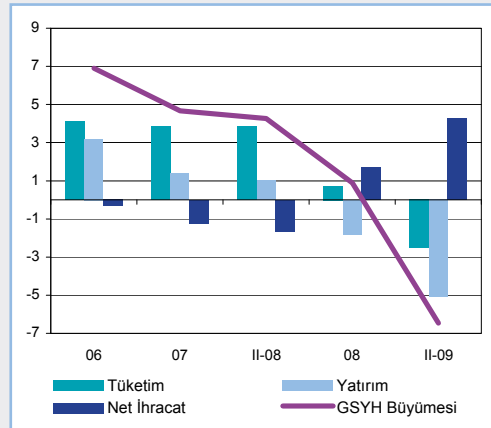
Uluslararası Ödemeler Bankası'na (BIS) raporlama yapan bankaların ABD ve İngiltere'den net alacakları halen kriz öncesi seviyelerin altında bulunmakla birlikte, gelişmekte olan Avrupa ülkelerinde yatay bir seyir izlemiştir. Söz konusu bankaların Türkiye'deki net alacakları ise küresel krizle birlikte düşüş eğilimine girerek 2009 yılı Haziran ayı itibarıyla 69,9 milyar ABD dolarına gerilemiştir (Grafik 1.22).

Sonuç olarak, küresel kriz nedeniyle 2008 yılının son çeyreğinden itibaren iktisadi faaliyetlerdeki yavaşlama ile düşen enerji fiyatları cari açığın hızlı bir daralma sürecine girmesine neden olmuştur. Söz konusu faktörlerin cari açığın önümüzdeki dönemdeki gelişiminde de belirleyici olması beklenmektedir.

1.2. Büyüme ve Enflasyon

2008 yılının son çeyreğinde ülkemizi de etkisi altına alan küresel kriz nedeniyle, Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) keskin bir daralma eğilimi sergilemiştir. 2009 yılının ikinci çeyreğinde alınan mali tedbirlerin olumlu etkisine rağmen GSYH yıllık bazda yüzde 6,5 küçülmüştür (Grafik 1.24).

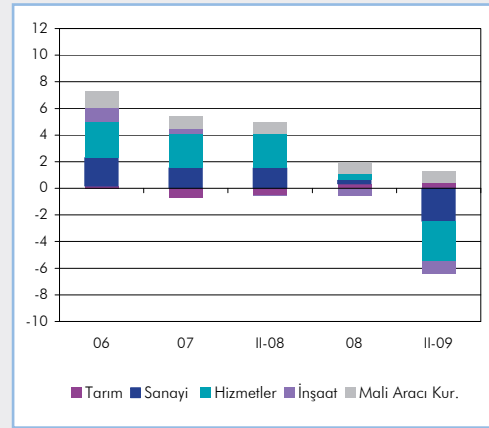
Grafik 1.24.
Büyüme Hızı ve Büyümenin Kompozisyonu^{1, 2}
(%, Puan)

Kaynak: TÜİK

(1) Bir önceki yılın aynı dönemine göre yıllık yüzde değişimi göstermektedir.
(2) Net İhracat=Mal ve Hizmet İhracatı- Mal ve Hizmet İthalatı

Grafik 1.25.
Sektörlerin Büyümeye Katkıları¹
(%, Puan)

Kaynak: TÜİK

(1) İnşaat ve mali aracı kuruluşlar, hizmetler sektörünün toplamına dahil edilmemiştir.

GSYH'nin harcamalar yönünden en büyük bileşeni olan hanehalkı tüketim harcamaları 2009 yılının ilk çeyreğinde bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 10,2 gerilerken, 2009 yılının ikinci çeyreğinde, vergi teşviklerinin de etkisiyle düşüş hızı azalmış ve bunun sonucunda 2009 yılının ilk yarısında bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 5,7 gerilemiştir. Diğer taraftan, kamu tüketim harcamaları 2009 yılının ilk yarısında bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 2,7 artış göstermiştir. Bunun sonucunda, 2009 yılının ikinci çeyreğinde yıllık bazda toplam tüketim harcamaları yüzde 3,2 küçülmüş ve büyümeye katkısı eksi 2,5 puan olarak gerçekleşmiştir (Grafik 1.24).

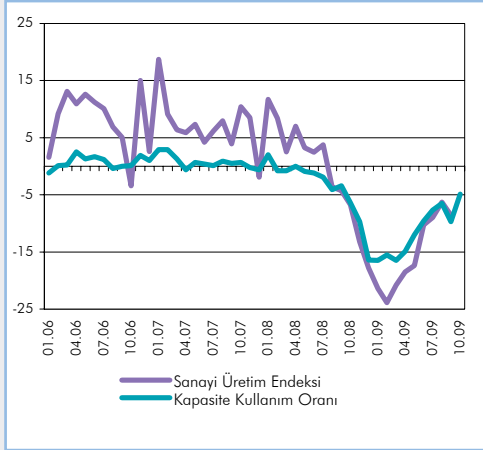
Benzer şekilde, toplam yatırım harcamaları içerisinde yüksek payı olan özel sektör yatırım harcamaları, 2009 yılının ilk yarısında bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 31,6 azalırken, kamu sektörü yatırım harcamaları yüzde 13,3 artmıştır. Kamu yatırımlarındaki artışa rağmen özel sektör yatırımlarındaki azalış nedeniyle toplam yatırım harcamaları 2009 yılının ikinci çeyreğinde yıllık bazda yüzde 20,1 küçülmüş ve büyümeye katkısı 2008 yıl sonuna göre 3,3 puan azalarak eksi 5,1 puan olmuştur (Grafik 1.24).

Mal ve hizmet ithalatının ihracattan daha hızlı düşmesi nedeniyle 2009 yılının ikinci çeyreğinde yıllık bazda net ihracatın büyümeye katkısı 2008 yıl sonuna göre 2,5 puan artmış ve 4,2 puan olmuştur (Grafik 1.24).

GSYH üretim yönünden sektörler itibarıyla incelendiğinde ise 2008 yıl sonuna göre 2009 yılının ikinci çeyreğinde, mali hizmetler ve tarım dışındaki tüm sektörlerin yıllık büyümeye katkısının negatife döndüğü görülmektedir (Grafik 1.25).

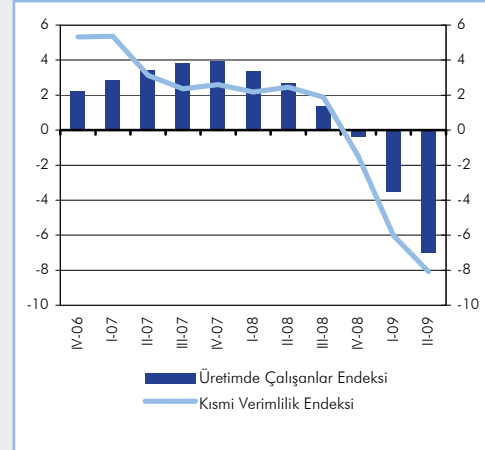
2010-2012 dönemini kapsayan Orta Vadeli Plan'da, Türkiye ekonomisinde 2008 yılının son çeyreğinde yaşanan daralmanın 2009 yılında da devam edeceği, 2010 yılından itibaren ise büyüme sürecine gireceği ifade edilmektedir. Söz konusu programda, GSYH'de 2009 yılı için yüzde 6 oranında küçülme, 2010 yılı için ise yüzde 3,5 oranında büyüme öngörülmektedir.

Grafik 1.26.
Sanayi Üretimi (2005=100, Yıllık % Değişim)
ve Kapasite Kullanım Oranı (Yıllık Puan Farkı)

Kaynak: TÜİK

Grafik 1.27.
İmalat Sektöründe Kısmi Verimlilik ve Üretimde
Çalışanlar^{1,2} (Yıllık % Değişim)

Kaynak: TÜİK

(1) Veriler yıllıklandırılmıştır.
(2) 2005=100 endeksi kullanılmıştır.

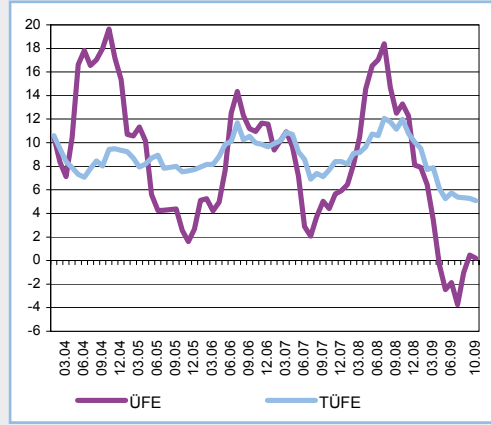
2009 yılında hem iç hem de dış talepte yaşanan daralmanın etkisiyle düşmeye başlayan sanayi üretim endeksi, 2009 yılı Şubat ayında yılın en düşük seviyesinde gerçekleşerek bir önceki yılın aynı ayına göre yüzde 23,8 azalmış, bu dönemden sonra toparlanmaya başlamıştır. Endeks, 2009 yılı Eylül ayında geçen yılın aynı ayına göre özellikle imalat sanayiindeki düşüşten kaynaklanmak üzere yüzde 8,6 azalmıştır (Grafik 1.26).

İmalat sanayiinde kapasite kullanım oranı, 2009 yılı Ekim ayında geçen yılın aynı ayına göre 4,9 puan azalarak yüzde 71,8 seviyesinde gerçekleşmiştir. İmalat Sanayi Eğilim Anketi sonuçlarına göre, iç pazarda talep yetersizliği, işyerlerinin tam kapasite ile çalışmamasının en önemli nedenidir. Dış pazarda talep yetersizliği, mali imkansızlıklar ve hammadde yetersizliği tam kapasite ile çalışılmamasının diğer nedenleri olarak belirtilmiştir.

İmalat sanayiinde üretimde çalışan kişi başına kısmi verimlilik bir önceki yıla göre 2008 yılı sonunda yıllık bazda yüzde 1,5 düşerken, 2009 yılı ikinci çeyreğinde söz konusu düşüş üretimdeki yavaşlama nedeniyle daha da derinleşerek yüzde 8,1 oranında gerçekleşmiştir (Grafik 1.27). Öte yandan, çalışanlar endeksindeki artış hızı düşüş eğilimini devam ettirmiş, 2009 yılı ikinci çeyreğinde bir önceki yıla göre yüzde 0,7 azalmıştır.

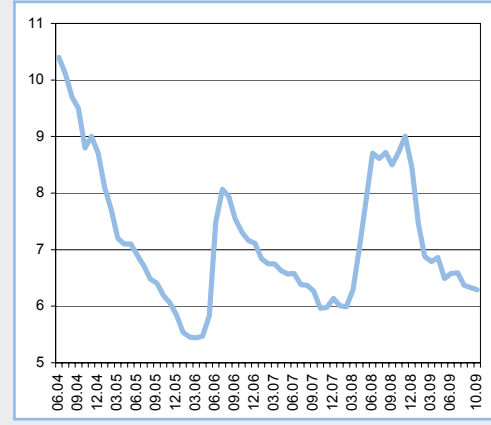
Toplam talepteki sert daralma ve emtia fiyatlarında gözlenen düşüşe bağlı olarak 2008 yılı sonunda yüzde 10,06 olan TÜFE yıllık artış oranı, 2009 yılı Ekim ayı itibarıyla yüzde 5,08'e gerilemiştir (Grafik 1.28).

Grafik I.28.
12 Aylık ÜFE ve TÜFE Gerçekleşmeleri
(Yıllık % Değişim)

Kaynak: TÜİK

Grafik I.29.
12 Ay Sonrasındaki TÜFE Beklentileri
(%)

Kaynak: TCMB

Tüketici enflasyonu üzerindeki maliyet yönlü etkilerin değerlendirilmesi açısından önem taşıyan üretici fiyatları endeksi (ÜFE) yıllık değişimi, 2008 yılında yüzde 8,11 iken, 2009 yılı Ekim ayı itibarıyla yüzde 0,19'a gerilemiştir (Grafik I.28). Yılın üçüncü çeyreğinde ithalat fiyatlarının ABD doları bazında sınırlı bir artış göstermesine rağmen, Türk lirasının değerlenmesi ithalat fiyatlarındaki artışların yurt içi birim maliyet üzerindeki etkisini sınırlamış, böylelikle tüketici fiyatları üzerinde üretici fiyatlarından kaynaklanan belirgin bir maliyet baskısı gözlenmemiştir.

2008 yılı sonu itibarıyla yüzde 8,45 olan 12 ay sonrasındaki TÜFE beklentileri 2009 yılı Ekim ayı itibarıyla yüzde 6,29'a gerilemiş ve 2010 yılı hedefinin altında bir görünüm sergilemiştir (Grafik I.29). Söz konusu dönemde Bankamızın enflasyon görünümündeki iyileşmeye ve iktisadi faaliyetlerdeki daralmaya dikkat çekerek faiz oranlarını hızlı bir şekilde düşürmesi ve açıklanan verilerin bu kararları haklı çıkarması, enflasyon beklentilerinin iyileşmesine katkıda bulunmuştur.

Önümüzdeki dönemde iktisadi faaliyetlerdeki kademeli toparlanma eğiliminin süreceği ve son çeyrekte itibaren bir önceki yılın aynı dönemine göre pozitif büyüme oranlarının görülmeye başlanacağı tahmin edilmektedir. Bununla birlikte, toplam talepteki belirsizliğin ve düşük kapasite kullanım oranlarının yatırım ve istihdam imkanlarını bir müddet daha sınırlamaya devam edeceği düşünülmekte, dolayısıyla birim iş gücü maliyeti ve yurt içi talebe ilişkin görünümün enflasyona düşüş yönünde verdiği desteği sürdürmesi beklenmektedir.

I.3. Kamu Maliyesi

Küresel kriz ülkemizde kamu maliyesi performansını önemli ölçüde olumsuz etkilemiştir. Krizin etkilerini azaltmak amacıyla alınan harcama artırıcı önlemler ile iktisadi faaliyetlerdeki yavaşlamaya ve reel sektörü desteklemeye yönelik yapılan indirimlere bağlı olarak vergi gelirlerinde yaşanan düşüş neticesinde merkezi yönetim bütçe açığı hızlı bir artış göstermiştir.

Tablo I.4. Merkezi Yönetim Bütçe Gerçekleşmeleri (Milyar TL)

	Ocak- Ekim 2008	Ocak- Ekim 2009	Değişim (%)	2008 Bütçe Gerçekleşme	2009 Bütçe Hedefi	Gerç./ Yıllık Gerç. (Ocak- Ekim2008) (%)	Gerç./ Bütçe Hedefi (Ocak- Ekim2009) (%)	2009 Gerçekleşme Tahmini
Harcamalar	180,7	218,6	21,0	227,0	259,2	79,6	84,3	266,8
Faiz Giderleri	43,4	50,2	15,7	50,7	57,5	85,6	87,3	55,5
Faiz Dışı Harcamalar	137,3	168,4	22,7	176,4	201,7	77,8	83,5	211,3
Gelirler	175,8	175,4	-0,2	209,6	248,8	83,9	70,5	203,9
Vergi Gelirleri	140,3	139,2	-0,8	168,1	202,1	83,5	68,9	163,6
Gelirlerin Harcamaları Karşılama Oranı (%)	97,3	80,2	-	92,3	96,0	-	-	76,4
Bütçe Açığı	-4,9	-43,2	781,6	-17,4	-10,4	28,2	415,4	-62,8
Faiz Dışı Fazla	38,5	7,0	-81,8	33,2	47,1	116,0	14,9	-7,3

Kaynak: MB, DPT
(1) 2010 Yılı Programı

2009 yılının ilk on ayında 2008 yılının aynı dönemine göre merkezi yönetim bütçe harcamaları yüzde 21 artarken, gelirler yüzde 0,2 azalmıştır. Bunun sonucunda gelirlerin harcamaları karşılama oranı geçen yılın aynı dönemine göre gerilemiş ve yüzde 80,2 olarak gerçekleşmiştir. Harcamalardaki artışta yüzde 22,7 yükselen faiz dışı harcamalar etkili olmuştur (Tablo I.4). Söz konusu harcamaların detayı incelendiğinde, cari transferler kalemindeki yüzde 34,4'lük artışın belirleyici olduğu görülmektedir. Bu artışta, ekonomik gelişmelere bağlı olarak Sosyal Güvenlik Kurumu'nun prim gelirleri tahsilatındaki yavaşlama nedeniyle söz konusu kuruma açık finansmanı için yapılan transferler ve 2008 yılı Ekim ayından itibaren uygulanmaya başlanan sosyal güvenlik primi işveren hissesinin 5 puanlık kısmının Hazine tarafından ödenmesi etkili olmuştur.

2009 yılının ilk on ayında, vergi dışı gelirler İşsizlik Sigortası Fonu'ndan aktarılan 1,9 milyar TL tutarındaki nema gelirene bağlı olarak yüzde 2 artarken, vergi gelirleri yüzde 0,8 azalış göstermiştir. Vergi gelirlerine türleri itibarıyla bakıldığında, dahilde alınan Katma Değer Vergisi (KDV) yüzde 20,4, özel tüketim vergisi yüzde 1,4, gelir vergisi yüzde 1 artarken, kurumlar vergisinin yüzde 2,5, ithalatta görülen düşüşe paralel olarak ithalde alınan KDV'nin yüzde 18,9 azaldığı görülmektedir.

Bu gelişmeler paralelinde, geçen yılın ilk on ayında 38,5 milyar TL olan merkezi yönetim bütçesi faiz dışı fazlası, 2009 yılının aynı döneminde 7 milyar TL'ye gerilemiştir. Merkezi yönetim bütçe açığı ise önemli bir artışla 4,9 milyar TL'den 43,2 milyar TL'ye yükselmiştir (Tablo I.4). 2010 Yılı Programı'nda, 2009 yılı sonu itibarıyla toplam gelirlerin merkezi yönetim bütçesi hedefinin 44,8 milyar TL altında, toplam harcamaların ise başlangıç ödeneğinin 7,6 milyar TL üstünde çıkmasının beklendiği, dolayısıyla 2009 yılı bütçesinde 10,4 milyar TL olarak hedeflenen bütçe açığının 62,8 milyar TL olarak gerçekleşeceğinin tahmin edildiği belirtilmektedir.

Kutu 7.**Orta Vadeli Program (2010-2012)**

2010-2012 dönemini kapsayan Orta Vadeli Program 16 Eylül 2009 tarihinde kamuoyuna açıklanmıştır. Programın temel hedefleri “ekonominin yeniden sürdürülebilir büyüme dönemine girmesini ve istihdamın artmasını sağlamak, enflasyondaki düşüş eğilimini devam ettirmek ve kriz nedeniyle bozulan kamu dengelerini yeniden tesis etmek” olarak ortaya konulmuştur. Program döneminde büyümeyi ve mali dengelerdeki iyileşmeyi kalıcı hale getirecek ve ekonomide rekabet gücünü artıracak kapsamlı bir yapısal reform programı uygulamaya konulacaktır. Programda 2009 yılında yüzde 6 küçülmesi beklenen GSYH’nin 2010 yılında yüzde 3,5 büyümesi ve söz konusu büyümenin kademeli bir şekilde yükselerek 2012 yılında yüzde 5 düzeyine ulaşması hedeflenmektedir. 2009 yılında yüzde 14,8’e yükseleceği tahmin edilen işsizlik oranının 2012 yılı itibarıyla yüzde 13,3’e gerilemesi, cari işlemler açığının ise gerek ihracat gerekse ithalatta beklenen artışa bağlı olarak yükselmekle birlikte sürdürülebilir seviyelerde kalması öngörülmektedir. Öte yandan, 2009 yılı için yüzde 5,9 olarak gerçekleşmesi beklenen TÜFE yıllık değişiminin 2010, 2011 ve 2012 yılları için sırasıyla yüzde 5,3, yüzde 4,9 ve yüzde 4,8 olacağı tahmin edilmektedir.

Tablo 1. Orta Vadeli Program Temel Büyüklükleri

	2009	2010	2011	2012
GSYH (% Değişim)	-6,0	3,5	4,0	5,0
Yıllık TÜFE (% Değişim) ¹	5,9	5,3	4,9	4,8
İşsizlik Oranı (%)	14,8	14,6	14,2	13,3
Cari İşlemler Dengesi / GSYH (%)	-1,8	-2,8	-3,3	-3,9
Program Tanımlı Merkezi Yönetim Faiz Dışı Fazlası / GSYH	-2,2	-0,8	-0,2	0,4
Program Tanımlı Toplam Kamu Faiz Dışı Fazlası / GSYH	-2,1	-0,3	0,4	1,0
Merkezi Yönetim Bütçe Giderleri / GSYH	28,2	27,9	26,7	25,6
Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri / GSYH	21,5	23,0	22,6	22,4
Merkezi Yönetim Bütçe Açığı / GSYH	-6,6	-4,9	-4,0	-3,2
Merkezi Yönetim Faiz Dışı Giderler / GSYH	22,3	22,4	21,8	21,1
Merkezi Yönetim Faiz Giderleri / GSYH	5,9	5,5	4,9	4,5
Merkezi Yönetim Vergi Gelirleri / GSYH	17,3	18,8	18,8	18,7

Kaynak: Orta Vadeli Program, Orta Vadeli Mali Plan (2010-2012)

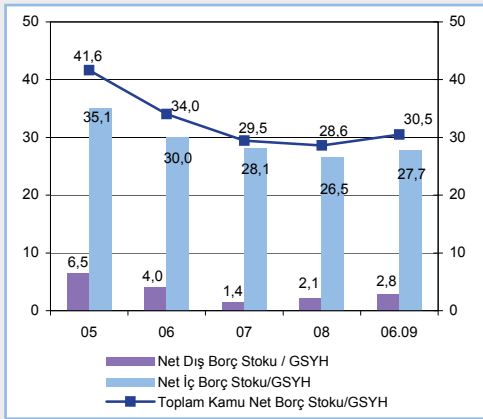
(1) Tahminleri ifade etmekte olup, enflasyon hedefleri 2009 yılı için yüzde 7,5, 2010 yılı için yüzde 6,5 ve 2011 yılı için yüzde 5,5’tir.

Programda 2010-2012 döneminde izlenecek maliye politikasının temel hedefinin ise ekonomik krizin de etkisiyle yükselen kamu açıklarını tedrici olarak makul seviyelere indirmek olduğu belirtilmektedir. Bu çerçevede, bütçe disiplininin sağlanması ve kamu kesimi açığının orta vadede kontrol altına alınması için 2011 yılı bütçe döneminden itibaren kamu mali yönetimi, belirlenen mali kural dahilinde uygulanmaya başlanacaktır. Mali kuralın amacı orta uzun vadede kamu açığının milli gelire oranının sürdürülebilir bir borç yapısı ile uyumlu bir düzeyde gerçekleşmesi olup, söz konusu kurala ilişkin yasal altyapının 2010 yılının ilk çeyreğinde tamamlanması hedeflenmektedir. Programa göre kamu maliyesinde mali saydamlığı güçlendirmeye

yönelik çalışmalara devam edilecek, harcama programları gözden geçirilecek, yatırımlar sosyal ihtiyaçları giderecek ve üretken faaliyetleri destekleyecek nitelikteki altyapıya yönlendirilecek, vergi tabanının genişletilmesine yönelik çalışmalara devam edilecek ve KİT'lerin belirli bir takvim ve strateji çerçevesinde özelleştirilme çalışmaları sürdürülecektir. Programda 2010-2012 döneminde faiz dışı harcamaların kademeli olarak sınırlandırılması ve vergi denetiminin güçlendirilmesi yoluyla vergi gelirlerinin artırılması hedeflenmektedir. Bu çerçevede, 2009 yılında yüzde 6,6 olması beklenen merkezi yönetim bütçe açığının GSYH'ye oranının 2012 yılı itibarıyla yüzde 3,2'ye gerilemesi, 2009 yılında yüzde -2,1 olarak gerçekleşmesi beklenen program tanımlı toplam kamu faiz dışı fazlasının GSYH'ye oranının ise yüzde 0,4'e yükselmesi hedeflenmektedir.

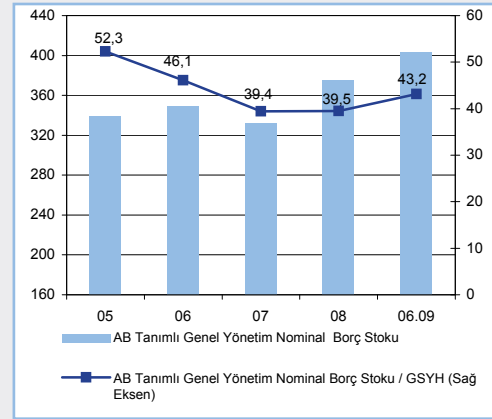
2008 yılı sonuna kadar azalan kamu net borç stokunun GSYH'ye oranı, faiz dışı fazlanın hızla gerilemesine paralel olarak, 2009 yılı Haziran ayı itibarıyla artış göstermiş ve yüzde 30,5 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu gelişmede, 2008 yılına kıyasla merkez bankası net varlıkları, kamu mevduatı ve işsizlik sigortası fonu net varlıklarındaki artışa rağmen, kamu brüt borç stokundaki artış ve GSYH'deki azalış etkili olmuştur (Grafik 1.30). Kamu brüt borç stoku ise esas itibarıyla iç borç stokundaki yükselişe bağlı olarak artış göstermiştir. AB tanımlı genel yönetim nominal borç stokunun GSYH'ye oranında da 2008 yılına kıyasla artış görülmektedir (Grafik 1.31). Orta Vadeli Program'da söz konusu oranın 2009 yılı sonunda yüzde 47,3'e yükselmesinin beklendiği ifade edilmektedir.

Grafik 1.30.
Toplam Kamu Net Borç Stoku ve Kompozisyonu¹ (%)

Kaynak: HM
(1) Kamu net borç stoku, kamu brüt borç stokundan Merkez Bankası net varlıkları, kamu mevduatı ve işsizlik sigortası fonu net varlıkları düşülerek hesaplanmaktadır.

Grafik 1.31.
Avrupa Birliği Tanımlı Genel Yönetim Nominal Borç Stoku¹ (% Milyar TL)

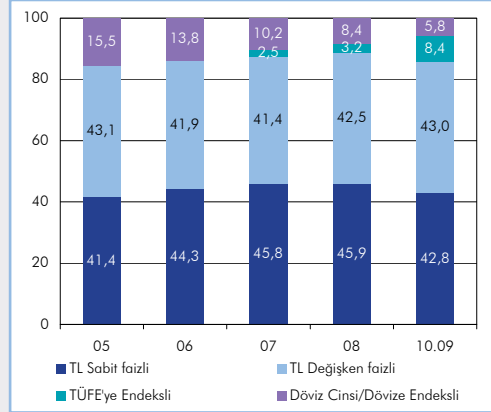

Kaynak: HM
(1) Avrupa Hesaplar Sistemi 95 kılavuzu (European System of Accounts 95- ESA 95 manual) çerçevesinde tanımlanan borç stokudur.

İç borç stokunun kompozisyonu incelendiğinde, 2009 yılı Şubat-Ekim döneminde gerçekleştirilen toplam 18.669 milyon TL tutarındaki TÜFE'ye endeksli tahvil ihracına bağlı olarak 2008 yılı sonuna kıyasla TÜFE'ye endeksli borç stokunun payında yükseliş olduğu, değişken faizli borç stokunun payının artış gösterdiği, döviz cinsi ve dövize endeksli borç stoku ile sabit faizli borç stokunun payında ise gerileme olduğu görülmektedir (Grafik 1.32). Sabit

faizli borç stoku azalmakla birlikte esas itibarıyla TÜFE'ye endeksli borç stokunun payının artması, iç borç stokunun faiz riskine olan duyarlılığını sınırlandırmaktadır.

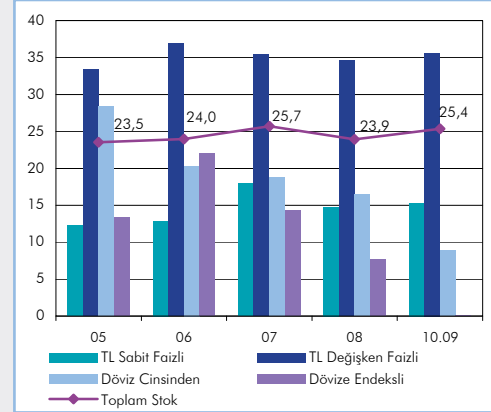
Grafik I.32.
İç Borç Stokunun Kompozisyonu (%)^{1,2}

Kaynak: HM

(1) TÜFE'ye endeksli tahvillerin ihracına 2007 yılı Şubat ayında başlanmıştır.
(2) Ocak 2009 tarihinde ihracına başlanan GES'in Türk lirası cinsinden olanları TL değişken faizli stok içinde yabancı para cinsinden olanları ise döviz cinsi/döviz endeksli stok içinde yer almaktadır.

Grafik I.33.
İç Borç Stokunun Vade Yapısının Gelişimi (Ay)¹

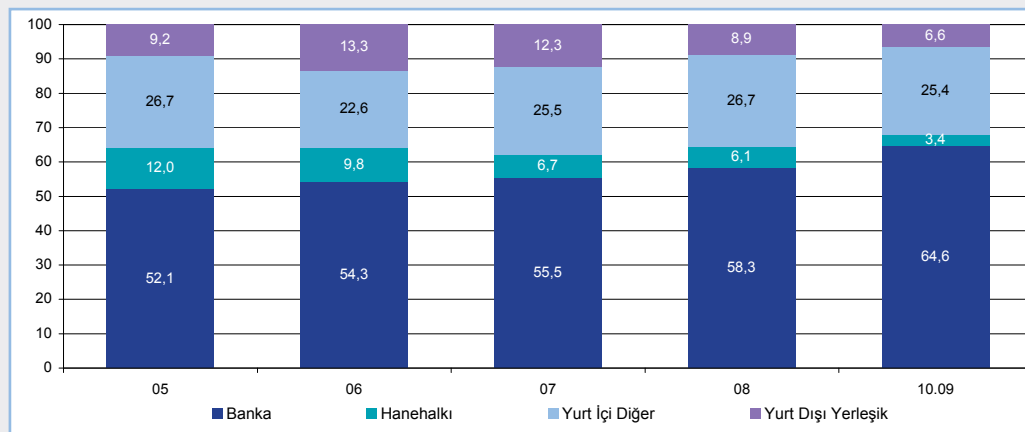

Kaynak: HM

(1) Vadeye kalan süreye göre hesaplanmaktadır.

2008 yılı sonu itibarıyla 23,9 aya gerileyen DİBS stokunun ortalama vadesi, ihraç edilen TÜFE'ye endeksli senetlerin uzun vadeli olmasının da etkisiyle, 2009 yılı Ekim ayı itibarıyla 25,4 aya yükselmiştir (Grafik I.33).

Grafik I.34.
İç Borç Stokunun Mülkiyete Göre Dağılımı^{1,2,3} (%)

Kaynak: BDDK-TCMB

(1) Nominal tutarlar olmuştur.

(2) "Banka" Türkiye'de faaliyette bulunan bankaların mülkiyetindeki DİBS'leri, "Hanehalkı" gerçek kişilerin yurt içi bankalarda saklanan DİBS'lerini, "Yurt İçi Diğer" bankalar ve hanehalkı dışındaki yurt içinde yerleşik tüzel kişiler ile yatırım fonlarının bankalar nezdinde saklanan DİBS'lerini, "Yurt dışı yerleşik" yurt dışında yerleşik gerçek ve tüzel kişilerin yurt içi bankalar nezdinde saklanan DİBS'lerini kapsamaktadır.

(3) Merkez Bankası mülkiyetinde bulunan DİBS'ler hariçtir.

Toplam DİBS stokunun büyük kısmı bankaların mülkiyetinde olup, bankacılık sektörünün aktif yapısının da önemli bir kısmını oluşturmaktadır. 2009 yılı Ekim ayı itibarıyla bankaların payı artmaya, yurt dışı yerleşiklerin ve hanehalkının payı azalmaya devam etmiştir (Grafik I.34).

Tablo I.5. Genel Devlet Bütçe Dengesinin GSYH'ye Oranı (%)

	2008	2009*	2010*
Avusturya	-0,5	-4,2	-5,6
Belçika	-1,2	-5,9	-6,3
Finlandiya	4,4	-2,9	-4,2
Fransa	-3,4	-7,0	-7,1
Almanya	-0,1	-4,2	-4,6
Yunanistan	-5,0	-6,4	-7,1
İrlanda	-7,3	-12,1	-13,3
İtalya	-2,7	-5,6	-5,6
Portekiz	-2,6	-6,9	-7,3
İspanya	-3,8	-12,3	-12,5
Kanada	0,1	-4,9	-4,1
Japonya	-5,8	-10,5	-10,2
İngiltere	-5,1	-11,6	-13,2
ABD	-5,9	-12,5	-10,0

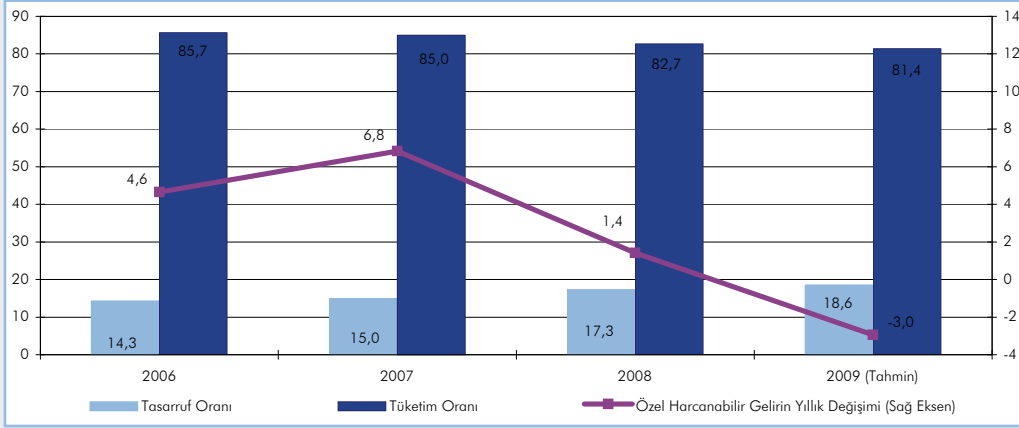
Kaynak: IMF, Dünya Ekonomik Görünüm veri tabanı, Ekim 2009
(* Tahmin)

Sonuç olarak, 2009 yılında gelirlerdeki azalış ve harcamalardaki yükselişe bağlı olarak merkezi yönetim bütçe açığı önemli ölçüde artmış, bunun neticesinde de kamunun borçlanma gereği yükselmiştir. Bütçe açığındaki artış yalnızca ülkemize özgü bir durum olmayıp, yaşanmakta olan küresel kriz nedeniyle tüm dünyada karşılaşılan bir olgudur. 2008 yılı ile 2009 yılı kıyaslandığında, bütçe açığının GSYH'ye oranı diğer ülkelerde de artış göstermiş, bütçe fazlası veren bazı ülkeler kriz nedeniyle bütçe açığı vermeye başlamıştır (Tablo I.5). Bütçe açıklarının önümüzdeki dönemlerde mali sürdürülebilirlik kaygılarını artırmasının engellenmesi için kısa vadedeki mali genişlemenin orta vadeli güçlü bir çerçeve ile desteklenmesi gerekmektedir. Nitekim ülkemizde, Orta Vadeli Programda 2010-2012 kriz döneminde hızla artan bütçe açıklarını kademeli bir şekilde azaltmayı amaçlayan tutarlı bir çerçeve sunulmuştur. Önümüzdeki dönemde kamu borçlanma gereksiniminin kontrol altına alınması ve borcun sürdürülebilirliğine ilişkin kaygıların ortaya çıkmasının engellenmesi için Program'da öngörülen tedbirlerin kararlılıkla uygulanması büyük önem arz etmektedir.

I.4. Özel Kesim Gelişmeleri

2008 yılında özel harcanabilir gelir yüzde 1,4 oranında artarken, özel tüketim harcamaları yüzde 0,5 daralmıştır. Özel tüketim harcamalarının azalması nedeniyle tasarruf oranı 2008 yılında yüzde 17,3'e yükselmiştir. 2010 yılı Programı'nda, 2009 yılında özel harcanabilir gelirin reel olarak yüzde 3 oranında, özel tüketim artış hızının ise yüzde 3,1 oranında gerileyeceği öngörülmektedir (Grafik I.35).

Grafik I.35.
Özel Kesim Tüketim ve Tasarrufu ile Harcanabilir Gelirin Reel Gelişimi (%)^{1,2,3}

Kaynak: DPT

(1) Özel Kesim Tüketim ve Tasarruf Oranları cari fiyatlar, Özel Kesim Harcanabilir Geliri ise 1998 yılı fiyatları itibarıdır.

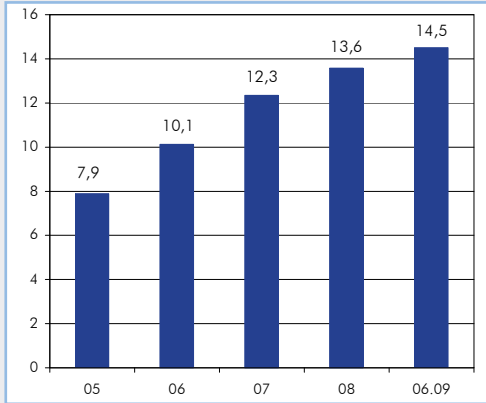
(2) Tasarruf Oranı = Özel Tasarruf / Özel Harcanabilir Gelir

(3) Tüketim Oranı = Özel Tüketim / Özel Harcanabilir Gelir

1.4.1. Hanehalkı

Hanehalkı yükümlülükleri 2009 yılının ilk altı ayında da artmaya devam etmiştir.

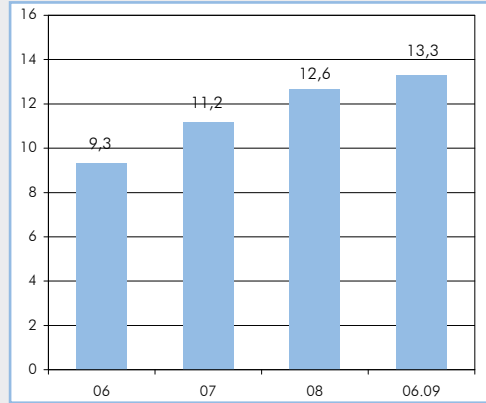
Grafik I.36.
Hanehalkı Yükümlülüklerinin
GSYH'ye Oranı (%)¹

Kaynak: TCMB-BDDK, TÜİK

(1) Hanehalkı yükümlülükleri, bankalar ve tüketici finansman şirketlerince kullanılan krediler (TGA dahil) ve kredi kartı bakiyeleri (TGA dahil) ile TOKİ'nin vadeli konut satışları karşılığı alacaklarından oluşmaktadır.

Grafik I.37.
Bireysel Kredilerin Hanehalkı Tüketim
Harcamaları İçindeki Payı (%)¹

Kaynak: TCMB-BDDK, TÜİK

(1) Bireysel krediler; bankalar ve tüketici finansman şirketlerince kullanılan krediler (TGA dahil) ile kredi kartı bakiyelerinden (TGA dahil) konut kredileri tutarlarının düşülmesiyle hesaplanmıştır.

Hanehalkı toplam yükümlülüklerinin GSYH'ye oranı 2008 yılında yüzde 13,6 iken, 2009 yılı ilk yarısı itibarıyla yüzde 14,5'e yükselmiştir (Grafik I.36). Aynı dönemde hanehalkı tüketim harcamalarının bireysel kredilerle finanse edilen kısmı da artarak, yüzde 12,6'dan yüzde 13,3'e yükselmiştir (Grafik I.37).

Tablo I.6. Hanehalkı Harcanabilir Geliri, Yükümlülüğü ve Faiz Ödemeleri^{1,2,3} (Milyon TL)

	2007	2008	09.09
Hanehalkı Faiz Ödemeleri	15.576	19.653	21.356
Hanehalkı Yükümlülükleri	104.111	128.966	140.222
Hanehalkı Harcanabilir Geliri	459.212	520.001	534.690
Faiz Öd./Hh.Harcanabilir Gelir (%)	3,4	3,8	4,0
Borç/Hh.Harcanabilir Gelir (%)	22,7	24,8	26,2

Kaynak: BDDK-TCMB, TÜİK, DPT

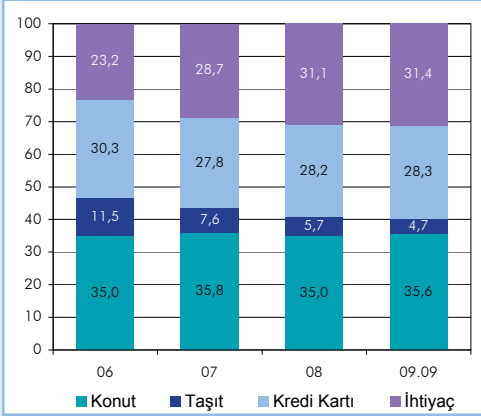
(1) Hanehalkı yükümlülükleri, bankalar ve tüketici finansman şirketlerince kullanılan krediler (TGA dahil) ve kredi kartı bakiyeleri (TGA dahil) ile TOKİ'nin vadeli konut satışları karşılığı borçlardan oluşmaktadır.

(2) TOKİ'nin vadeli konut satışları karşılığı borçlara ilişkin geri ödemeler memur maaşlarına endeksli olduğundan faiz ödemelerine dahil edilmemiştir.

(3) Hanehalkı harcanabilir geliri 2005 yılı hanehalkı harcanabilir gelirinin, özel kesim harcanabilir gelirine oranının değişmediği varsayımı altında, 2010 yılı Programında yer alan 2007, 2008 ve 2009 (gerçekleşme tahmini) özel kesim harcanabilir geliri kullanılarak hesaplanmıştır.

Hanehalkı yükümlülükleri ve faiz ödemeleri 2009 yılı Eylül ayı itibarıyla 2008 yılı sonuna göre aynı oranda yüzde 8,7 artış göstermiştir. Hanehalkının geri ödeme gücünün göstergeleri olan hanehalkı faiz ödemelerinin harcanabilir gelirine oranı, aynı dönemde yüzde 3,8'den yüzde 4'e, hanehalkı toplam yükümlülüğünün harcanabilir gelirine oranı ise yüzde 24,8'den yüzde 26,2'ye çıkmıştır (Tablo I.6).

Hanehalkı yükümlülüklerinin gelişimi türlerine göre incelendiğinde, 2009 yılı Eylül ayı itibarıyla 2008 yılı sonuna göre konut kredilerinin yüzde 10,4, ihtiyaç kredilerinin yüzde 9,8, kredi kartlarının yüzde 9 oranında arttığı, taşıt kredilerinin ise azaldığı görülmektedir. Kriz döneminde geleceğe ilişkin olumsuz beklentilerle ihtiyati tasarruflarını arttıran hanehalkının, Bankamız faiz indirimlerinin de etkisi ile kredi maliyetlerindeki düşüşe bağlı olarak önümüzdeki dönemde tüketici kredilerine olan talebinin artmaya devam etmesi beklenmektedir.

Grafik I.38. Hanehalkı Yükümlülüklerinin Dağılımı (%)^{1,2,3,4}

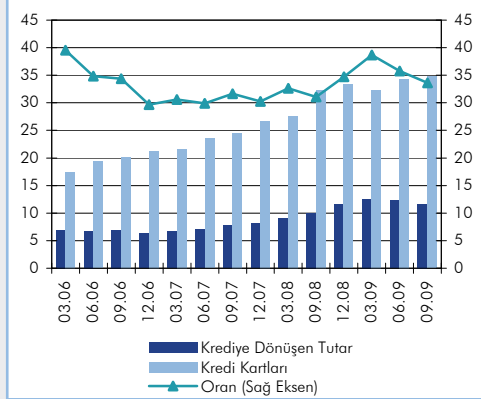
Kaynak: BDDK-TCMB

(1) Hanehalkı yükümlülükleri, bankalar ve tüketici finansman şirketlerince kullanılan krediler (TGA dahil) ve kredi kartı bakiyeleri (TGA dahil) ile TOKİ'nin vadeli konut satışları karşılığı borçlardan oluşmaktadır.

(2) TOKİ'nin vadeli konut satışları karşılığı borçlar da konut kredilerine dahil edilmiştir.

(3) Hanehalkı yükümlülüklerine TOKİ'nin vadeli konut satışları karşılığı borçlar dahil edildiğinden, paylar daha önceki Finansal İstikrar Raporları'ndaki paylardan farklılık göstermektedir.

(4) İhtiyaç kredileri, konut ve taşıt kredisi dışında kalan diğer tüm tüketici kredilerini içermektedir.

Grafik I.39. Mevduat Bankalarının Kredi Kartı Bakiyeleri ve Krediye Dönüşüm Oranı (Milyar TL, %)¹

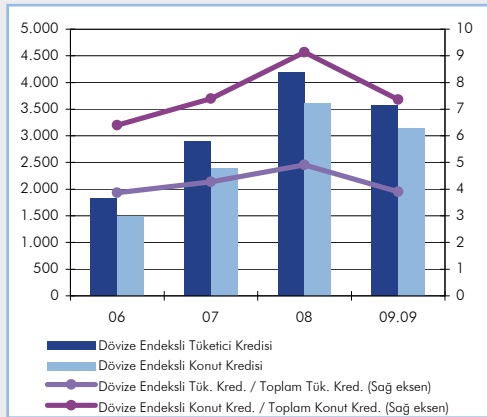
Kaynak: TCMB

(1) Krediye dönüşüm tutar faize tabi olan kredi kartı bakiyesini göstermektedir.

Hanehalkı yükümlülüklerinin dağılımı incelendiğinde ise en büyük payı konut kredilerinin oluşturduğu ve bunu sırasıyla ihtiyaç kredileri ve kredi kartlarının takip ettiği görülmektedir. Taşıt kredilerinin payındaki gerileme ise devam etmektedir (Grafik I.38).

2009 yılı Eylül ayı itibarıyla kredi kartı bakiyeleri artışını sürdürmüştür. Bu bakiyelerin faize tabi kısmı ise 2009 yılı Eylül ayında, Mart ayına göre yüzde 6,8 azalarak 11,7 milyar TL'ye gerilemiştir. Faize tabi bakiyelerin toplam kredi kartı bakiyelerine oranı ise 2009 yılının Mart ayında yüzde 38,7 iken, Eylül ayında yüzde 33,6 olarak gerçekleşmiştir (Grafik 1.39). Faize tabi kredi kartı bakiyelerinin azalması bireylerin kredi kartlarını bir kredi aracı olarak daha az tercih ettiklerini göstermektedir.

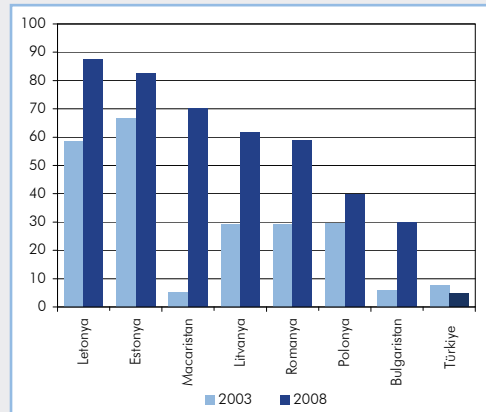
Grafik 1.40.
Döviz Endeksli Tüketici Kredisi ve Konut Kredilerinin Gelişimi (Milyon TL, %)¹

Kaynak: BDDK-TCMB

(1) Tüketici finansman şirketleri dahil değildir.

Grafik 1.41.
Seçilmiş Ülkeler İtibarıyla Yabancı Para Bireysel Kredilerin Toplam Bireysel Krediler İçindeki Payı (%)¹

Kaynak: TCMB, Macaristan Merk. Bank. Finansal İstikrar Raporu, Nisan 2009.

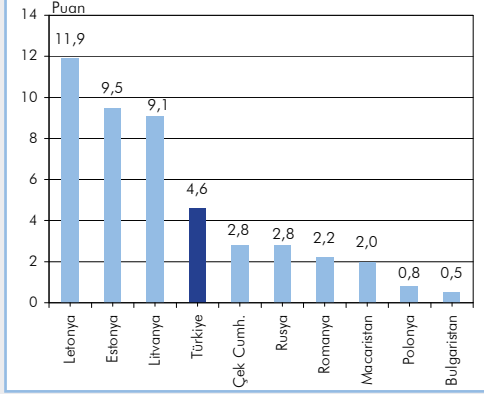
(1) Türkiye için döviz endeksli bireysel kredi verileri kullanılmamıştır.

Döviz endeksli tüketici kredilerinin toplam tüketici kredilerine oranı 2008 yılında yüzde 4,9 iken, 2009 yılı Eylül ayında yüzde 3,9'a, döviz endeksli konut kredilerinin toplam konut kredileri içindeki payı ise aynı dönemde yüzde 9,1'den yüzde 7,4'e gerilemiştir (Grafik 1.40). Ülkemizde döviz endeksli bireysel kredilerin toplam bireysel krediler içindeki payı incelenen ülkelerin aksine 2003 yılına göre düşmüştür. Ayrıca, diğer ülkelere kıyasla ülkemizde döviz endeksli kredi kullanımı oldukça düşük seviyede olup, bu durum hanehalkını olası kur şoklarına karşı görece olarak daha güçlü kılmaktadır (Grafik 1.41). Bunun yanısıra, Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar'da yapılan değişiklikle hanehalkının dövizin yanısıra döviz endeksli kredi kullanımı da engellenmiş olup, bu durum önümüzdeki dönemde hanehalkının borçlarından kaynaklı kur riskine olan duyarlılığını ortadan kaldıracaktır.

Diğer taraftan, ülkemizde tüketici kredileri içinde sadece konut kredilerinde TÜFE'ye bağlı değişken faiz uygulanmasına izin verilmekte olup, söz konusu krediler 2009 yılı Ekim ayı itibarıyla toplam konut kredilerinin sadece yüzde 0,03'ünü oluşturmaktadır. Tüketici kredilerinde faizlerin sabit olması dolayısıyla, faizlerin artış gösterdiği dönemlerde tüketicinin maliyeti artmamakta, faizlerin düşüş gösterdiği dönemlerde ise tüketicilerin kredisini düşük faizle yeniden yapılandırması mümkün olmaktadır. Konut kredilerinin vadesinin diğer tüketici kredileri vadesine göre uzun olması, bu kredilerdeki yüzde iki oranındaki yeniden yapılandırma cezasına rağmen, hanehalkı açısından kredinin yeniden finansmanını makul kılmaktadır.

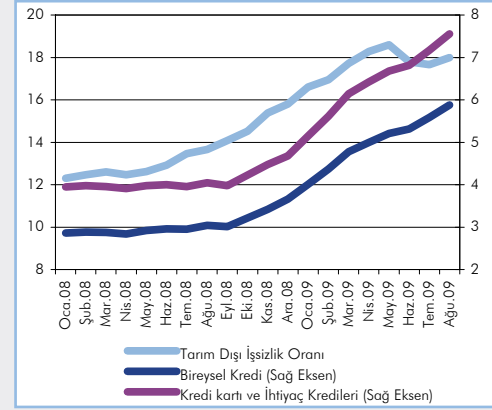
Grafik 1.42.
Seçilmiş Ülkelerde İşsizlik Oranı Artışı
(2009 Haziran – 2008 Haziran)¹

Kaynak: IMF

(1) Bulgaristan için son veri 2009 yılı Mart ayıdır.

Grafik 1.43.
İşsizlik Oranı ve TGA'ya Dönüşüm Oranları
(%)¹

Kaynak: BDDK-TCMB, TÜİK

(1) Mevsimsellikten arındırılmış tarım dışı işsizlik oranıdır.

Küresel kriz bütün dünyada işgücü piyasalarını olumsuz etkilemiştir (Grafik 1.42). Küresel krizle birlikte ekonomide yaşanan daralma işsizliğin artmasına yol açmış ve bu durum özellikle borçlu olanların kırılganlığını arttırmıştır. Nitekim, 2008 yılı ikinci çeyreğinden itibaren tarımdışı işsizlik oranı hızla artarken, 2008 yılı Eylül ayında yüzde 3 olan bireysel kredilerin TGA'ya dönüşüm oranı, 2009 yılı Ağustos ayında yüzde 5,9'a yükselmiştir. Özellikle konut kredilerinde malın sahipliğinin yitirilmesi endişesi ile ödemelerin düzenli olarak yapılması bireysel kredilerin TGA'ya dönüşüm oranının, kredi kartı ve ihtiyaç kredileri toplamının TGA'ya dönüşüm oranından daha düşük gerçekleşmesine neden olmaktadır (Grafik 1.43).

Tablo 1.7. Tasfiye Olunacak Kredi Kartı ve Tüketici Kredisi Borcu Bulunan Gerçek Kişi Sayısı¹

	12.07	12.08	03.09	06.09	09.09
Bankalar	641.708	997.095	1.080.487	1.252.267	1.475.620
Varlık Yönetim Şirketleri ²	0	139.862	130.623	252.916	282.856
Finansman Şirketleri ³	12.898	21.884	25.207	27.826	23.079
Toplam ⁴	651.911	1.093.474	1.174.525	1.415.791	1.664.301

Kaynak: BDDK-TCMB, TÜİK, DPT

1) Her bir mali kuruluş grubu için birden fazla kredi kartı ve tüketici kredisi borcu olanlar tek kişi olarak dikkate alınmıştır.

(2) Varlık Yönetim Şirketleri'nin TMSF ve bankalardan devraldıktan donuk kredi borçlarını göstermektedir.

(3) Eylül 2009 döneminde, finansman şirketlerine borçlu olan gerçek kişilerin azalması bu dönemde, bir finansman şirketinin alacaklarının bir bölümünü bir varlık yönetim şirketine devretmesinden kaynaklanmaktadır.

(4) Aynı kişinin farklı finansal kuruluşlarda donuklaşmış kredi kartı ve tüketici kredisi borcu olması nedeniyle, kuruluşlar itibarıyla yer alan verilerin toplamı ile toplam satırdaki veri farklılık göstermektedir.

Bankamız Risk Merkezi verilerine göre, 2009 yılı Eylül ayı itibarıyla tasfiye olunacak kredi kartı ve tüketici kredisi borcu bulunan toplam kişi sayısı 2008 yılı sonuna göre yüzde 52,2'lik artışla 1.664.301 kişiye ulaşmıştır (Tablo 1.7).

5464 sayılı Kanunun Geçici 5'inci Maddesi kapsamında öngörülen 60 günlük yasal süre içerisinde ödeme planına bağlanan kredi kartı alacağı tutarı yaklaşık 1 milyar TL iken, müşteri sayısı 421 bin olmuştur. Bazı bankalar gönüllü olarak, 4 Eylül 2009 tarihinde biten borç yapılandırmak için başvuru süresini, banka bazında farklılık göstermekle birlikte yıl sonuna kadar uzatmışlardır. Bunun neticesinde, 2009 yılı Ekim ayı sonu itibarıyla ödeme planına bağlanan toplam kredi kartı alacağı 1,3 milyar TL'ye, müşteri sayısı da 543 bin'e yükselmiştir (Tablo 1.8).

Tablo I.8.
5464 Sayılı Kanunun Geçici 5'inci Maddesi Kapsamında Yeniden Yapılandırılan Kredi Kartları
(Bin TL, Kişi Sayısı)

	Kanuni Süre içinde Yapılandırılanlar (07.07.2009-04.09.2009)			Gönüllülük Esasına Göre Yapılandırılanlar (05.09.2009-31.10.2009)			TOPLAM		
	Toplam Kredi Kartı Alacağı	Ödeme Planı Sonrası Kredi Kartı Alacağı	Müşteri Sayısı	Toplam Kredi Kartı Alacağı	Ödeme Planı Sonrası Kredi Kartı Alacağı	Müşteri Sayısı	Toplam Kredi Kartı Alacağı	Ödeme Planı Sonrası Kredi Kartı Alacağı	Müşteri Sayısı
Bankalar	945.311	1.276.373	406.904	259.187	361.064	115.415	1.204.498	1.637.438	522.319
Varlık Yönetim Şirketleri	34.091	64.141	14.535	11.692	22.318	5.928	45.783	86.459	20.463
Genel Toplam	979.402	1.340.514	421.439	270.879	383.382	121.343	1.250.281	1.723.897	542.782

Kaynak: BDDK

Hanehalkının toplam finansal varlıkları, 2008 yıl sonuna kıyasla yüzde 10,8 artarak, 2009 yılı Eylül ayı itibarıyla 408 milyar TL'ye yükselmiştir (Tablo I.9).

Tablo I.9. Hanehalkı Finansal Varlıklarının Kompozisyonu¹ (Milyar TL, %)

	2007		2008		09.09	
	Milyar TL	% Pay	Milyar TL	% Pay	Milyar TL	% Pay
Tasarruf Mevduatı	142,5	45,4	188,7	51,2	197,4	48,4
DTH	78,5	25,0	89,0	24,2	98,9	24,3
- DTH (Milyar ABD Doları)	67,0		59,1		67,1	
Dolaşımdaki Para	26,2	8,4	30,6	8,3	35	8,6
DİBS+Eurobond	19,6	6,3	19,7	5,3	16	3,9
Yatırım Fonu	22,6	7,2	20,8	5,6	26,7	6,5
Hisse Senedi	17,5	5,6	10,6	2,9	22,9	5,6
Emeklilik Yatırım Fonları	4,6	1,5	6,4	1,7	8,5	2,1
Repo	1,9	0,6	2,2	0,6	1,8	0,4
Kıymetli Maden Deposu	0,2	0,0	0,3	0,1	0,8	0,2
Toplam Varlıklar	313,6	100,0	368,3	100,0	408,0	100,0

Kaynak: BDDK-TCMB, SPK, MKK

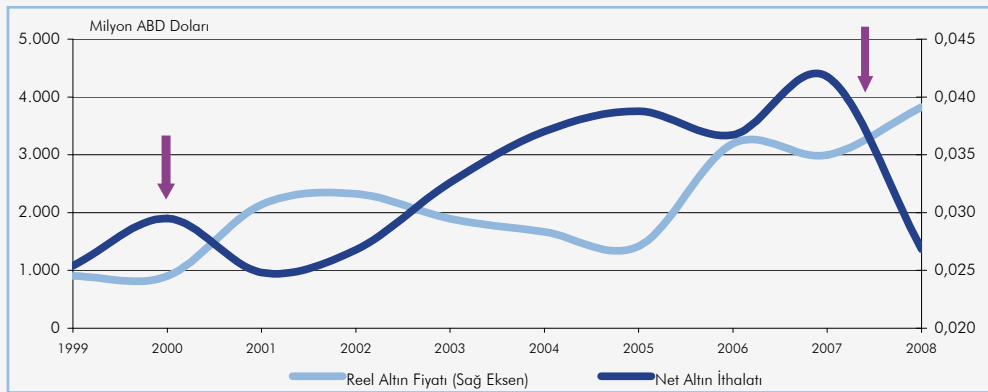
(1) Tasarruf Mevduatı ve DTH, Katılım Fonlarını da içermektedir.

Hanehalkı varlıkları içerisinde en büyük paya sahip olan tasarruf mevduatının payı 2009 yılında gerileyerek Eylül ayı itibarıyla yüzde 48,4 olmuştur. Tasarruf mevduatının toplam mevduat içindeki payı ise 2008 yılı sonu itibarıyla yüzde 68 iken 2009 yılı Eylül ayında yüzde 66,6'ya gerilemiştir (Tablo I.9). Hanehalkının 2009 yılında kurların görelisi olarak istikrar kazanması sonucu DTH'larını arttırdıkları görülmektedir. Ayrıca, toplam mevduatların varlıklar içindeki payının gerilemesinde, mevduat faizlerindeki düşüş nedeniyle hanehalkının başta yatırım fonları olmak üzere diğer yatırım araçlarına yönelmeleri ve hisse senetlerindeki değer artışı rol oynamıştır.

Kutu 8. Altın İthalat ve İhracatı

Ülkemizde altın, özellikle hanehalkı açısından, geleneksel yatırım araçlarından birisi olarak görülmektedir. Altına yapılan yatırımın büyük bir kısmı fiziki olarak altın alınıp saklanması şeklindedir. Bankalar nezdinde kıymetli maden depo hesabı, altına dayalı yatırım fonları, vadeli işlemler ve opsiyon borsasında altın sözleşmesi alım-satımı, altın borsası aracılığıyla altın alım-satımı, altına yatırım yapılmasına imkan veren ancak kullanımı son derece sınırlı olan diğer yöntemlerdir.

Grafik 1. Net Altın İthalatı ve Reel Altın Fiyatları^{1,2}

Kaynak: TCMB

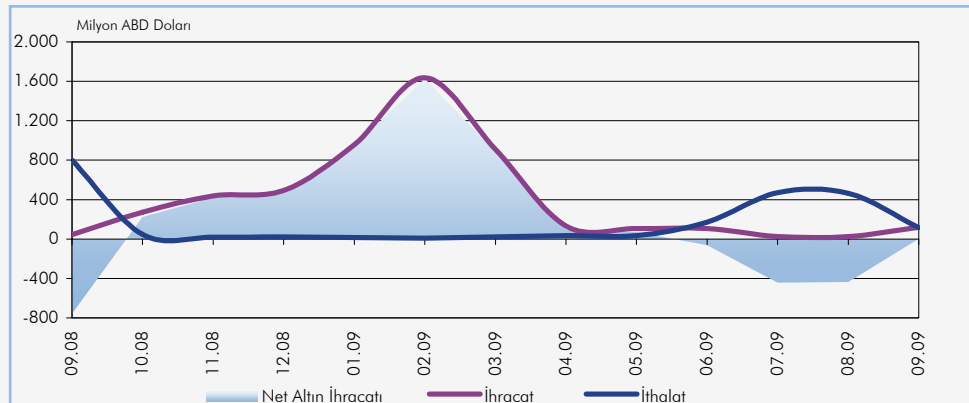
(1) Reel altın fiyatları külçe altın satış fiyatının (TL/Gr), GSYH deflatorüne bölünmesi ile hesaplanmıştır.

(2) Net Altın İthalatı = Altın İthalatı - Altın İhracatı

Geleneksel yatırım aracı olma özelliği ve takı geleneğinin yaygın olmasından dolayı Türkiye’de altın işleme ve perakende olarak altın-mücevherat satış hacmi yüksektir. Ancak, ham altın üretiminin düşük olması nedeniyle ülkemiz net altın ithalatçısıdır.

Kriz dönemlerinde ise Türk lirasının değer kaybetmesinin de etkisiyle, altın fiyatları artmakta ve buna bağlı olarak altın ithalatı azalmaktadır (Grafik 1). Bu gelişmede, yüksek altın fiyatlarından yararlanmak isteyen hanehalkının ellerindeki altınları nakde çevirmeleri sonucu yurt içi altın arzının artmasının da etkili olduğu düşünülmektedir.

Grafik 2. Net Altın İhracatı¹

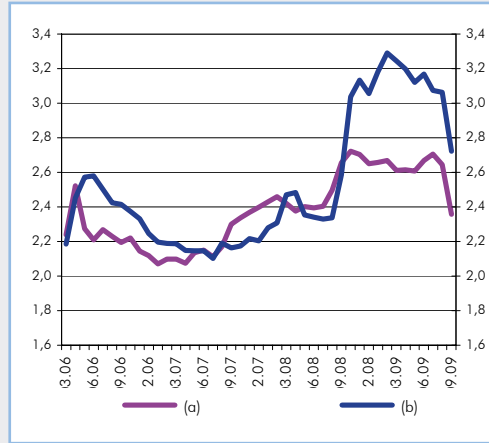
Kaynak: TCMB

(1) Net = Altın ihracatı - Altın İthalatı

Son yaşanan küresel krizde ise yurt içi altın fiyatları yurt dışı kaynaklı olarak yükselmiş ve 2009 yılının ilk beş ayında altın ithalatı durmuş, yükselen fiyatlardan yararlanmak amacıyla hanehalkının altın tasarruflarının bir kısmını nakde dönüştürmesi nedeniyle altın ihracı büyük ölçüde artmıştır (Grafik 2).

Kur ve parite etkisinden arındırılmış hanehalkı toplam TP yatırım araçlarının YP yatırım araçlarına oranının, 2008 yılı Eylül ayından 2009 yılı Mart ayına kadar geçen sürede hızlı bir şekilde arttığı, sonraki süreçte ise azaldığı görülmektedir (Grafik I.44).

Grafik I.44.
Hanehalkı TP Yatırım Araçlarının YP Yatırım Araçlarına Oranı¹

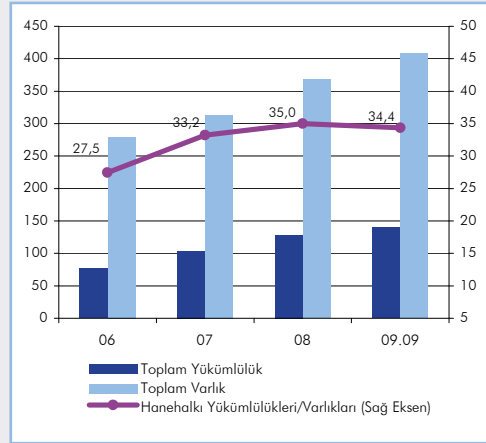

Kaynak: BDDK-TCMB, SPK, MKK

(1) TP Araçlar=Mevduat (TL Katılım Fonları dahildir)+Repo+DİBS+Hisse Senedi+Emeklilik Yatırım Fonları+Yatırım Fonları (Nisan 2006'dan itibaren); YP Araçlar = DTH (YP Katılım Fonları dahildir)+ DİBS + Eurobond, (a) DTH ve Katılım Fonlarının (YP) cari TL karşılığıdır.

(b) DTH ve Katılım Fonları (YP) için 31.12.2004 kuru esas alınmış ve parite etkisinden arındırılmıştır.

Grafik I.45.
Hanehalkı Finansal Varlıklarının ve Yükümlülüklerinin Gelişimi (Milyar TL, %)¹

Kaynak: BDDK-TCMB, SPK, MKK

(1) Hanehalkı Varlıkları = Tasarruf Mevduatı+Döviz Tevdiat Hesabı + Dolaylı Para+DİBS+ Eurobond+Hisse Senetleri+Repo + Emek. Yat. Fonları + Yatırım Fonları (Aralık 2006'dan itibaren). Hanehalkı Yükümlülükleri, bankalar ve tüketici finansman şirketlerince kullanılan krediler (TGA dahil) ve kredi kartı bakiyeleri (TGA dahil) ile TOKİ'nin vadeli konut satışları karşılığı borçlardan oluşmaktadır.

Hanehalkının bankacılık kesimine olan dövizde endeksli yükümlülükleri 2009 yılı Eylül ayı itibarıyla 2,4 milyar ABD doları, döviz cinsinden varlıkları ise 70 milyar ABD doları olup, hanehalkı dövizde uzun pozisyon taşımaktadır. Bununla birlikte, bireysel bazda bakıldığında döviz yükümlülüğü bulunanlar döviz varlığına sahip olmayabileceğinden, Türk parasının değer kaybetmesi durumunda döviz geliri elde etmeyen döviz borçlularının ödeme gücünün olumsuz etkileneneceği açıktır.

Hanehalkı finansal yükümlülüklerinin varlıklarına oranı 2009 yılı Eylül ayı itibarıyla yüzde 34,4'e gerilemiştir (Grafik I.45).

Küresel krizle birlikte üretimde yaşanan daralma istihdam üzerinde baskı yaratmış ve bu durum hanehalkının kırılganlığını arttırmıştır. Ancak, ülkemizde hanehalkının borçluluğu halen birçok ülkeye göre düşük seviyededir. Ayrıca, hanehalkı yükümlülüklerinin faiz ve kur riskinin sınırlı olması, hanehalkının ekonomik konjonktürdeki olumsuz gelişmelerden nispeten

daha az etkilenmesine neden olmaktadır. Bu durum, şu ana kadar ekonomimizin küresel krizin yansımalarına karşı direnç göstermesine de destek olmuştur.

Bununla birlikte, her ne kadar önümüzdeki dönemde iktisadi faaliyette bir iyileşme bekleniyorsa da, işsizlik oranlarının yüksek seyirini korumasına bağlı olarak hanehalkının borç geri ödemelerinde bir süre daha sorunlar yaşanması, ancak bu sorunların özellikle konut kredileri için ABD ve Avrupa ortalamalarına kıyasla daha ılımlı seyretmesi beklenmektedir.

I.4.2. Reel Sektör

I.4.2.1. Reel Sektörün Mali Analizi

2007 yılında gelişmiş ülke finansal piyasalarında başlayan kriz, 2008 yılında küresel ekonomide büyüme oranlarının hızla gerilemesine neden olmuştur. Yaşanmakta olan küresel krizle birlikte firmaların gerek yurt dışı satışları gerekse yurt içi satışları olumsuz etkilenmiştir. Artan risk algısının etkisiyle azalan kredi arzı ve toplam talepteki düşüşle birlikte gerileyen kredi kullanım iştahı ise firmaların borçluluk oranlarını etkilemiştir.

Reel sektördeki gelişmeleri incelemek amacıyla, 142'si imalat sanayiinde faaliyet gösteren toplam 186 adet seçilmiş İMKB firmasına ait veriler kullanılarak temel finansal oranlar hesaplanmıştır. Analiz edilen firmaların 2009 yılı Haziran sonu itibarıyla toplam satış gelirlerinin GSYH'ye oranı yüzde 15,3'tür.

İMKB'de işlem gören firmaların, İMKB'de işlem görmeyen firmalara göre banka kredisi dışında başta sermaye piyasaları olmak üzere diğer fon sağlama imkanlarının daha fazla olduğu, özkaynaklarının nispeten güçlü ve ihracat imkanları yüksek olan büyük firmalar oldukları göz önüne alındığında, bu firmalara ait göstergelerin diğerlerinininkinden farklılıklar gösterebileceği gözden kaçırılmamalıdır. Ayrıca, İMKB firmalarının alt sektörler itibarıyla dağılımında özellikle belirli sektörlerde yoğunlaşma olduğundan, analize konu olan rasyolara sektörel etkilerin de yansıtılabileceği gözönünde bulundurulmalıdır.

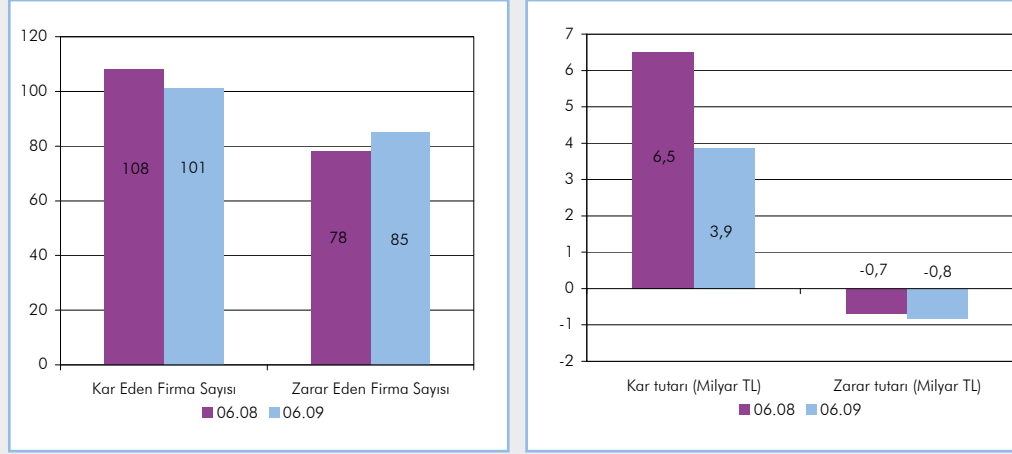
Tablo I.10. Seçilmiş İMKB Firmalarının Bazı Gelir Tablosu Kalemleri (Milyon TL)

	Tüm Firmalar			İmalat Sanayi Firmaları			Diğer Firmalar		
	06.08	06.09	Değişim %	06.08	06.09	Değişim %	06.08	06.09	Değişim %
Net Satışlar	83.589	67.268	-19,5	61.979	44.956	-27,5	21.610	22.311	3,2
Faaliyet Kârı	7.988	4.912	-38,5	5.586	2.797	-49,9	2.402	2.114	-12,0
Net Finansal Gelir(Gider)	-324	-702	122,2	-647	-842	31,4	324	140	-56,8
Net Kâr	5.820	3.026	-48,0	3.681	1.353	-63,2	2.146	1.698	-20,9

Kaynak: İMKB

İMKB'de işlem gören firmaların toplam satış gelirleri, 2009 yılı ilk yarısında geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 19,5 oranında düşmüştür. İmalat sanayi firmalarının satış gelirleri yüzde 27,5 oranında düşerken, diğer sektörlerin satış gelirleri yüzde 3,2 oranında artmıştır (Tablo I.10). Dolayısıyla, ekonomik faaliyetteki yavaşlama, en çok imalat sanayinde faaliyet gösteren firmaları etkilemiştir.

Grafik I.46.
Kâr/Zarar Eden Firmalar

Kaynak: İMKB

Satış gelirlerinin düşmesi firma kârlılıklarını olumsuz etkilemiştir. 2008 yılı ilk yarısında 5,8 milyar TL olan İMKB’de işlem gören firmaların toplam net kâr tutarı, yüzde 48 oranında azalarak 2009 yılı ilk yarısında 3 milyar TL’ye gerilemiştir. Zarar eden firma sayısı artmakla birlikte, karlılık performansındaki düşüş, özellikle kar eden firmaların toplam kar tutarlarının gerilemesinden kaynaklanmıştır (Grafik I.46).

Tablo I.11. Kârlılık Oranları¹ (%)

	Toplam		İmalat		Diğer	
	06.08	06.09	06.08	06.09	06.08	06.09
Net kâr marjı (Net kâr / Net satışlar)	7,0	4,5	5,9	3,0	9,9	7,6
Faaliyet kâr marjı (Faaliyet kârı / Net satışlar)	9,6	7,3	9,0	6,2	11,1	9,5
Net fin. gelir-gider/ Net satışlar	-0,4	-1,0	-1,0	-1,9	1,5	0,6
Fin. giderler ödeme gücü (Faaliyet kârı / Net fin. gelir-gider) (Kez)	-24,7	-7,0	-8,6	-3,3	7,4	15,1
Aktif kârlılığı	8,3	4,3	7,3	2,9	10,6	6,7
Özkaynak kârlılığı	16,9	8,8	15,3	6,2	20,3	13,4

Kaynak: İMKB

(1) Aktif ve özkaynak kârlılığı yıllıklandırılmıştır.

Kârlılık performansındaki düşüş aktif ve özkaynak kârlılıklarına da yansımıştır. Haziran 2009 itibarıyla aktif büyüklüğü 142,8 milyar TL olan seçilmiş İMKB firmalarının aktif kârlılığı, 2008 yılı ilk yarısında yüzde 8,3 iken, 2009 yılı ilk yarısında yüzde 4,3’e düşmüş, özkaynak kârlılıkları ise aynı dönemde yüzde 16,9’dan yüzde 8,8’e gerilemiştir (Tablo I.11).

Haziran 2008 itibarıyla yüzde 7 olan net kar marjı özellikle faaliyet kar marjındaki daralma nedeniyle, Haziran 2009 itibarıyla yüzde 4,5’e gerilemiştir. Düşen faaliyet karı, firmaların finansal giderleri ödeme gücünün gerilemesine neden olmuştur (Tablo I.10 ve I.11).

Satış hacmi azalan firmaların kredi talebi azalırken, düşük kârlılık performansı firmaların finansal borç ödeme güçlerini düşürmüştü ve bu durum söz konusu firmalar için bankaların kredi arzını sıkılaştırmalarına neden olmuştur. Bu gelişmeler sonucunda, firmaların gerek yurt içinden gerekse de yurt dışından temin ettiği krediler gerilemiş ve firmalar net borç ödeyicisi olmuştur.

Tablo I.12. Borçluluk Oranları¹ (%)

	Toplam		İmalat		Diğer	
	12.08	06.09	12.08	06.09	12.08	06.09
Toplam Borç / Özkaynak	111,8	106,6	113,2	110,8	109,0	99,2
Net Borçlar* / Özkaynak	84,3	81,4	91,6	88,1	70,2	69,8
Finansal Borçlar / Toplam Borçlar	47,6	44,4	49,8	45,8	43,3	41,6
Kısa Vadeli Borçlar / Toplam Borçlar	65,5	68,4	69,4	72,1	57,8	61,1
Kısa Vadeli Finansal Borçlar / Toplam Borçlar	23,3	22,7	27,8	25,8	33,5	39,9
Hazır Değerler / Kısa Vadeli Borçlar	37,5	34,6	27,5	28,4	61,5	48,6

Kaynak: İMKB

(1) Net borç = Toplam Borç – Nakit ve Nakit Benzeri Varlıklar

Firmaların bu dönemde net finansal borç ödeyici olmaları mali yapı oranlarına da yansımıştır. İMKB’de işlem gören firmaların borç/özkaynak oranları 2009 yılı Haziran ayında bir önceki yıl sonuna göre gerilemiş, finansal borçların toplam borçlar içindeki payı düşmüştür (Tablo I.12).

2009 yılı Haziran ayında kısa vadeli borçların toplam borçlar içindeki payının artması ve hazır değerlerin kısa vadeli borçları karşılama oranının düşmesi ise firmaların likidite risklerinin bu dönemde arttığına işaret etmektedir. Ancak, kısa vadeli borçlar içinde finansal borçların payının gerilemesi, kısa vadeli yükümlülüklerdeki artışın ticari borçlardan kaynaklandığını göstermektedir (Tablo I.12).

Tablo I.13. Firmaların Temerrüde Düşme Oranları (%)^{1,2,3}

		08	09.09
1	Toptan ve Perakende Tic., Komisyonc., Motorlu Araç Servis Hizm.	6,5	11,0
2	Tarım, Avcılık, Ormanlık	10,3	11,3
3	Tekstil ve Tekstil Ürünleri San.	11,6	15,8
4	Gıda, Meşrubat ve Tütün San.	9,0	13,0
5	İnşaat	8,5	11,6
6	Otel ve Restoranlar (Turizm)	7,8	10,2
7	Elektrik, Gaz ve Su Kaynakları	6,1	8,5
8	Makine ve Teçhizat San.	5,5	8,4
9	Metal Ana San ve İşlenmiş Mad. Ürt.	5,9	9,3
10	Taşımacılık, Depolama ve Haberleşme	4,6	6,7
	10 Sektör Toplamı	7,8	10,8
	Tüm Sektörler Toplamı	8,1	11,2

Kaynak: TCMB

(1) Krediler, 1211 sayılı Merkez Bankası Kanununun 44 üncü maddesi çerçevesinde bankalarca yapılan bildirimler esas alınarak hesaplanmış olup, kredi limit veya riskleri toplamı 10 bin TL'nin (dahil) üzerinde olan firmalara, bankalarca kullanılan kredileri (firmaların bankalar aracılığıyla yurt dışından sağladıkları krediler dahil) içermektedir. Tasfiye olunacak alacaklar herhangi bir limit olmaksızın firma bazında bildirim konusu yapılmaktadır.

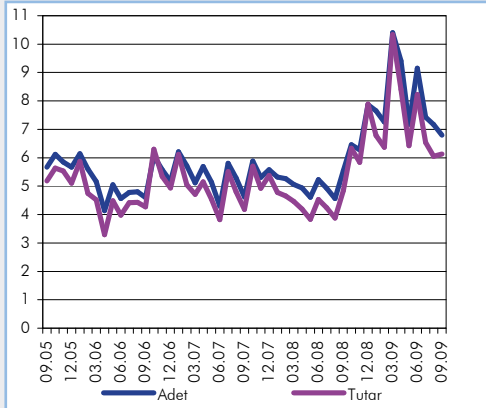
(2) Finansal araçlık sektörü hariçtir.

(3) "Toptan ve Perakende Tic., Komisyonc., Motorlu Araç Servis Hizm." sektörü verilerinde yapılan geriye dönük düzeltme nedeniyle Aralık 2008 verisi önceki Rapordan farklılık göstermektedir.

Sektörel bazda, TGA hesaplarında izlenen firma adedinin toplam firma adedine bölünmesi suretiyle hesaplanan temerrüde düşme oranı, firmaların borç ödeme güçlerinin düşmesine bağlı olarak, 2009 yılı Eylül ayında tüm sektörler için yüzde 11,2'ye yükselmiştir. 2009 yılı

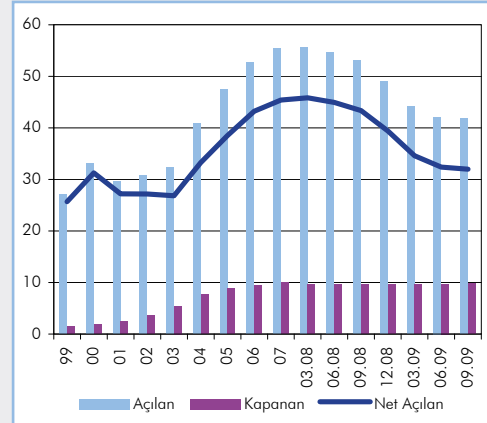
Eylül ayı itibarıyla "Tarım, Avcılık, Ormançılık", "Gıda, Meşrubat ve Tütün San.", "İnşaat" ve "Tekstil ve Tekstil Ürünleri Sanayi" sektörlerine ait temerrüde düşme oranları seçilmiş 10 sektör ortalamasının üzerindedir (Tablo I.13).

Grafik I.47.
Takas Odalarına İbrahim Edilen ve Karşılıksız Kalan Çek Adet ve Tutarının Toplam Takasa İbrahim Edilen Çek Adet ve Tutarı İçindeki Oranı (%)

Kaynak: TCMB

Grafik I.48.
Açılan – Kapanan Şirket ve Kooperatifler (Bin adet)¹

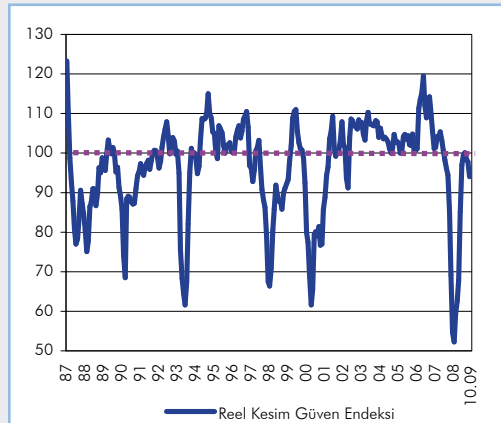

Kaynak: TÜİK

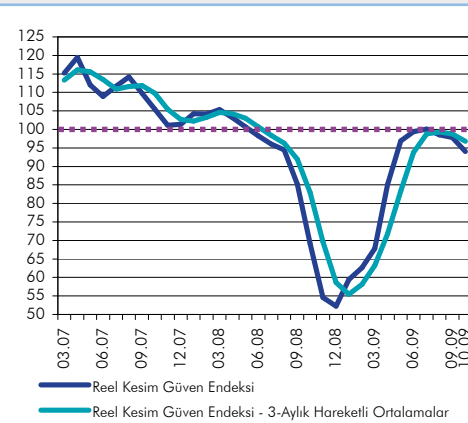
¹) Şirket ve kooperatifleri kapsayan açılan ve kapanan şirket adetleri yıllıklandırılmış olarak gösterilmiştir.

Takas odalarına ibraz edilen ve karşılıksız kalan çeklerin toplam takasa ibraz edilen çeklere oranı ise hem adet hem de tutar olarak, 2008 yılı Eylül ayından itibaren yükselmiş ancak, yılın ikinci çeyreğinden sonra düşüş eğilimi göstererek, 2009 yılı Eylül ayında sırasıyla yüzde 6,8 ve yüzde 6,1 oranında gerçekleşmiştir (Grafik I.47). İktisadi faaliyetteki yavaşlama aynı zamanda yeni firma kuruluşlarını da yavaşlatmıştır. Yıllık bazda net kurulan şirket sayısı, 2009 yılının ilk dokuz ayında geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 18,8 oranında azalmıştır. 2009 yılının üçüncü çeyreğinde ise düşüş hızında bir yavaşlama olmuştur (Grafik I.48).

Grafik I.49.
Reel Kesim Güven Endeksi

Kaynak: TCMB

2009 yılı Ocak ayından itibaren yükselişe geçen reel kesim güven endeksi, Temmuz ayında 100 olan eşik değerinin üzerine çıkmış ancak, Ekim ayında 94 seviyesine gerilemiştir (Grafik I.49).

2009 yılı ilk yarı yıl gerçekleştirmeleri ve TÜİK'in açıkladığı sanayi ciro ve sipariş endeksleri ile ihracat verileri, firmaların satış gelirlerinin yıl sonu mali tablolarında da bir önceki yıla göre düşük gerçekleşeceğini göstermektedir. Satış gelirlerinin düşmesine bağlı olarak, firmaların faaliyet karlılığının azalması beklenmektedir. Faaliyet karlılığının azalmasıyla firmaların finansal gider karşılama oranı düşebilecek ve sorunlu kredileri artabilecektir. Bununla birlikte, Türk lirasının değerinin istikrar kazanmasının, firmaların sorunlu kredilerinin artışı sınırlayıcı bir unsur olacağı değerlendirilmektedir.

1.4.2.2. Reel Sektörün Borçlanma Yapısı

Reel sektörün finansal borçları, 2009 yılı Eylül ayı itibarıyla 339,6 milyar TL olarak gerçekleşmiş olup, bunun yaklaşık yüzde 61,1'i yabancı para cinsindedir. Dolayısıyla kurlardaki değişimler reel sektörün finansal yapısını önemli ölçüde etkilemektedir.

Tablo I.14. Reel Sektörün Finansal Borçları¹ (Milyon TL)

	2006	2007	2008	03.09	06.09	09.09
Firmalarca Kullanılan Nakdi Krediler (I+II)	202.315	246.679	346.912	352.436	341.314	339.633
I. Yurt İçinden (i+ii)	125.385	153.322	193.223	190.399	191.988	197.215
i. TP	83.761	105.783	123.203	120.221	127.403	131.967
ii. YP (DEK dahil)	41.624	47.539	70.020	70.178	64.585	65.248
ABD Doları Karşılığı	29.613	41.007	46.011	42.068	42.359	44.176
II. Yurt Dışından	76.930	93.356	153.690	162.037	149.326	142.418
ABD Doları Karşılığı (A+B)	54.731	80.528	100.992	97.133	97.938	96.424
A. Kısa Vadeli	1.218	1.013	1.468	1.462	1.319	965
B. Uzun Vadeli (a+b+c+d)	53.513	79.515	99.524	95.671	96.619	95.459
a. Resmi Kuruluşlar (Hükümet ve Uluslararası Kurl.)	2.316	2.753	2.996	2.932	3.140	2.861
b. Türkiye'de Kurulu Bankaların Y.Dışı Şube ve İşt.	17.282	26.951	36.914	35.169	34.986	33.480
c. Yabancı Ticari Bankalar ve Diğer Fin. Kuruluşlar	28.735	42.992	51.364	49.650	50.334	51.014
d. Finansal Olmayan Kuruluşlar	5.180	6.819	8.250	7.920	8.159	8.104
Toplam YP Krediler² (Milyon USD)	84.344	121.535	147.003	139.201	140.297	140.600

Kaynak: BDDK-TCMB

(1) Tabloda yer alan tutarlar verilerin güncellenmesi nedeniyle önceki sayılarda yayımlanan tutarlardan farklılık gösterebilmektedir.
(2) Yurt dışından kullanılan TL krediler dahil olmakla birlikte, tutarı çok düşük olduğundan göz ardı edilmiştir.

2009 yılının ilk 9 ayında firmaların Türk lirası cinsinden kredileri 8,8 milyar TL artarken, yabancı para cinsinden kredileri yaklaşık 6,4 milyar ABD doları azalmıştır. Reel sektörün kullandığı yabancı para kredileri, küresel krizin etkisiyle 2008 yılının son çeyreğinden itibaren azalış eğilimine girmiş ve 2009 yılı Eylül ayı itibarıyla 141 milyar ABD dolarına düşmüştür. Yabancı para kredilerdeki azalışta, Türkiye'de kurulu bankalardan kullanılan kredilerdeki azalma belirleyici olmuştur. Yurt dışındaki yabancı ticari bankalar ile diğer kuruluşlardan kullanılan kredilerde önemli bir değişim görülmemektedir (Tablo I.14).

Yabancı para kredilerin 77,7 milyar ABD doları Türkiye’de kurulu bankaların yurt içi ve yurt dışı şubelerinden, 51 milyar ABD doları ise yurt dışı bankalardan ve diğer finansal kuruluşlardan kullanılmıştır. Buna göre reel sektörün kullandığı yabancı para krediler içinde Türkiye’de kurulu bankalarca kullanılanların payı yüzde 55,2 olup, yatay bir seyir izlemektedir. Diğer yandan, 32 Sayılı Karar’da yapılan değişiklikle yurt içinde yabancı para kredi kullandırımındaki kısıtlamaların 16.06.2009 tarihinden itibaren gevşetilmesi sonrasında Türkiye’de faaliyet gösteren bankaların yabancı para kredilerinin yurt içi - yurt dışı kompozisyonu değişmiştir (Kutu 6). Nitekim, Haziran - Eylül 2009 döneminde reel sektörün yurt dışı şubelerden ve iştiraklerden kullandığı yabancı para krediler yaklaşık 1,5 milyar ABD doları azalırken, yurt içinden kullandığı yabancı para krediler 1,8 milyar ABD doları artmıştır (Tablo I.14).

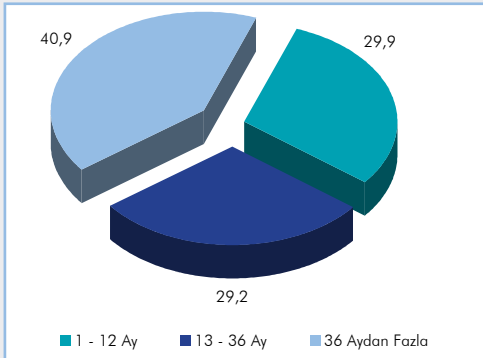
Tablo I.15.
Reel Sektörün Yurt Dışından Sağladığı Uzun Vadeli Kredilerin Sektörlere Göre Kalan Vade Dağılımı
(Milyon ABD doları)

(Eylül 2009)	1- 12 Ay	13 -24 Ay	25- 36 Ay	37-60 Ay	61-120 Ay	120 Aydan Fazla	Toplam
REEL SEKTÖR	28.538	15.223	12.667	17.082	18.853	3.096	95.459
TARIM SEKTÖRÜ	147	70	72	81	68	0	437
SINAI SEKTÖRLER	12.637	6.686	4.848	6.446	8.347	1.467	40.431
1. İmalat	9.993	4.566	3.651	3.929	5.589	518	28.246
- Gıda Ürünleri, İç. ve Tütün İm.	3.395	880	638	635	150	426	6.124
- Ana Met. ve Fab. Met. Ürün. İm.	1.508	760	569	640	2.283	54	5.814
- Tekstil ve Tekstil Ürünleri İmalatı	1.009	616	560	473	399	3	3.061
- Ulaşım Araçları İmalatı	1.029	350	345	328	986	13	3.051
- Elektrikli ve Optik Donanım İm.	513	187	507	388	503	13	2.111
- Kimy. Mad. ve Ür. İle Suni Ely. İm.	648	415	193	345	426	0	2.027
- Metalik Olm. Diğ. Miner. Ür. İm.	285	372	293	461	373	0	1.784
- Makina ve Teçhizat İmalatı	497	371	116	120	60	0	1.163
- Plastik ve Kauçuk Ürünleri İmalatı	381	238	158	181	71	0	1.028
- Diğer	728	378	274	357	337	9	2.083
2. Elek, Gaz ve Sıcak Su Ür. ve Dağ.	1.730	1.623	715	1.775	1.687	949	8.479
3. Madencilik ve Taşocakçılığı	914	497	482	742	1.071	0	3.706
HİZMETLER SEKTÖRÜ	15.754	8.467	7.747	10.555	10.439	1.629	54.591
1. Gayrimenkul, Kir. ve İş Faal.	5.808	3.366	3.572	2.912	2.798	99	18.554
2. Ulaştırma, Depo. ve Hab.	2.474	1.715	1.988	4.150	3.525	1.189	15.042
3. İnşaat	3.021	1.267	667	1.055	1.865	291	8.165
4. Top. ve Per. Ticaret	2.560	959	591	1.151	1.173	11	6.445
5. Oteller ve Lokantalar	900	542	414	577	560	7	3.000
6. Diğ. Sosyal, Topl. ve Kiş. Hizm. Faal.	714	370	383	504	233	32	2.235
7. Diğer	277	249	132	206	286	0	1.150

Kaynak: TCMB

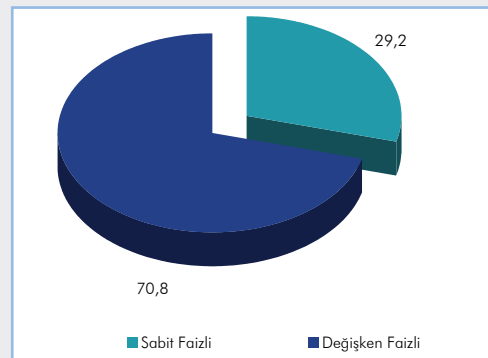
Reel sektörün yurt dışından sağladığı uzun vadeli krediler içinde en büyük payı yüzde 57,2 ile hizmetler sektörü oluşturmaktadır. Bu grupta önemli bir paya sahip olan gayrimenkul, kiralama ve iş faaliyetleri sektörü ile ulaştırma, depolama ve haberleşme sektörlerinin kredileri içinde, bu sektörlerde faaliyet gösteren yabancı sermayeli bazı firmaların satın alma (özelleştirmeler dahil) bedellerini ödeme amacıyla yurt dışından kullandığı krediler de bulunmaktadır. Sınai sektörlerin toplam krediler içindeki payı yüzde 42,4 olup, bu kredilerin önemli kısmı imalat sektörü tarafından kullanılmıştır (Tablo I.15).

Grafik I.50.
Reel Sektörün Yurt Dışından Sağladığı Uzun Vadeli Kredilerin Kalan Vade Dağılımı (%) (Eylül 2009)

Kaynak: TCMB

Grafik I.51.
Reel Sektörün Yurt Dışından Sağladığı Uzun Vadeli Kredilerin Faiz Dağılımı (%) (Eylül 2009)

Kaynak: TCMB

2009 yılı Eylül ayı itibarıyla, reel sektörün uzun vadeli yurt dışı kredilerinin yüzde 29,9'u vadesi 1 yıl içinde dolacak kredilerdir (Grafik I.50).

2009 yılı Eylül ayı itibarıyla, reel sektörün yurt dışından sağladığı uzun vadeli kredilerin yüzde 29,2'si sabit faizli, yüzde 70,8'i ise değişken faizlidir (Grafik I.51). Reel sektörün yurt dışından kullandığı kredilerin faiz oranlarında 2009 yılı Eylül ayında yıl sonuna göre önemli bir değişiklik görülmemektedir. Söz konusu kredilerin yüzde 61,5'i ABD doları, yüzde 36,2'si Euro ve yüzde 2,3'ü diğer döviz cinslerinden oluşmakta olup, bir önceki yıl sonuna göre Euro cinsinden kredilerin payı 2,5 puan artmıştır.

I.4.2.3. Reel Sektörün Yabancı Para Pozisyonu

Türkiye'de faaliyette bulunan firmaların mali tabloları Türk parası ve yabancı para ayrımı yapılmaksızın toplam Türk parası tutarı üzerinden düzenlendiğinden, firmaların yabancı para pozisyonları bilançolar üzerinden hesaplanamamaktadır. Ancak, firmaların kur riski hakkında genel bir fikir edinilmesi amacıyla, Bankamız tarafından hazırlanan Finansal Kesim Dışındaki Firmaların Döviz Varlık ve Yükümlülükleri tablosu her üç ayda bir Bankamız internet sayfasında yayımlanmaktadır. Diğer yandan, hisse senetleri İMKB'de işlem gören mali kesim dışındaki firmaların kamuya açıklanan mali tablolarına ilişkin dipnotlardaki bilgilerden yararlanılarak, yabancı para pozisyonları hesaplanmış ve reel sektör içinde önemli bir paya sahip olan bu firmaların taşıdıkları kur riski ve nakdi kredi riskleri incelenmiştir.

Yapılan analiz ve değerlendirmelerde reel sektör firmalarının kur riski makro bakış açısıyla ele alınmıştır. Bu nedenle, bazı firmaların açık pozisyon, bazı firmaların da fazla pozisyon taşıdığı dikkate alındığında, reel sektörün kur riskine karşı kırılganlığının ancak firma bazında yapılacak analizlerle değerlendirilmesi gerektiği hususu gözönünde bulundurulmalıdır.

Tablo I.16.

Finansal Kesim Dışındaki Firmaların Döviz Varlık ve Yükümlülükleri^{1,2}(Milyon ABD doları)

	2006	2007	2008	03.09	06.09	Değişim 08-06.09 (%)	Değişim 03.09-06.09 (%)
Varlıklar	62.688	76.169	81.379	77.795	80.100	-2	3
A. Mevduat	45.450	54.834	60.371	57.073	58.586	-3	3
-Yurt İçi Bankalar ³	18.756	24.402	27.261	25.092	27.133	0	8
-Yurt Dışı Bankalar ⁴	26.694	30.432	33.110	31.981	31.453	-5	-2
B. Menkul Kıymetler	933	830	695	636	799	15	26
C. İhracat Alacakları	8.848	10.314	8.591	8.312	8.556	0	3
D. Y. Dışına Doğr. Serm. Yatr.	7.457	10.191	11.722	11.774	12.159	4	3
Yükümlülükler	100.309	139.404	161.453	152.240	153.536	-5	1
A. Nakdi Krediler	83.364	119.562	144.695	137.306	138.252	-4	1
-Yurt İçinden Sağlanan ^{5,6}	29.613	41.007	46.010	42.068	42.359	-8	1
Banka Dışı Fin. Kur.dan ⁷	4.869	8.220	8.576	7.849	8.213	-4	5
-Yurt Dışından Sağlanan ⁸	53.751	78.555	98.685	95.238	95.893	-3	1
B. İthalat Borçları	11.754	14.544	14.703	13.462	13.820	-6	3
C. TMSF'ce Prot. Bağl. Al.	5.191	5.298	2.055	1.472	1.464	-29	-1
Net Pozisyon	-37.621	-63.235	-80.074	-74.445	-73.436	-8	-1

Kaynak: TCMB

(1) Tabloda yer alan tutarlar verilerin güncellenmesi nedeniyle önceki sayılarda yayımlanan tutarlardan farklılık gösterebilmektedir.

(2) Mali olmayan kamu girişimleri (KIT) verileri dahil değildir.

(3) Katılım bankalarındaki katılım fonları dahildir.

(4) "Yurt Dışı Bankalardaki Mevduat" verisi Türkiye'de kurulu bankaların yurt dışı şubelerinin verilerini de içermektedir. Ayrıca, söz konusu veri içinde gerçek kişilerin ve banka dışı finansal kuruluşların mevduatının da olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Haziran 2009 verisi geçicidir.

(5) Katılım bankalarının kullandığı fonlar dahildir.

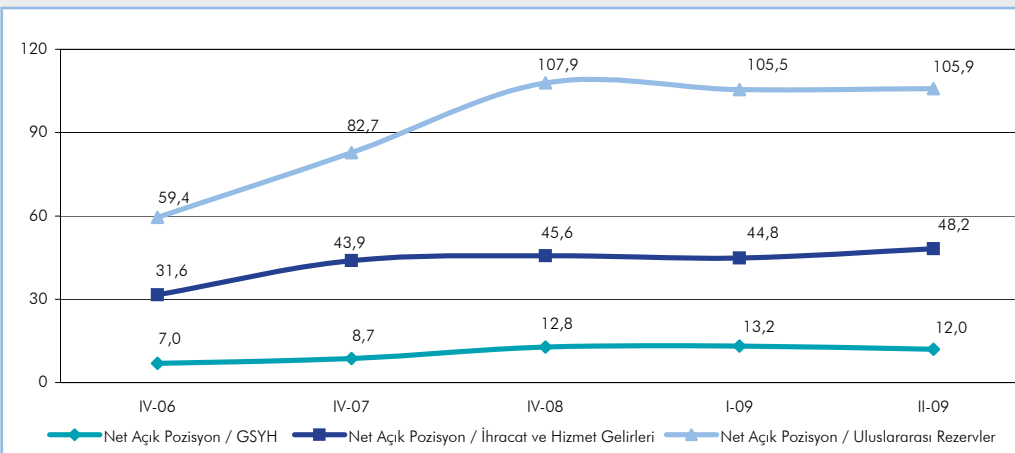
(6) Döviz Endeksli Krediler dahildir.

(7) Finansal kiralama, faktoring ve tüketici finansman şirketlerinden oluşmaktadır.

(8) Türkiye'de kurulu bankaların yurt dışı şubelerinden sağlanan krediler dahildir.

Reel sektörün net pozisyon açığı 2009 yılı Haziran ayında, 2008 yılı sonuna göre yüzde 8 azalışla 73,4 milyar ABD dolarına düşerken, 2009 yılı Mart ayına göre yüzde 1 azalış göstermiştir (Tablo I.16).

Grafik I.52.

Reel Sektörün Yabancı Para Pozisyonuna İlişkin Oranlar^{1,2,3} (%)

Kaynak: TCMB, TÜİK

(1) GSYH ile ihracat ve hizmet gelirleri yıllıklandırılmış, uluslararası rezervler ise dönem sonu stok verileridir.

(2) Uluslararası rezervler, Merkez Bankası brüt döviz rezervleridir (altın dahil).

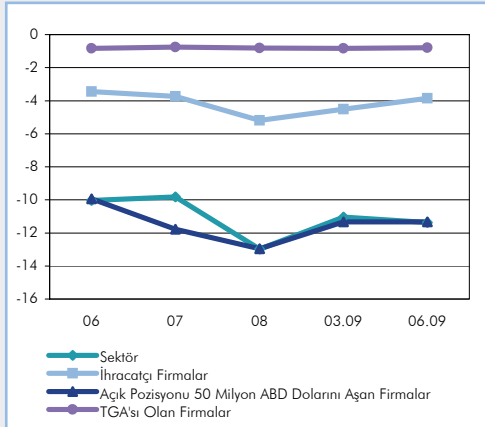
(3) Açık pozisyon tutarı ilgili dönem sonu döviz kurundan TL'ye dönüştürülerek GSYH'ye oranlanmıştır.

2008 yılı sonuna göre 2009 yılı Haziran ayında reel sektörün açık pozisyonunun GSYH'ye ve uluslararası rezervlere oranı azalırken ihracat ve hizmet gelirlerine oranı artmıştır (Grafik I.52).

I.4.2.3.1. İMKB'de İşlem Gören Reel Sektör Firmalarının Yabancı Para Pozisyonu

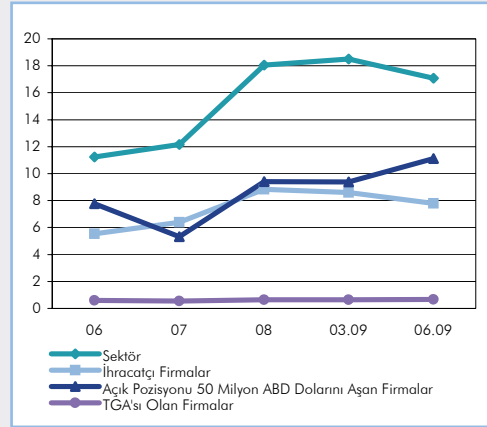
Bu bölümde, hisse senetleri İMKB'de işlem gören reel sektör firmalarının yabancı para pozisyonları ve bankacılık sektörüne olan kredi borçları incelenmiştir. İncelemede, İMKB tarafından mali tabloları yayımlanan firmalardan, yabancı para pozisyonunu bilanço dipnotlarında açıklayan, mali kuruluş özelliği taşımayan ve konsolide finansal tablolarında mali kuruluş bulunmayan 184 firmanın⁴ verileri esas alınmıştır.

Grafik I.53.
İMKB Firmalarının Net Yabancı Para Pozisyonlarının Gelişimi^{1,2} (Milyar ABD doları)

Kaynak: İMKB
(1) Yıl sonları itibarıyla, yurt dışı satışlarının net satışları içindeki payı yüzde 30 ve daha fazla olan firmalar, ihracatçı firma kabul edilmiştir.
(2) 2008 yıl sonundan itibaren bilanço dışı pozisyonlar dahil edilmiştir.

Grafik I.54.
İMKB Firmalarının Kullandıkları Nakdi Kredilerin Gelişimi¹ (TGA dahil, Milyar TL)

Kaynak: TCMB
(1) Risk Merkezi kayıtlarına göre, firmaların yurt içi bankalardan doğrudan ya da bu bankaların garantisi veya aracılığıyla yurt dışından kullandıkları nakdi kredilerdir.

İncelenen firmaların 2008 yılı sonunda 13 milyar ABD doları olan pozisyon açığı, 2009 yılı Haziran ayında 11,4 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir (Grafik I. 53). 2008 yılı sonu itibarıyla, incelenen firmaların 137'si açık pozisyon taşıırken, pozisyon açığı olan firma sayısı 2009 yılı Haziran ayında 126'ya düşmüştür. Bu firmaların 2008 yılı sonunda 14,5 milyar ABD doları olan açık pozisyon tutarı, 2009 yılı Haziran ayında 12,6 milyar ABD dolarına gerilemiştir.

Açık pozisyonu 50 milyon ABD dolarını aşan firma sayısı 2008 yılı sonunda 43 iken, 2009 yılı Haziran ayında 41'e düşmüştür. Bu firmaların pozisyon açığı 2008 yılı sonunda 13 milyar ABD doları iken, 2009 yılı Haziran ayında 11,3 milyar ABD dolarına gerilemiştir. İhracatçı olmayan firmaların 2008 yılı sonunda 7,8 milyar ABD doları olan pozisyon açığı, 2009 yılı Haziran ayında 7,5 milyar ABD dolarına düşmüştür (Grafik I.53).

⁴ Hisse senetleri İMKB'de işlem gören başka bir firma nezdinde konsolide edilen firmalar ayrıca analize dahil edilmemiştir. Ayrıca, fonksiyonel para birimi döviz olan firmalar kur riski analizinde hariç tutulmuştur.

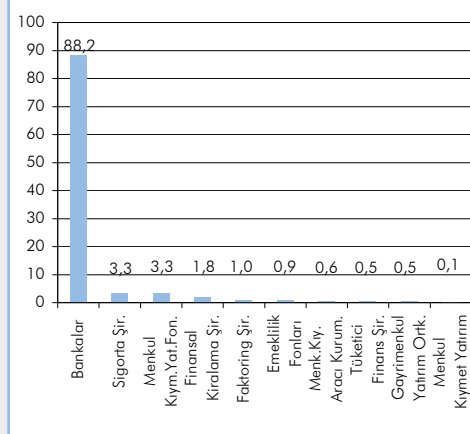
İnceleme kapsamındaki firmaların TGA dahil toplam kredileri 2009 yılı Haziran ayında 2008 yılı sonuna göre yüzde 5,4 azalarak 17,1 milyar TL seviyesine gerilemiştir (Grafik I.54).

2009 yılının ilk yarısında TGA'sı bulunan firma sayısı ile bu firmaların açık pozisyon ve kredi tutarlarında 2008 yılı sonuna göre önemli bir değişiklik olmamıştır. 2009 yılı Haziran ayı itibarıyla TGA'sı olan 18 firmanın 16'sının pozisyonu açık olup, pozisyon açıkları tutarı 796 milyon ABD doları, nakdi kredileri ise 568 milyon TL'si TGA olmak üzere toplam 668 milyon TL'dir (Grafik I.54).

II. FİNANSAL SEKTÖRÜN GENEL YAPISI

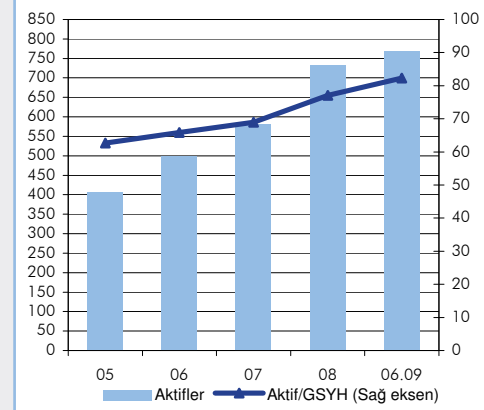
Türk finans sektörü 2009 yılının ilk yarısında da büyümesini sürdürmüştür.

Grafik II.1.
Finansal Sektörün Bilanço Büyüklüğünün Dağılımı (%)¹

Kaynak: BDDK,TCMB, TSPAKB,SPK
(1) Haziran 2009 itibarıyla.

Grafik II.2.
Bankacılık Sektörünün Gelişimi (Milyar TL, %)

Kaynak: BDDK-TCMB, TÜİK

2009 yılının ilk yarısı itibarıyla, bir önceki yıl sonuna göre yüzde 5,3 büyüyen finansal sektörün aktif büyüklüğü 871 milyar TL'ye ulaşmıştır. Sektör aktiflerinin yüzde 88,2'sini bankalar oluşturmaktadır (Grafik II.1).

II.1. Bankacılık Sektörü

Ülkemizde bankacılık sektörü, mevduat bankaları, kalkınma ve yatırım bankaları ile kâr payı esasına göre faaliyet gösteren katılım bankalarından oluşmaktadır.

Bankacılık sektöründe çalışan personel sayısı 2008 yılı sonuna göre 2009 yılı Ağustos ayı itibarıyla 882 kişi azalarak 181.788'e düşmüş, ancak 2009 yılı Eylül ayı itibarıyla 182.226'ya yükselmiştir. 49 olan banka sayısı ise değişmemiştir.

Bankacılık sektörünün toplam varlıkları, 2009 yılı Eylül ayı itibarıyla bir önceki yıl sonuna göre yüzde 6,7 reel artışla 798 milyar TL'ye, ABD doları bazında ise yüzde 12,3 artışla 541 milyara yükselmiştir.

Türk bankacılık sektörünün bilanço büyüklüğünün GSYH'ye oranı, 2008 yılı sonunda yüzde 77,1 iken, 2009 yılı ilk yarısında yüzde 82,3'e yükselmiştir (Grafik II.2).

Diğer taraftan, 2009 yılı Eylül ayı itibarıyla ilk 5 bankanın yoğunlaşma oranı yüzde 60, ilk 10 bankanın yoğunlaşma oranı ise yüzde 83 olarak gerçekleşmiş ve söz konusu oranlar 2008 yılı sonuna göre bir değişiklik göstermemiştir.

Tablo II.1 Bankacılık Sektörünün Derinlik ve Aracılık Fonksiyonu Göstergeleri^{1,2,3}

Yıllar	Mevduat/GSYH	Kredi/GSYH	Kredi/Mevduat
2005	38	25	66
2006	40	30	74
2007	42	35	83
09.08	44	39	89
2008	47	40	84
06.09	50	41	83

Kaynak: BDDK-TCMB, TÜİK

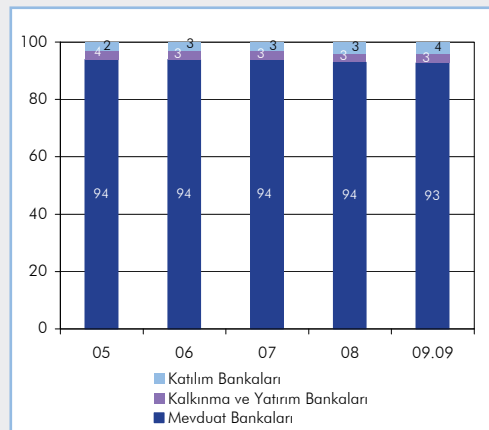
(1) Kredi verileri tahsili gecikmiş alacakları da içermektedir.

(2) Mevduat verileri içinde katılım fonları, kredi verileri içinde katılım bankalarının kullandıkları fonlar da yer almaktadır.

(3) Bankalardan alacaklar ve bankalara borçlar hariç tutulmuştur.

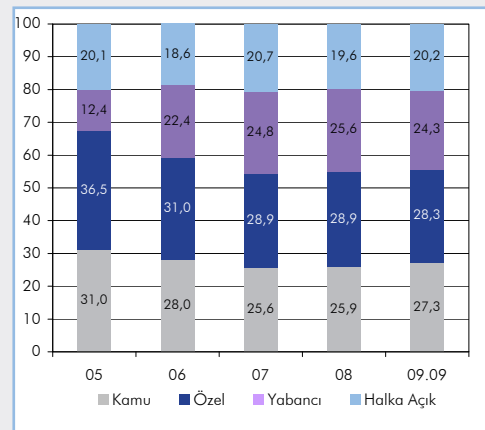
Bankacılık sektörünün derinliğini ve bankaların aracılık fonksiyonlarının gelişimini gösteren mevduat ve kredilerin GSYH'ye oranları artarken kredilerin mevduata oranı düşmektedir (Tablo II.1)

Grafik II.3. Bankacılık Sektörü Bilanço Büyüklüğünün Grup Bazında Dağılımı (%)

Kaynak: BDDK-TCMB

Grafik II.4. Bankacılık Sektörü Aktif Toplamının Hisse Yapısına Göre Dağılımı (%)¹

Kaynak: BDDK-TCMB

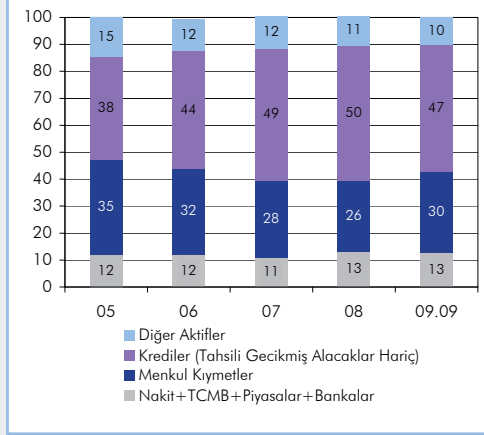
(1) Halka açık hisseler içindeki Türk ve yabancı yatırımcıların payı ayrılmamıştır.

2009 yılı Eylül ayı itibarıyla Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren 49 bankanın 32'si mevduat bankası, 13'ü kalkınma ve yatırım bankası, 4'ü ise katılım bankasıdır. Türk bankacılık sektörü mevduat bankacılığı ağırlıklıdır (Grafik II.3).

Ödenmiş sermayedeki payları esas alındığında, 2008 yılı sonunda yüzde 25,6 olan yabancı hissedarların aktif büyüklüğü içindeki payı, 2009 yılı Eylül ayı itibarıyla yüzde 24,3 olarak gerçekleşmiştir (Grafik II.4). Öte yandan, Merkezi Kayıt Kuruluşu verilerine göre, yüzde 17,5 olan halka açık paylar içindeki yabancı payları da eklendiğinde bankacılık sektöründeki yabancı payı yüzde 41,8'e ulaşmaktadır.

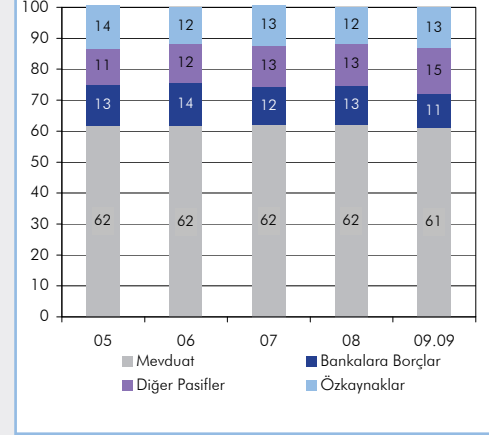

Grafik II.5.
Bankacılık Sektörünün Aktif Yapısı (%)

Kaynak: BDDK-TCMB

Grafik II.6.
Bankacılık Sektörünün Pasif Yapısı (%)

Kaynak: BDDK-TCMB

Aktifler içinde en büyük paya sahip olan kredilerin payı 2009 yılı Eylül ayında bir önceki yıl sonuna göre 3 puan azalırken, menkul kıymetlerin payı 4 puan artarak yüzde 30 seviyesine ulaşmıştır (Grafik II.5).

2009 yılı Eylül ayı itibarıyla bir önceki yıl sonuna göre; yabancı kaynaklar içinde en büyük paya sahip olan mevduatın payı 1 puan, bankalara borçların payı 2 puan azalırken, özkaynakların payı 1 puan, diğer pasiflerin payı 2 puan yükselmiştir. (Grafik II.6).

II.2. Bankacılık Sektörü Kârlılık ve Sermaye Yeterliliği

II.2.1. Kârlılık^{1,2}

2009 yılının ilk dokuz ayında sektörün net kârı, bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 42,3 artarak, 15.1 milyar TL olarak gerçekleşmiştir.

Tablo II.2 Net Kâr ve Bileşenlerinin Gelişimi (Milyon TL)

	09.08	09.09	Değişim (%)
I. Faaliyet Geliri (A+B)	32.339	42.954	32,8
A- Net Faiz Geliri	21.928	29.924	36,5
B- Faiz Dışı Gelirler ¹	10.411	13.030	25,2
II. Faiz Dışı Giderler (C+D)	19.981	24.953	24,9
C- Kredi ve Diğer Alacaklar Karşılığı	5.239	9.658	84,3
D- Diğer Faaliyet Giderleri	14.742	15.295	3,7
III. Net Faaliyet Kârı (I-II)	12.357	18.001	45,7
IV. Diğer Gelirler ²	957	756	-24,5
V. Vergi Karşılığı	2.681	3.621	22,6
VI. Net Kâr (III+IV-V)	10.633	15.136	42,3

Kaynak: BDDK-TCMB

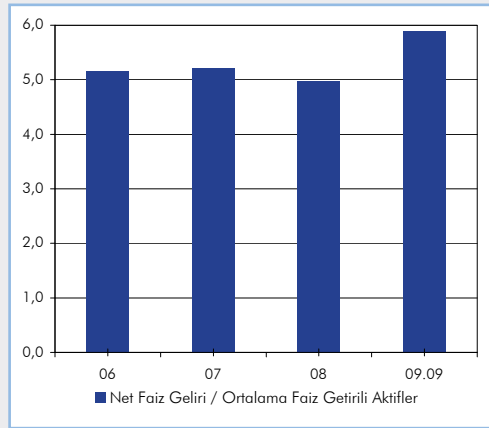
(1) Faiz Dışı Gelirler = Net Ücret ve Komisyon Gelirleri (Bankacılık Hizmet Gelirleri dahildir) + Temettü Gelirleri + Net Ticari Kâr (Zarar) + Diğer Faaliyet Gelirleri
(2) Diğer Gelirler = Temettü Hariç Alınan Kâr Payları + Olağanüstü Gelir (Gider)

¹ Çalışma esasları farklılık gösterdiğinden bu bölümde yapılan değerlendirmeler katılım bankaları hariç tutularak yapılmıştır.

² TMSF bünyesindeki banka dahil edilmemiştir.

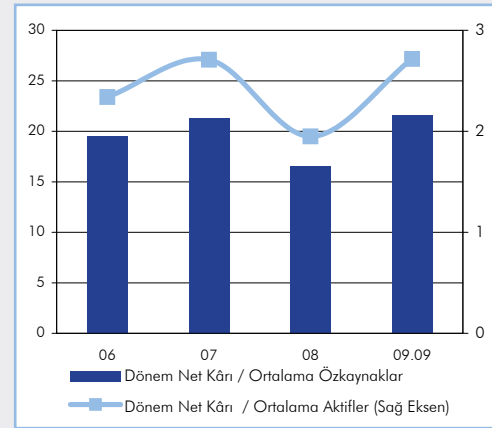
2009 yılı Eylül ayı itibarıyla bankacılık sektörünün kârındaki artışta faaliyet gelirleri etkili olmuştur. Faaliyet gelirlerindeki artış ise esas olarak net faiz gelirinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca, menkul kıymet alım satım kârlarının sermaye piyasası işlemleri kârını artırması sonucu net ticari kârdaki artış da faiz dışı gelirlerin yükselmesinde etkili olmuştur. Diğer taraftan, kredi ve diğer alacaklar provizyonundaki önemli artış kârlılığı olumsuz etkilemeye devam etmektedir. Tahsili gecikmiş alacaklardaki artışın, 2009 yılının kalan dönemlerinde de kârlılığı olumsuz etkilemeye devam edeceği düşünülmektedir (Tablo II.2).

Grafik II.7.
Net Faiz Marjı (%)

Kaynak: BDDK-TCMB

Grafik II.8.
Aktif ve Özkaynak Kârlılığı (%)

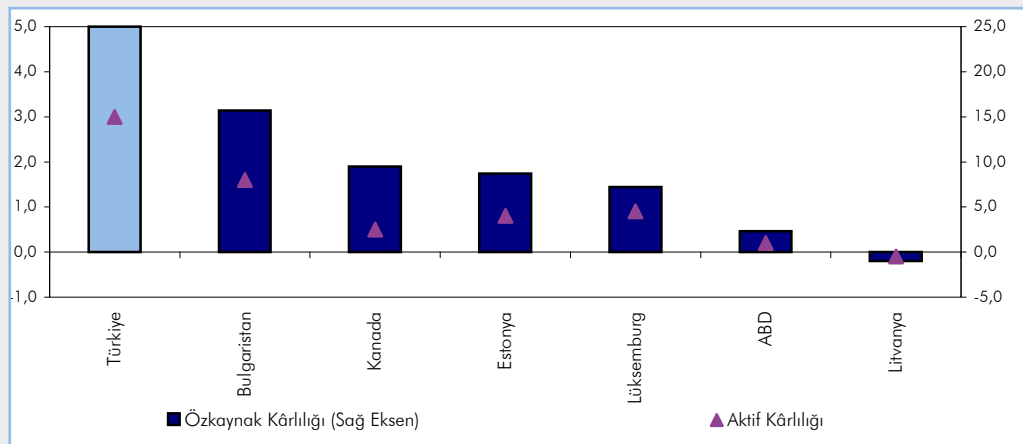

Kaynak: BDDK-TCMB

2008 yılı sonunda yüzde 5 olarak gerçekleşen net faiz gelirinin ortalama faiz getirili aktiflere oranı 2009 yılı Eylül ayında yüzde 5,9'a yükselmiştir (Grafik II.7). Bu hızlı yükselişte, Bankamız politika faiz oranlarındaki indirimlerin etkisiyle fonlama maliyetinin azalması ve söz konusu indirimlerin kredi faizlerine aynı oranda yansımaması sonucu net faiz gelirindeki artış etkili olmuştur.

2009 yılı Eylül ayı itibarıyla, bankacılık sektörünün aktif ve özkaynak kârlılığı yıl sonuna göre önemli oranda artarak, sırasıyla yüzde 2,7 ve yüzde 21,6 olarak gerçekleşmiştir (Grafik II.8).

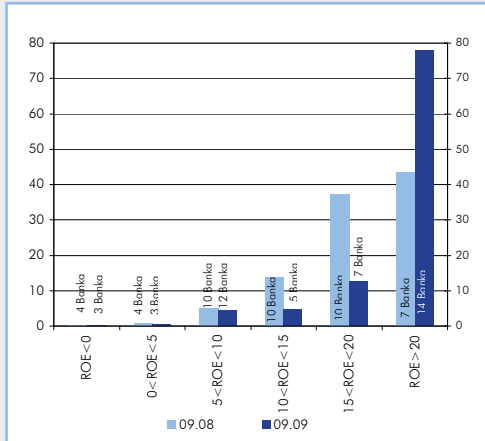
Grafik II.9.
Seçilmiş Ülkelerde Bankacılık Aktif ve Özkaynak Kârlılığı (Mart 2009) (%)

Kaynak: Küresel Finansal İstikrar Raporu, IMF-Ekim 2009

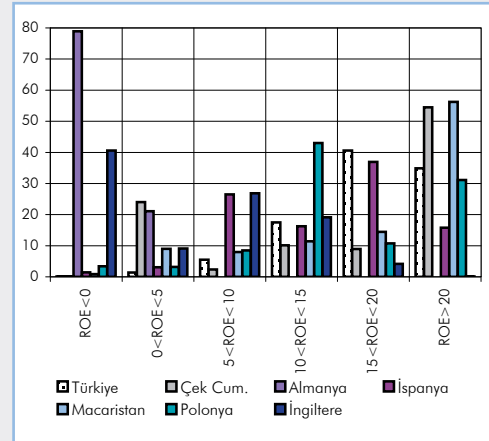
Türk bankacılık sektörü 2009 yılı Mart dönemi itibarıyla seçilmiş ülkeler ile karşılaştırıldığında, gerek aktif ve gerekse özkaynak kârlılığı performansının yüksek olduğu görülmektedir (Grafik II.9).

Grafik II.10.
Bankaların Özkaynak Kârlılıklarına Göre Aktif Payları (%)

Kaynak: BDDK-TCMB

Grafik II.11.
Seçilmiş Ülkelerin Özkaynak Kârlılıklarına Göre Aktif Payları (%) (Aralık 2008)

Kaynak: BDDK-TCMB, EU Banking Sector Stability, ECB, Ağustos 2009

2009 yılı Eylül ayında geçen yılın aynı dönemi ile karşılaştırıldığında, özkaynak kârlılığı yüzde 15'in üzerinde kalan bankaların sayısı 17'den 21'e, toplam aktifler içindeki payları ise yüzde 80,6'dan yüzde 90,3'e yükselmiştir. Özkaynak kârlılığı yüzde 20'nin üzerinde kalan bankaların aktif büyüklüğündeki artış ise daha belirgindir. Zarar açıklayan banka sayısı 4'ten 3'e gerilemiştir (Grafik II.10).

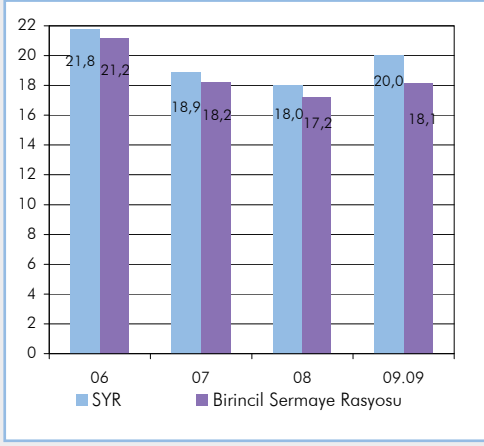
Seçilmiş ülkeler itibarıyla bankaların özkaynak kârlılıklarına göre aktif payları karşılaştırıldığında, özkaynak kârlılığı yüzde 15'in üzerinde kalan bankaların aktif büyüklüğünün Türkiye için hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelere göre çok daha yüksek olduğu görülmektedir. Zarar açıklayan bankaların aktif payı ise Türkiye ve Çek Cumhuriyeti'nde yüzde 0,1 iken, diğer ülkelerde daha yüksek gerçekleşmiştir (Grafik II.11).

2009 yılının ilk dokuz ayında faiz oranlarındaki düşüş sonucu net faiz gelirin artması ve net ticari kârdaki yükseliş sektörün kârlılığını olumlu etkilemiştir. Ancak, bankalar arasında kredilerde başlayan rekabetin fiyatlara yansımaya başlaması ve tahsili gecikmiş alacaklarda sürmesi beklenen artışların, 2010 yılında benzer kârlılık performansının sürdürülebilmesini güçleştireceği düşünülmektedir.

II.2.2.Sermaye Yeterliliği

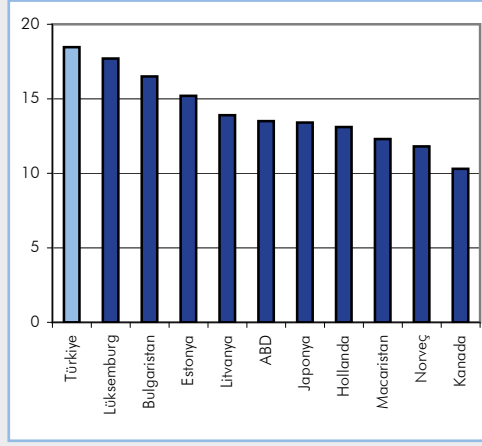
Özkaynakların kredi, piyasa ve operasyonel riske esas tutar toplamına oranını gösteren Sermaye Yeterliliği Rasyosunun (SYR) solo bazda gelişimi ele alındığında, incelenen tüm dönemlerde, yasal sınır olan yüzde 8'in ve hedef rasyo olan yüzde 12'nin üzerinde olduğu görülmektedir.

Grafik II.12.
Sermaye Yeterliliği Rasyosu (Solo) (%)

Kaynak: BDDK-TCMB

Grafik II.13.
Seçilmiş Ülkelerin SYR'si (Mart 2009) (%)

Kaynak: Küresel Finansal İstikrar Raporu, IMF-Ekim 2009

Bankacılık sektörünün SYR'si Basel II'ye yakınsama sürecinin ve kredilerdeki büyümenin etkisiyle 2007 ve 2008 yıllarında düşmesine rağmen, 2009 yılı Eylül ayında, yıl sonuna göre 2 puan artarak yüzde 20 olarak gerçekleşmiştir (Grafik II.12). Bu gelişmede, esas olarak yüksek kârlılık ve menkul değerler değer artış fonunun etkisiyle özkaynakların güçlenmesi etkili olmuştur.

2009 yılı Eylül ayında, ana sermayenin kredi, piyasa ve operasyonel riske esas tutar toplamına oranından oluşan birincil sermaye rasyosu da benzer bir eğilim göstermiş ve yıl sonuna göre 0,9 puan yükselerek yüzde 18,1 olarak gerçekleşmiştir (Grafik II.12).

Küresel krizin olumsuz etkilerine rağmen bankacılık sektörünün SYR'sinin, seçilmiş ülkelere karşılaştırıldığında, yüksek seviyesini koruduğu görülmektedir (Grafik II.13). Özellikle gelişmiş ülkelerde, krizin etkisiyle bankaların sermayelerinde meydana gelen aşınmanın sermaye artırımı ve/veya devlet destekleriyle aşıldığı bir dönemde, Türk bankacılık sektörü herhangi bir sermaye desteğine ihtiyaç duymamıştır.

Tablo II.3. Seçilmiş Ülkelerde Kamu Kaynaklı Sermaye Katkılarının GSYH'lerine Oranları

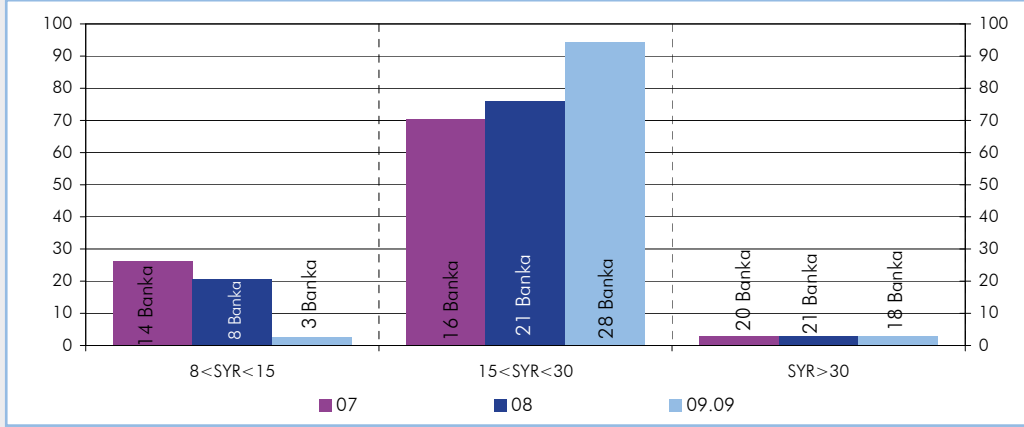
Ülkeler	Yeniden Sermayelendirme (%)
Euro Alanı ¹	1,82
Japonya	0,02
İsveç	1,95
İsviçre	1,06
İngiltere	2,19
ABD	3,19

Kaynak: Küresel Finansal İstikrar Raporu, IMF-Ekim 2009

(1) Avusturya, Fransa, Almanya, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Hollanda ve İspanya'nın GSYH'leri esas alınarak hesaplanan ağırlıklı ortalamalardır.

Ülkelerin finansal sektörlerine yaptığı sermaye katkılarının önemli boyutlara ulaştığı, ABD'de verilen kamu kaynaklı sermaye desteğinin milli gelirin yüzde 3,19'u oranına çıktığı görülmektedir (Tablo II.3).

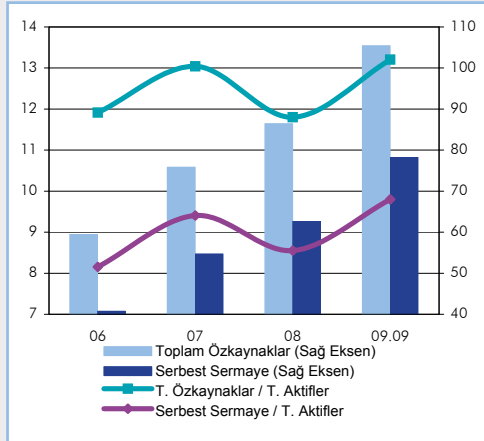
Grafik II.14.
Bankaların Sermaye Yeterliliği Rasyolarına Göre Aktif Payları (%)

Kaynak: BDDK-TCMB

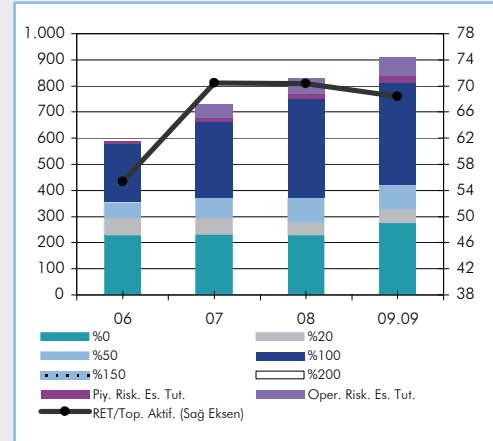
2008 yılı sonunda aktif payı yüzde 79,2 olan 42 bankanın SYR'si yüzde 15'in üzerinde iken, 2009 yılı Eylül ayında aktif payı yüzde 97,4 olan 46 bankanın SYR'si yüzde 15'in üzerinde gerçekleşmiştir (Grafik II.14). Diğer taraftan, yüzde 8 ile 15 arasında SYR'ye sahip olan bankaların aktif payları da yüzde 20,8'den yüzde 2,6'ya gerilemiştir.

Grafik II.15.
Sektörün Serbest Sermaye Gelişimi
(%, Milyar TL)

Kaynak: BDDK-TCMB

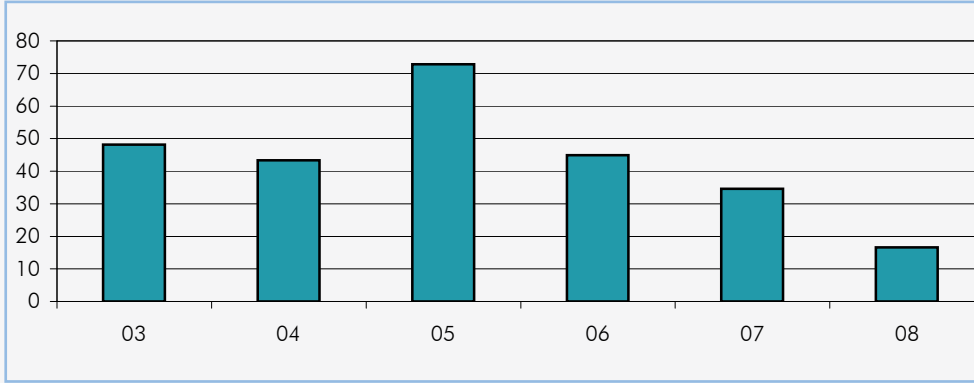
Grafik II.16.
Riske Esas Tutarların Dağılımı
(Milyar TL, %)

Kaynak: BDDK-TCMB

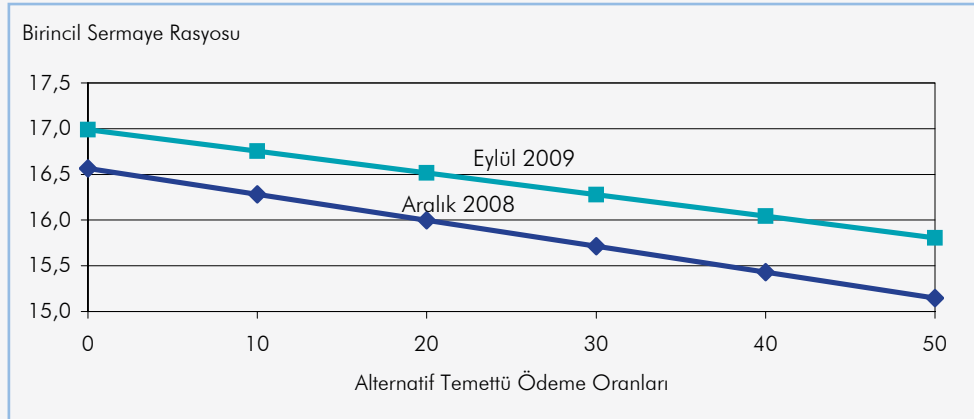
2009 yılı Eylül ayında serbest sermayenin toplam aktiflere oranı ve toplam özkaynakların toplam aktiflere oranı, 2008 yılı sonuna göre artmıştır. TGA'lardaki artışa rağmen serbest sermayenin artış göstermesi, bankacılık sektörünün sermaye kalitesinin yüksekliğine işaret etmektedir (Grafik II.15).

Kredi, piyasa ve operasyonel riske esas tutar toplamının toplam aktiflere oranı, 2008 yılı sonunda yüzde 70,4'den, 2009 yılı Eylül ayında yüzde 68,4'e gerilemiştir (Grafik II.16).

Kutu 9.**Mevduat Bankalarının Temettü Ödeme Oranı****Grafik 1. Mevduat Bankalarının Temettü Ödeme Oranı (%)**

Kaynak: BDDK-TCMB, Banka Denetim Raporları

Mevduat bankalarının 2008 yılı için ödenen temettü tutarları bir önceki yıl sonuna göre yüzde 57,1 gerileyerek, 2 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Mevduat bankalarının temettü ödeme oranı ise 2007 yılı sonunda yüzde 34,6'dan 2008 yılı sonunda yüzde 16,6'ya gerilemiştir (Grafik 1). Küresel kriz dolayısıyla bankaların sermaye yapılarının güçlü olması önem taşımaktadır. Bu çerçevede, bankaların kârlarını bünyelerinde bırakmaları olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmektedir.

Grafik 2. Alternatif Temettü Ödeme Oranlarının Birincil Sermaye Rasyosuna Etkisi (%)

Kaynak: BDDK-TCMB, Banka Denetim Raporları

Yapılan analiz ile 2007 ve 2008 yılları kârından hiç temettü ödenmemesi veya bir kısmının ödenmesi durumlarının mevduat bankalarının birincil sermaye rasyolarının üzerinde yaratacağı etkiler incelenmiştir. Buna göre, 2007 temettü ödemesinin hiç yapılmaması durumunda, 2008 yılı sonu birincil sermaye rasyosu 1 puan artarak yüzde 15,6'dan yüzde 16,6'ya yükselmektedir.

2008 yılı kârından temettü ödemesinin hiç yapılmaması durumunda, 2009 yılı Eylül ayı itibarıyla mevcut yüzde 16,6 olan birincil sermaye rasyosu yüzde 17'ye yükselirken, 2008 yılı kârının yüzde 50'sinin temettü olarak dağıtılması durumunda ise yüzde 15,8'e gerilemektedir (Grafik 2).

III. BANKACILIK SEKTÖRÜ RİSKLERİ

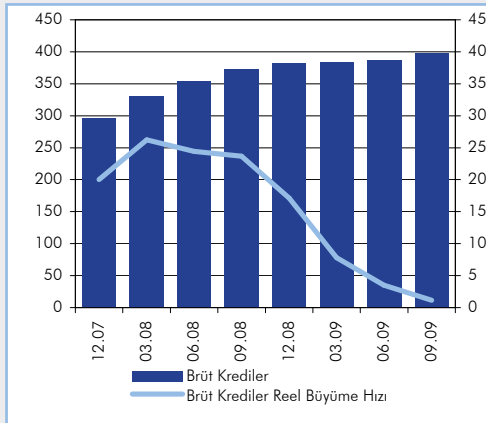
III.1. Kredi Riski ve Senaryo Analizi

III.1.1. Kredi Riski

Küresel piyasalarda yaşanan krizin etkisiyle sıkılaştıran kredi koşulları ve yavaşlayan iktisadi faaliyet nedeniyle kredi artış hızı yavaşlamıştır.

Ancak, 2008 yılı son çeyreğinden bu yana devam eden politika faiz indirimlerinin piyasa faizlerine yansımaları, likiditeye ilişkin alınan tedbirlerin ve risk algılamalarındaki iyileşmenin desteğiyle kredilerde sınırlı da olsa bir toparlanma gözlenmeye başlamıştır.

Grafik III.1.
Brüt Kredilerin Gelişimi (Milyar TL,%)^{1,2}

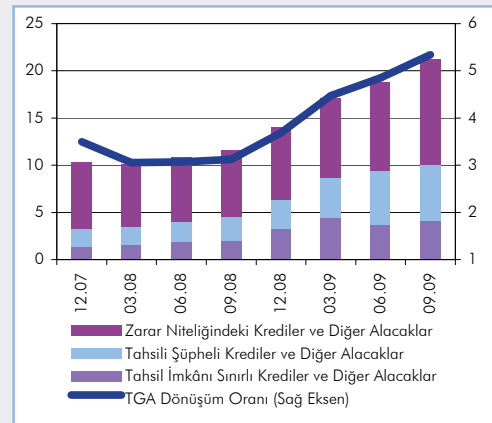

Kaynak: BDDK-TCMB

(1) TÜFE (1994=100) endeksi ile reel hale getirilmiştir.

(2) Bir önceki yılın aynı ayına göre yıllık yüzde değişimi göstermektedir.

Grafik III.2.
Tahsili Geçikmiş Alacakların (TGA) Gelişimi (Milyar TL, %)¹

Kaynak: BDDK-TCMB

(1) TGA Dönüşüm Oranı = Brüt TGA / Brüt Kredi

2009 yılı Eylül ayı itibarıyla kredi hacmi 396,9 milyar TL'ye ulaşmıştır (Grafik III.1). Reel sektörün ve hanehalkının ödeme gücünün azalmasına bağlı olarak, tahsili gecikmiş kredi tutarı 2009 yılı Eylül ayında 21,2 milyar TL'ye ulaşmış ve TGA dönüşüm oranı yüzde 5,3'e yükselmiştir. Tahsili gecikmiş alacakların dağılımına bakıldığında, en yüksek payın Zarar Niteliğindeki Krediler ve Diğer Alacaklar grubuna ait olduğu görülmektedir (Grafik III.2).

Tablo III.1. Seçilmiş Ülkeler İtibarıyla Kredilerin TGA'ya Dönüşüm Oranı

	2006	2007	2008	2009	Son veri
Brezilya	3,5	3,0	3,1	4,3	Mayıs
Bulgaristan	2,2	2,1	2,4	3,2	Mart
Çek Cumhuriyeti	3,7	2,8	3,3	4,4	Haziran
Hırvatistan	5,2	4,8	4,9	6,0	Haziran
Sırbistan	4,1	3,8	5,3	9,7	Haziran
Macaristan	2,5	2,5	3,0	4,8	Haziran
Letonya	0,4	0,4	3,6	10,7	Mayıs
Litvanya	1,0	1,0	4,6	11,3	Haziran
Polonya	7,4	5,2	4,4	5,7	Nisan
Romanya	8,0	9,7	13,8	-	Aralık
Rusya	2,4	2,5	3,8	7,6	Haziran
İngiltere	0,9	0,9	1,6	-	Aralık
ABD	0,8	1,4	3,0	3,8	Mart
Türkiye	3,8	3,5	3,6	5,3	Ağustos

Kaynak: IMF Küresel Finansal İstikrar Raporu, Ekim 2009.

Seçilmiş ülkelerin TGA dönüşüm oranları incelendiğinde, son dönemde küresel krizin etkisiyle ülkemize benzer şekilde bir çok ülkede bu oranların hızlı bir artış gösterdiği görülmektedir (Tablo III.1).

Tablo III.2. Seçilmiş Kredi Oranları¹ (Milyon TL, %)

	2007	09.08	2008	09.09
İlk 5 Banka				
Brüt Kredi Toplamı	162.452	204.063	211.543	211.313
Toplam Brüt Krediler İçerisindeki Pay	54,9	54,8	55,5	53,2
TGA / Toplam Brüt Kredi	3,8	3,1	3,7	5,4
Kredi / Mevduat	88,8	93,6	89,4	83,8
Karşılık / TGA	89,5	84,3	84,8	88,1
İlk 10 Banka				
Brüt Kredi Toplamı	236.833	298.601	309.321	318.576
Toplam Brüt Krediler İçerisindeki Pay	80,0	80,1	81,1	80,3
TGA / Toplam Brüt Kredi	3,6	3,0	3,5	5,1
Kredi / Mevduat	77,2	82,6	79,0	75,8
Karşılık / TGA	89,4	84,2	83,5	84,9
Sektör				
Brüt Kredi Toplamı	295.962	372.717	381.497	396.933
TGA / Toplam Brüt Kredi	3,5	3,1	3,7	5,3
Kredi / Mevduat	82,9	89,0	83,9	81,2
Karşılık / TGA	86,8	80,5	79,8	80,0

Kaynak: BDDK-TCMB

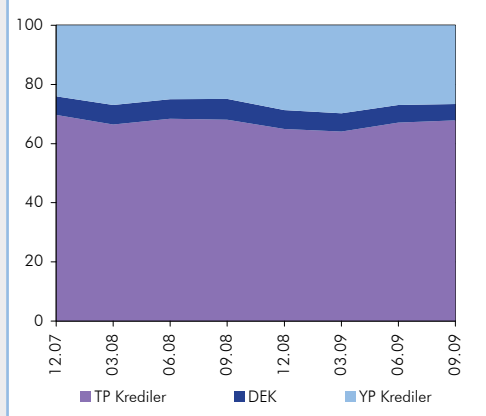
(1) Toplam brüt kredilerine göre ilk 5 ve 10 banka alınmıştır.

2009 yılı Eylül ayı itibarıyla kredilerin yüzde 80,3'ü ilk 10 banka tarafından kullanılmıştır. Bankacılık sektöründe mevduatın krediye dönüşüm oranı, 2008 yılı son çeyreğinden itibaren düşüş eğilimindedir. Söz konusu oran, sektör için 2008 yılı Eylül ayında yüzde 89 ile en yüksek değerine

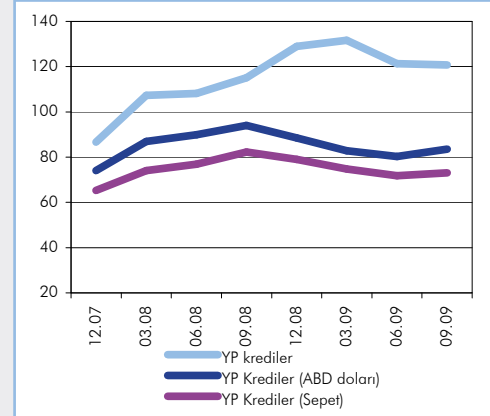
ulaşmış, bu tarihten itibaren azalarak 2009 yılı Eylül ayında 7,8 puanlık düşüşle yüzde 81,2'ye gerilemiştir. Toplam krediler içerisinde ilk beş ve on bankanın payı azalırken diğer bankaların payı artmaktadır (Tablo III.2).

Grafik III.3.
Kullandırılan Kredilerin TP-YP Kompozisyonu
(%, TGA Hariç)

Kaynak: BDDK-TCMB

Grafik III.4.
Yabancı Para Kredilerin Gelişimi
(Milyar, TGA Hariç)^{1,2}

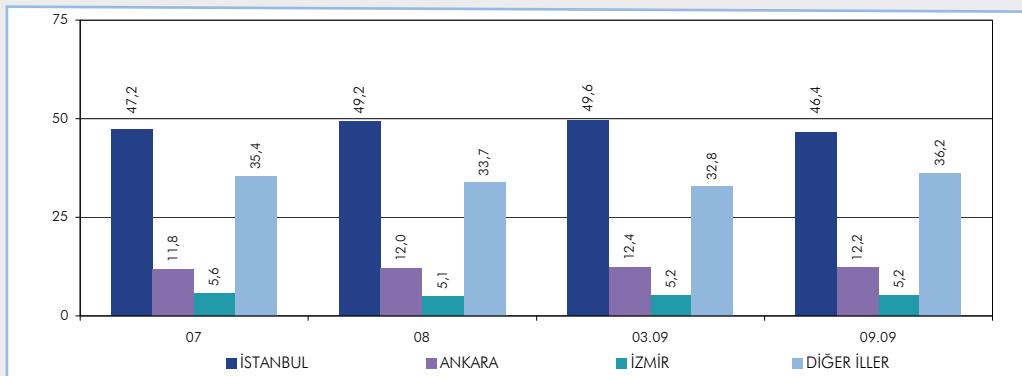
Kaynak: BDDK-TCMB

(1) Bankamız ABD doları döviz alış kuru ile hesaplanmıştır.

(2) Sepet kur hesaplanırken yüzde 70 ABD doları döviz alış kuru ve yüzde 30 Euro döviz alış kuru kullanılmıştır.

2009 yılı Eylül ayında kullandırılan kredilerin yüzde 67,9'u TP, yüzde 26,6'sı YP ve yüzde 5,5'i Döviz Endeksli Krediler (DEK)'den oluşmaktadır. Eylül 2008 – Mart 2009 döneminde YP kredilerin payının artmasında temel olarak TL'nin değer kaybetmesi etkili olurken, ABD doları cinsinden ve sepet bazında YP kredilerin gelişimi incelendiğinde, 2008 yılı Eylül ayına göre bir düşüş görülmektedir (Grafik III.3 ve Grafik III.4).

Grafik III.5.
Kredilerin İllere Göre Dağılımı (%)¹

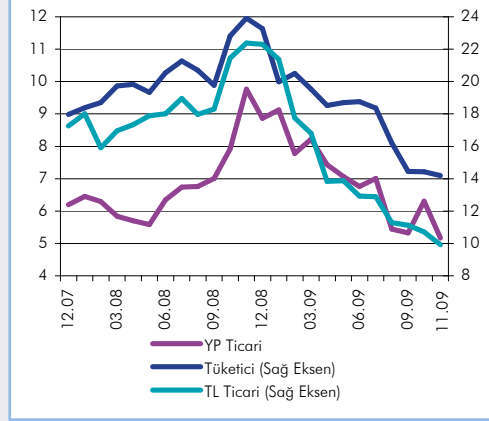

Kaynak: TCMB

(1) Krediler, 1211 sayılı Merkez Bankası Kanunu'nun 44 üncü maddesi çerçevesinde bankalarca yapılan bildirimlerden derlenmiş olup, kredi limit veya riskleri toplamı 10 bin TL'nin (dahil), bireysel kredilerde ise 5 bin TL'nin üzerinde olan gerçek ve tüzel kişilere, bankalarca kullandırılan kredi ve fon toplamından (firmaların bankalar aracılığıyla yurt dışından sağladıkları krediler dahil) oluşmaktadır. Tasfiye olunacak alacaklar, faiz tahakkuk ve reeskontları dahil, gayri nakdi krediler hariçtir. Ekim 2007 döneminden itibaren tasfiye olunacak alacaklar herhangi bir limit olmaksızın firma bazında bildirim konusu yapılmaktadır.

Kredilerin illere göre dağılımı incelendiğinde, 2008 yılı sonuna göre 2009 yılı Eylül döneminde İstanbul ilinin payı azalırken, Ankara, İzmir ve diğer illerin toplam krediler içerisindeki payında ise artış meydana gelmiştir (Grafik III.5).

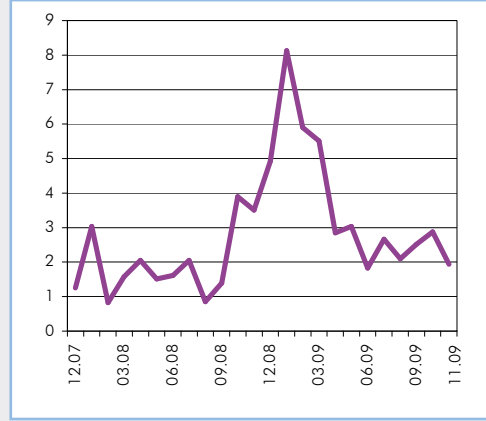
Grafik III.6.
Kredi Faiz Oranları (%)^{1,2}

Kaynak: TCMB

(1) Ağırlıklı ortalama akım faiz oranlarıdır.
(2) 2009 yılı Kasım ayı verisi 6 Kasım 2009 itibarıdır.

Grafik III.7.
Ticari Kredi Faizi-Mevduat Faizi Farkı (%)^{1,2}

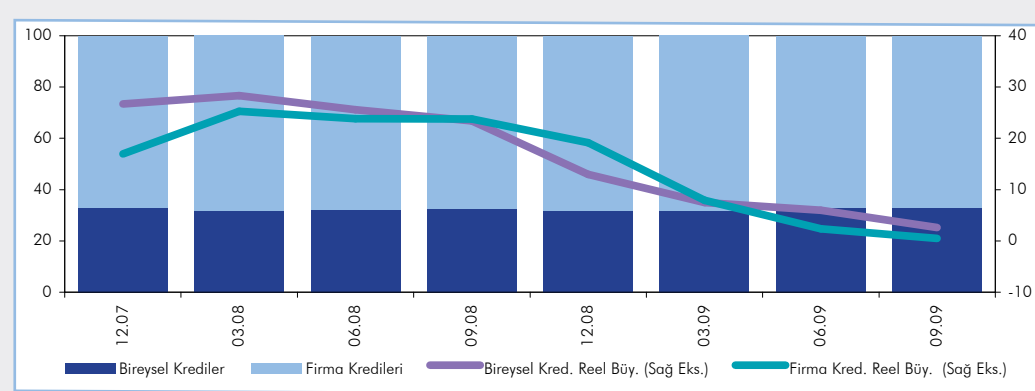

Kaynak: TCMB

(1) Ağırlıklı ortalama akım faiz oranlarıdır.
(2) 2009 yılı Kasım ayı verisi 6 Kasım 2009 itibarıdır.

2008 yılı Ekim ayında bankacılık sektörünün kaynak maliyetlerindeki artış ve iktisadi faaliyete ilişkin olumsuz beklentiler, kredi faiz oranlarında yükselişe neden olmuşsa da, Bankamız faiz indirimlerinin etkisiyle faiz oranları yeniden gerilemiş ve 2008 yılı Eylül ayı seviyesinin de altına düşmüştür (Grafik III.6). Kredi koşullarının sıkılığının bir göstergesi olan ve 2009 yılı Şubat ayına kadar yükselen ticari kredi faizi - mevduat faizi farkı, risk algılamalarındaki iyileşme ve ekonomideki toparlanmaya bağlı olarak 2009 yılı Haziran ayına kadar düşmüş ve sonrasında yatay bir seyir izlemiştir (Grafik III.7).

Grafik III.8.
Brüt Kredilerin Türlerine Göre Dağılımı ve Reel Büyüme Hızları (%)^{1,2}

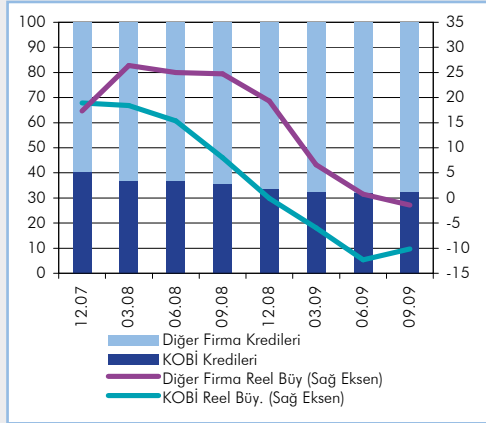

Kaynak: BDDK -TCMB

(1) TÜFE (1994=100) endeksi ile reel hale getirilmiştir.
(2) Bir önceki yılın aynı ayına göre yıllık yüzde değişimi göstermektedir.

2009 yılı Eylül ayı itibarıyla toplam kredilerin yüzde 33,1'i bireysel ve yüzde 66,9'u firma kredilerinden oluşmaktadır. Toplam kredilerin artış hızındaki yavaşlama esas olarak firma kredilerinden kaynaklanmakta olup, 2009 yılı Eylül ayı itibarıyla bireysel kredilerin yıllık reel artış hızı yüzde 2,6'ya, firma kredilerinin ise yüzde 0,5'e gerilemiştir (Grafik III.8).

Grafik III.9.
Firma Kredilerinin Türleri İtibarıyla Gelişimi
(TGA Hariç, %)^{1,2}

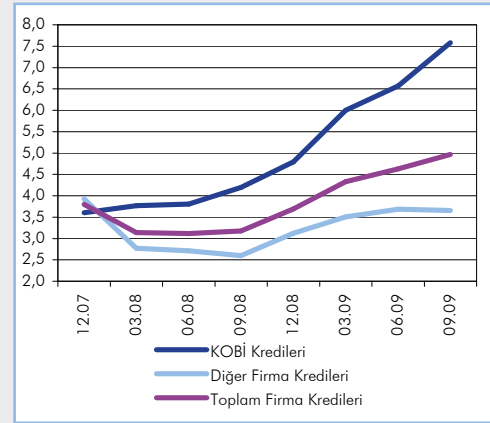

Kaynak: BDDK-TCMB

(1) TÜFE (1994=100) endeksi ile reel hale getirilmiştir.

(2) Bir önceki yılın aynı ayına göre yıllık yüzde değişimi göstermektedir.

Grafik III.10.
Firma Kredilerinin TGA'ya Dönüşüm Oranı (%)^{1,2}

Kaynak: BDDK-TCMB

(1) TGA Dönüşüm Oranı = Brüt TGA / Brüt Kredi

(2) Diğer firma kredileri, toplam firma kredilerinden KOBİ kredileri çıkarılarak hesaplanmıştır.

Küresel likidite daralması ve kredi standartlarının sıkılaştırılması ile firma kredileri daralarak, 2009 yılı Eylül ayında 252,4 milyar TL olmuştur. Bu kredilerin yüzde 32,5'ini oluşturan Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletme (KOBİ)'lere³ kullanılan kredilerde ortaya çıkan durgun görünüm ise devam etmektedir (Grafik III.9). KOBİ dışındaki firma kredilerinin TGA'ya dönüşüm oranı Eylül 2008 – Eylül 2009 döneminde 1 puan artarak yüzde 3,7'ye ulaşırken, KOBİ kredileri için aynı oran 3,5 puan artarak yüzde 7,6'ya ulaşmıştır (Grafik III.10). Ancak, KGF'ye sağlanan desteğin kullanılmaya başlanması ile birlikte önümüzdeki dönemde KOBİ kredilerinde bir artış ve dolayısıyla TGA dönüşüm oranlarında bir iyileşme görülebilecektir.

³Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın 18.11.2005 tarih ve 25997 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Küçük ve Orta Büyüklükte İşletmelerin Tanımı, Nitelikleri ve Sınıflandırılması Hakkında Yönetmelik" kapsamına giren firmaları içermektedir.

Kutu 10.**Kredi Garanti Fonu A.Ş.'ye Sağlanacak Hazine Desteğine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı**

Küresel krizin ülkemize yansımalarıyla birlikte kredi koşullarındaki sıkılaşma nedeniyle KOBİ'lerin karşılaştıkları finansman zorluklarının hafifletilmesine yardımcı olmak amacıyla, 24 Haziran 2009 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan 5909 sayılı kanunla, 4749 sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanun'a geçici bir madde eklenmiş ve kredi garantisi veren kredi garanti kurumlarına 1 milyar Türk Lirası'na kadar nakit kaynak aktarmak ve/veya özel tertip Devlet İç Borçlanma Senedi ihraç etmek için Hazine Müsteşarlığı'na yetki verilmiştir. "Kredi Garanti Kurumlarına Sağlanacak Hazine Desteğine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Karar" ise 15 Temmuz 2009 tarih ve 27289 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmış ve söz konusu karar çerçevesinde, Kredi Garanti Fonu A.Ş. (KGF) ile Hazine Müsteşarlığı arasında 13 Ekim 2009 tarihinde bir protokol imzalanmıştır. KGF'yle kredi kullandıracak bankalar arasında protokol imzalanmasını müteakip söz konusu kaynak kredi garantisi olarak devreye girecektir.

Söz konusu imkandan yararlanabilmek için KOBİ'lerin, "Kredi Garanti Kurumlarına Sağlanacak Hazine Desteğine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Karar" da belirtilen şartları taşımaları gerekmektedir.

Bu kapsamda kullanılabilir krediler, TL, döviz veya dövize endekli ve en az 6 ay en çok 4 yıl vadeli olabilecektir. Sağlanacak kefalet tutarı ise yararlanıcı başına 1 milyon Türk Lirası, bir risk grubuna ait yararlanıcılar için ise 1,5 milyon Türk Lirası ile sınırlandırılmıştır. Söz konusu kaynağın kullanılmasıyla birlikte önümüzdeki dönemde 10 milyar Türk Lirası tutarında krediye KGF tarafından kefalet sağlanması hedeflenmektedir. KOBİ'lere kullanılan nakdi kredilerin yaklaşık sekizde birine karşılık gelen bu tutarın söz konusu firmalar için önemli bir destek olacağı düşünülmektedir.

Tablo III.3. Firma Kredilerinin Sektörel Dağılımı (TGA Hariç, %) ^{1,2}

		Krediler			YP Krediler/Toplam Krediler		
		2007	2008	09.09	2007	2008	09.09
1	Toptan ve Perak. Tic.,Komis.,Mot. Araç Ser. Hizm.	19,7	18,1	17,1	35,6	42,9	38,1
2	Taşımacılık, Dep. ve Haberleşme	8,5	8,2	8,5	58,3	62,1	59,1
3	Tekstil ve Tekstil Ürünleri San.	5,9	5,2	4,7	63,9	66,6	63,2
4	İnşaat	8,5	9,5	10,2	51,0	59,1	55,7
5	Gıda, Meşrubat ve Tütün San.	5,8	5,3	5,4	43,5	50,7	48,8
6	Metal Ana San ve İşl. Mad. Ürt.	5,8	6,1	5,7	70,6	71,7	69,7
7	Elektrik, Gaz ve Su Kaynakları	4,1	5,0	5,5	90,3	90,9	92,5
8	Tarım, Avcılık, Ormancılık	5,6	5,1	5,1	24,4	25,6	20,8
9	Makine ve Teçhizat San.	3,2	3,0	2,7	41,7	50,6	52,9
10	Otel ve Restoranlar (Turizm)	3,1	3,4	3,9	71,2	79,1	78,3
	10 Sektör Toplamı	70,2	68,9	68,8	50,3	56,7	54,4

Kaynak: TCMB

(1) Krediler, 1211 sayılı Merkez Bankası Kanunu'nun 44 üncü maddesi çerçevesinde bankalarca yapılan bildirimlerden derlenmiş olup, kredi limit veya riskleri toplamı 10 bin TL'nin (dahil) üzerinde olan firmalara bankalarca kullanılan kredileri (firmaların bankalar aracılığıyla yurt dışından sağladıkları krediler dahil) içermektedir. Faiz tahakkuk ve reeskontları dahil, gayri nakdi krediler hariçtir.

(2) Finansal aracılık sektörü hariçtir.

Bankamız Risk Merkezi verilerine göre, 2009 yılı Eylül döneminde seçilmiş on sektörün toplam firma kredileri içerisindeki payı azalmaya devam ederek yüzde 68,8 olarak gerçekleşmiştir.

“Toptan ve Perakende Ticaret, Komisyonculuk, Motorlu Araç Servis Hizmetleri” yüzde 17,1 oranı ile firmalarca kullanılan toplam krediler içerisinde en büyük paya sahip sektördür. 2008 yılı sonuna göre “İnşaat”, “Elektrik, Gaz ve Su Kaynakları” ve “Otel ve Restoranlar (Turizm)” sektörlerinin toplam firma kredilerinden aldığı paylar artmış, “Tarım, Avcılık, Ormancılık” sektörü aynı kalmış diğer sektörlerin payları ise düşmüştür. 2008 yılı sonu ile karşılaştırıldığında 2009 yılı Eylül ayında toplam krediler içinde YP kredilerin payı azalmıştır (Tablo III.3).

Tablo III.4. Firma Kredilerinin Sektörel Bazda TGA Dönüşüm Oranları (%)¹

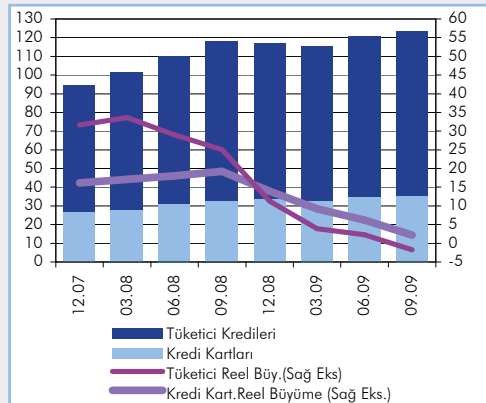
	2008	09.09
1 Tekstil ve Tekstil Ürünleri San.	10,1	12,6
2 Tarım, Avcılık, Ormancılık	4,2	5,9
3 Toptan ve Perakende Tic., Komisyunc., Motorlu Araç Servis Hizm.	3,9	5,9
4 Gıda, Meşrubat ve Tütün San.	4,4	5,0
5 Otel ve Restoranlar (Turizm)	2,6	3,2
6 İnşaat	2,6	3,9
7 Makine ve Teçhizat San.	2,1	2,9
8 Taşımacılık, Depolama ve Haberleşme	1,7	2,4
9 Metal Ana San ve İşlenmiş Mad. Ürt.	1,2	2,3
10 Elektrik Gaz ve Su Kaynakları	0,1	0,2
10 Sektör Toplamı	3,4	4,6

Kaynak: TCMB

(1) Krediler, 1211 sayılı Merkez Bankası Kanununun 44 üncü maddesi çerçevesinde bankalarca yapılan bildirimler esas alınarak hesaplanmış olup, kredi limit veya riskleri toplamı 10 bin TL'nin (dahil) üzerinde olan firmalara, bankalarca kullanılan kredileri (firmaların bankalar aracılığıyla yurt dışından sağladıkları krediler dahil) içermektedir. Tasfiye olunacak alacaklar herhangi bir limit olmaksızın firma bazında bildirim konusu yapılmaktadır.

Bankamız Risk Merkezi verilerine göre, 2009 yılı Eylül ayında incelenen bütün sektörlerde kredilerin TGA'ya dönüşüm oranlarında 2008 yılı sonuna göre artış görülmektedir. Söz konusu dönemde en büyük artış 2,5 puan ile “Tekstil ve Tekstil Ürünleri San.” sektöründe gerçekleşmiştir (Tablo III.4).

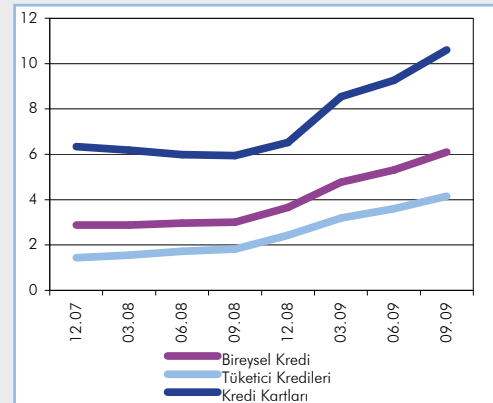
Grafik III.11. Bireysel Kredilerin Gelişimi^{1,2} (TGA Hariç, Milyar TL, %)

Kaynak: BDDK-TCMB

(1) TÜFE (1994=100) endeksi ile reel hale getirilmiştir.
(2) Bir önceki yılın aynı ayına göre yıllık yüzde değişimi göstermektedir.

Grafik III.12. Bireysel Kredilerin TGA'ya Dönüşüm Oranının Gelişimi (%)¹

Kaynak: BDDK-TCMB

(1) TGA Dönüşüm Oranı = Brüt TGA / Brüt Kredi

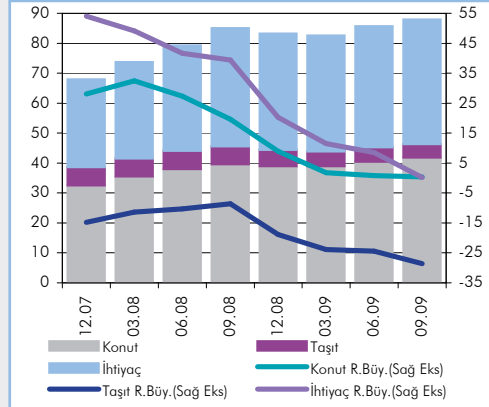
Bireysel kredi tutarı 2009 yılı Eylül ayında 123,3 milyar TL'ye ulaşmıştır. Aynı tarih itibarıyla tüketici kredilerinde yıllık yüzde 1,8 reel daralma, kredi kartlarında⁴ ise yıllık yüzde 2,2 reel artış

⁴ Kredi kartları ile yapılan harcama tutarları ile nakit çekimlerinin kart hamili tarafından bankaya ödenmesine kadar ilgili nakdi kredi hesabında izlenen tutarı göstermektedir.

yaşanmıştır (Grafik III.11). 2009 yılının Mart ayı ile karşılaştırıldığında Eylül ayında bireysel kredilerde yüzde 5,5 reel artış yaşandığı görülmekte olup, bu artış esas itibarıyla dayanıklı tüketim mali vergilerinde yapılan indirimlerden kaynaklanmaktadır.

Hanehalkının yükümlülüklerini karşılama gücündeki gerileme nedeniyle bireysel kredilerin TGA'ya dönüşüm oranı 2008 yılı Eylül ayında yüzde 3 iken, 2009 yılı Eylül ayında yüzde 6,1'e çıkmıştır. Kredi kartları TGA oranı ise aynı dönemde yüzde 5,9'dan yüzde 10,6'ya yükselmiştir (Grafik III.12). Temerrüde düşmüş yaklaşık 1,2 milyar TL tutarındaki kredi kartı alacağına 5464 sayılı Kanun kapsamında ve takip eden dönemde gönüllülük esasına göre yeniden yapılandırılması nedeniyle, bu borçların ödenmesinin önümüzdeki dönemde kredi kartı TGA oranlarını olumlu etkilemesi beklenmektedir (Tablo I.8)

Grafik III.13.
Tüketici Kredilerinin Gelişimi^{1,2}
(TGA Hariç, Milyar TL, %)

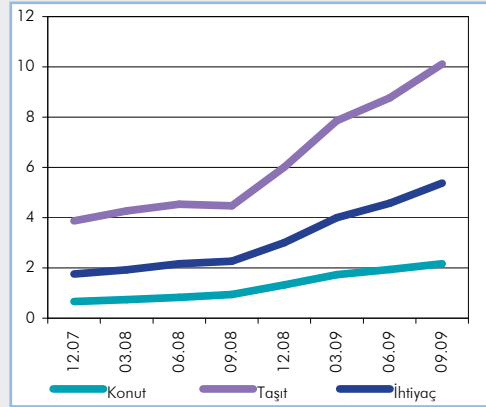

Kaynak: BDDK-TCMB

(1) TÜFE (1994=100) endeksi ile reel hale getirilmiştir.

(2) Bir önceki yılın aynı ayına göre yıllık yüzde değişimi göstermektedir.

Grafik III.14.
Tüketici Kredilerinin TGA'ya Dönüşüm Oranının Gelişimi¹ (%)

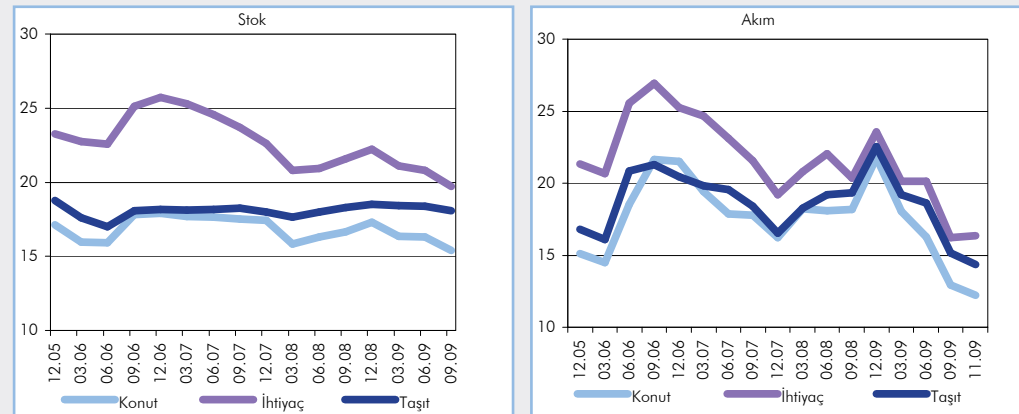

Kaynak: BDDK-TCMB

(1) TGA Dönüşüm Oranı = Brüt TGA / Brüt Kredi

2009 yılı Eylül ayında konut kredilerinde yıllık yüzde 0,4 ve ihtiyaç kredilerinde yıllık yüzde 0,2 reel artış yaşanırken, taşıt kredileri reel olarak yıllık yüzde 28,6 oranında daralmış ve toplam tüketici kredileri 87,9 milyar TL olarak gerçekleşmiştir (Grafik III.13). Tahsili gecikmiş tüketici kredilerindeki artış ise konut kredilerinde sınırlı kalırken, taşıt kredilerinde daha belirgin hale gelmiştir (Grafik III.14).

Grafik III.15
Tüketici Kredisi Faiz Oranları (%)^{1,2,3}

Kaynak: TCMB

(1) İhtiyaç kredileri, konut, taşıt kredisi ve diğer krediler dışında kalan tüm tüketici kredilerini içermektedir

(2) Ağırlıklı ortalama faiz oranıdır.

(3) Akım faiz oranlarında 2009 yılı Kasım ayı verisi 6 Kasım 2009 itibarıyla.

Yeni açılan kredilerin faiz oranlarını gösteren tüketici kredileri akım faiz oranlarına bakıldığında, 2008 yılının son çeyreğinde küresel krizin etkisiyle artış eğiliminde olan oranların 2009 yılında, Bankamızın faiz indirimleri ve likiditeye ilişkin aldığı diğer önlemlerin etkisiyle azaldığı görülmektedir (Grafik III.15).

III.1.2. Kredi Riski Senaryo Analizi

Bankacılık sektörünün maruz kalabileceği kredi riskini değerlendirmek amacıyla 2009 yılı Eylül ayı itibarıyla bankaların TGA dönüşüm oranlarında meydana gelebilecek artışlar neticesinde karlılıklarının ve SYR'lerinin nasıl etkileneceği incelenmiştir⁵.

Bu çerçevede;

i) Bankacılık sektörünün kredi tutarının artmadığı,

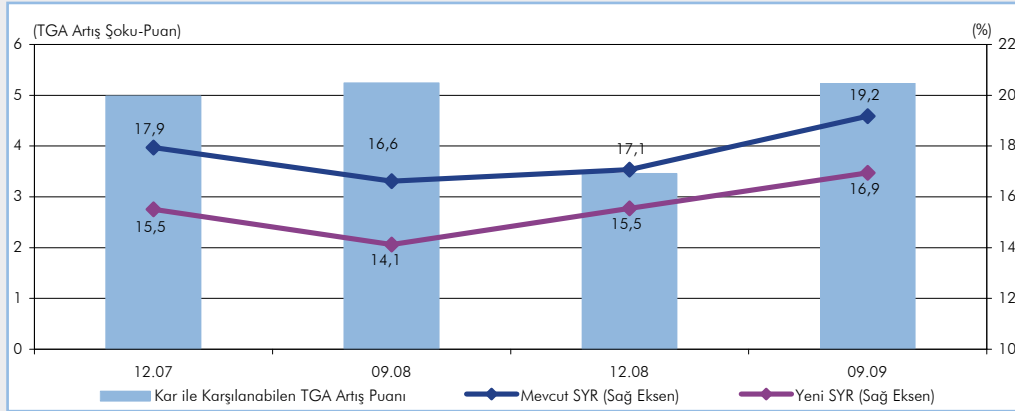
ii) Şoklar sonucu oluşan TGA'ların bankaların mevcut donuk alacak sınıflamaları oranında dağıldığı, şok öncesi TGA'sı bulunmayan bankaların şok sonrası yeni oluşacak TGA'larının tahsil imkanı sınırlı krediler olarak sınıflandırılarak yüzde 20 karşılık ayrıldığı,

iii) Şok sonrası oluşan yeni TGA'ların şok öncesi SYR hesaplamasında yüzde 100 risk ağırlıklı krediler arasında yer aldığı ve

iv) Sektörün risk ağırlıklı aktif ve özkaynak toplamında şoklar haricinde bir değişiklik olmadığı

varsayımları altında senaryo analizleri gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, ek karşılıklar hesaplanırken teminat tutarları dikkate alınmamıştır.

Grafik III.16.
Kredi Şokunun Sektörün Karlılığına Etkisi^{1,2}

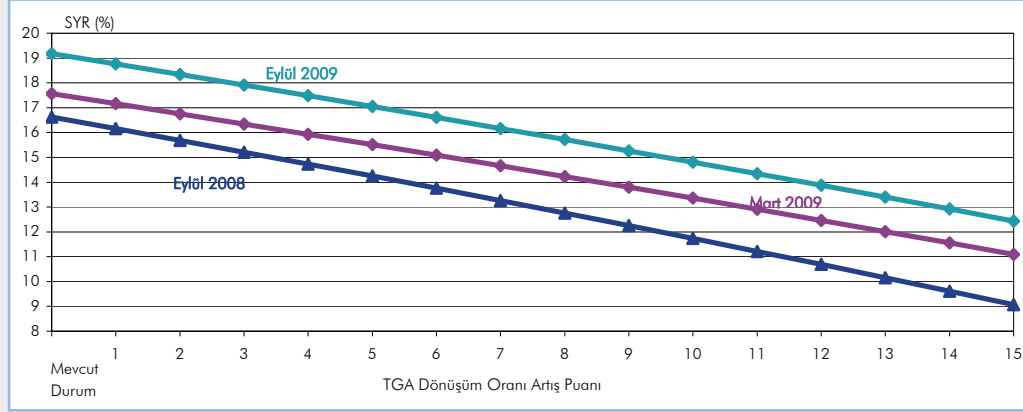
Kaynak: BDDK-TCMB

(1) Birleşik Fon Bankası, İller Bankası ve kredi portföyü bulunmayan bankalar hariç tutulmuştur.
(2) Yıllıklanmış kâr ile karşılanamayan TGA artış sonucu oluşan SYR oranı hesaplanmıştır.

Bankacılık sektörünün net karı ile ne kadar TGA artışının karşılanabildiği incelendiğinde, 2008 yılı Eylül ayı itibarıyla 5,2 puana kadarki TGA artışının o dönemin net karı ile karşılanabildiği, 2008 yılı sonunda ise karla karşılanabilen TGA artışının 3,5 puana gerilediği görülmektedir. Ancak, 2009 yılı Eylül ayında sektörün karlılığındaki yükseliş, net kar tutarı ile karşılanabilecek TGA artışını Eylül 2008 seviyesine yükseltmiştir (Grafik III.16).

⁵ Kredilerin donuk alacak olarak sınıflandırılması ve ayrılan ek karşılıklar sonrasında, şok sonrası sermaye yeterlilik rasyosu (Özkaynaklar – Ek Karşılıklar) / (Risk Ağırlıklı Aktifler Toplamı – Ek Karşılıklar) x 100 şeklinde hesaplanmıştır.

Grafik III.17.
Kredi Şoklarının Sektörün SYR'sine Etkileri (%)¹

Kaynak: BDDK-TCMB

(1) Birleşik Fon Bankası, İller Bankası ve kredi portföyü bulunmayan bankalar hariç tutulmuştur.

Uygulanan senaryo analizi ile 1-15 puanlık TGA dönüşüm oranı artış şoklarının bankacılık sektörünün sermaye yeterlilik rasyosu üzerinde yaratacağı etkiler incelenmiştir. Buna göre, sektörün TGA dönüşüm oranına uygulanan 15 puanlık artış şoku küresel krizin ülkemize yansımaya başladığı 2008 yılı Eylül ayında sektörün SYR'sini yaklaşık 7,6 puan azaltırken, risk ağırlıklı aktiflerin artışının sınırlı kalmasına bağlı olarak, 2009 yılı Eylül ayı itibarıyla yaklaşık 6,7 puan azaltmaktadır. Uygulanan azami şok sonucu sektörün SYR'si yasal sınır olan yüzde 8'in ve hedef rasyo olan yüzde 12'nin üzerinde kalmaktadır (Grafik III.17).

Küresel kriz nedeniyle sermaye yapıları ciddi hasar gören birçok ülke bankacılık sisteminden farklı olarak, ülkemiz bankalarının sermaye yapılarının son dönemlerdeki yüksek karların da katkısıyla daha da güçlenmesi, kredi kullandırma kapasitelerini artırmaktadır. Bu çerçevede, özellikle son aylarda konut kredilerinde başlayan ivmelenmenin önümüzdeki dönemde KGF'ye verilen desteğin de devreye girmesiyle KOBİ kredilerinde de görülebileceği ve genel olarak kredilerde kademeli bir iyileşme olabileceği beklenmektedir.

III.2. Piyasa Riski ve Senaryo Analizleri

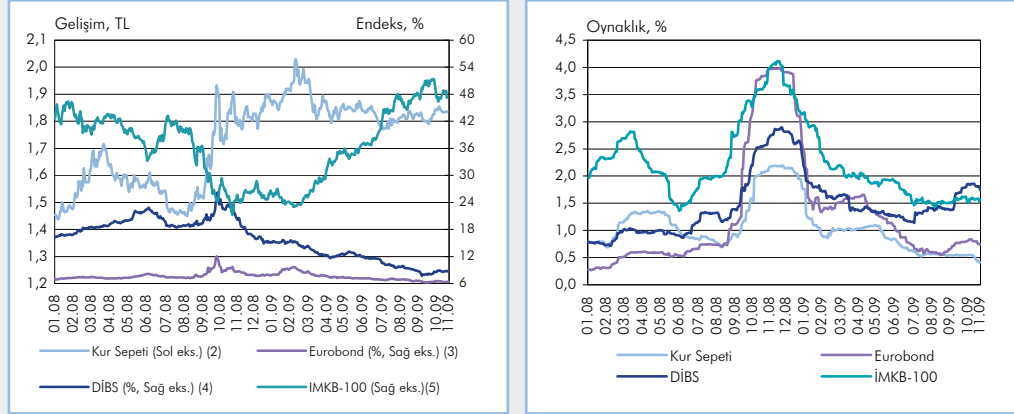
Faiz riski ve kur riskine ilişkin gelişmelerin banka bilançoları üzerindeki etkilerinin incelendiği bu bölümde, varsayıma dayalı iki senaryonun etkileri analiz edilmiştir.

III.2.1. Piyasa Riski Gelişmeleri

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın aldığı önlemlerin yanı sıra, son dönemde küresel risk algılamasındaki olumlu gelişmelerin etkisiyle ülkemiz finansal piyasalarındaki oynaklıklar geçmiş dönemlere göre azalmıştır. Nitekim, Türk lirası 2009 yılı Mart ayı içerisinde ABD doları ve Euro sepeti karşısında değer kazanmış, ilerleyen dönemlerde ise dar bir bantta hareket ederek bu seviyesini korumuştur. İMKB endeksi 2009 yılı Mart ayında girmiş olduğu yükseliş eğilimini Ekim ayına kadar devam ettirmiş, son dönemde ise bir miktar gerilemiştir. DİBS faiz oranları düşüş eğilimini sürdürerek, 2009 yılı Kasım ayı itibarıyla ortalama yüzde 8,7 olarak gerçekleşmiştir (Grafik III.18).

Grafik III.18.

Döviz Kurları, Faiz Oranları ve Hisse Senedi Fiyatlarındaki Gelişmeler ve Oynaklıklar¹

Kaynak: TCMB

(1) Oynaklığın hesaplanmasında, ilgili piyasa enstrümanının günlük logaritmik getirisinin standart sapması (60 iş günlük hareketli ortalama) esas alınmıştır.

(2) Kur sepeti, yüzde 50 ABD doları ve yüzde 50 Euro'dan oluşmaktadır.

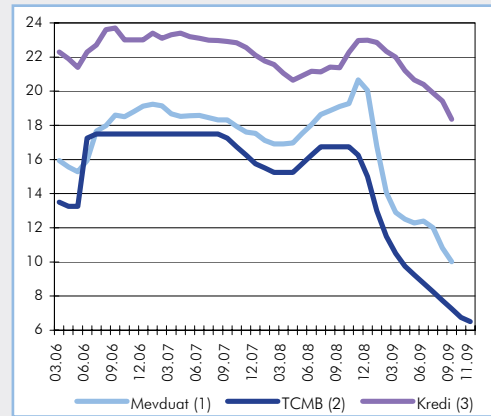
(3) 2030 vadeli ABD doları cinsinden Eurobond faiz oranı esas alınmıştır.

(4) Gösterge tahvilin bileşik faiz oranı esas alınmıştır.

(5) İMKB-100 endeksi 1.000'e bölünerek hesaplanmıştır.

Bankamız politika faiz oranlarında 2008 yılı Kasım ayında başlatılan indirim süreci devam etmiş ve gecelik borçlanma faiz oranı, 2009 yılı Kasım ayı itibarıyla yüzde 6,5 düzeyine gerilemiştir.

Bu çerçevede, kredi ve mevduat faiz oranları da düşüş eğilimini korumuştur. Ancak, mevduat faiz oranlarındaki düşüş kredi faiz oranlarına kıyasla daha keskin olmuştur (Grafik III.19).

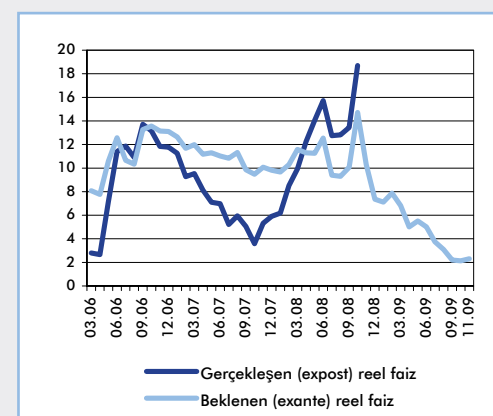
Grafik III.19.
Faiz Oranları (%)

Kaynak: TCMB

(1) Bankacılık sektörü ağırlıklıdır. 3 ay vadeli "stok TL mevduat" faiz oranı.

(2) TCMB gecelik (O/N) borç alma faiz oranı.

(3) Bankacılık sektörü ağırlıklıdır. "stok TL kredi" faiz oranı.

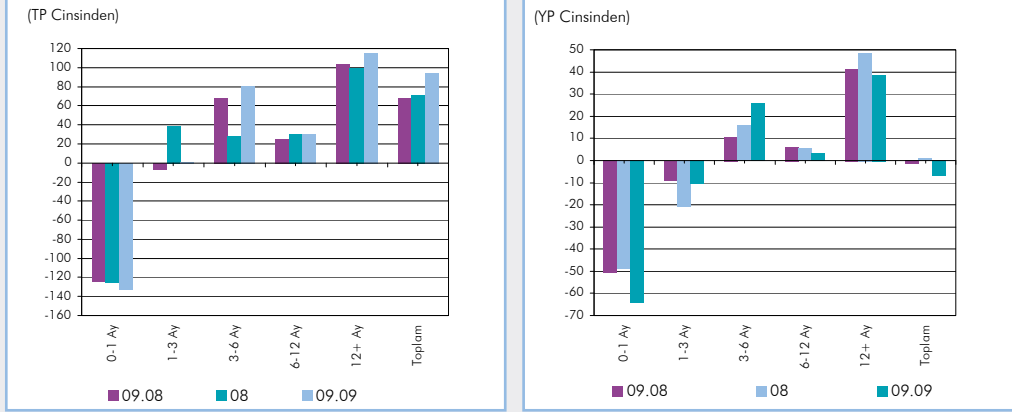
Grafik III.20.
Beklenen¹ ve Gerçekleşen² DİBS Reel Faizleri³(%)

Kaynak: TCMB, İMKB ve TÜİK verileri kullanılarak hesaplanmıştır.

(1) Beklenen reel faiz oranı = $\frac{(1 + \text{nominal faiz oranı})}{(1 + \text{beklenen enflasyon oranı})} - 1$ * 100(2) Gerçekleşen reel faiz oranı = $\frac{(1 + \text{önceki nominal faiz oranı})}{(1 + \text{gerçekleşen enflasyon oranı})} - 1$ * 100. Beklenen enflasyon oranı olarak, Merkez Bankası'nın yayımladığı aylık Beklenti Anketinde yer alan yıllık beklenen TÜFE rakamları alınmıştır.

(3) DİBS faizleri gösterge kağıdın aylık ortalama faiz oranlarıdır.

Beklenen reel faiz oranı, nominal faiz oranlarının enflasyon beklentisine kıyasla daha hızlı gerilemesine paralel olarak düşüş eğilimini sürdürmüş, 2009 yılı Kasım ayı itibarıyla yüzde 2,3 olarak gerçekleşmiştir (Grafik III.20).

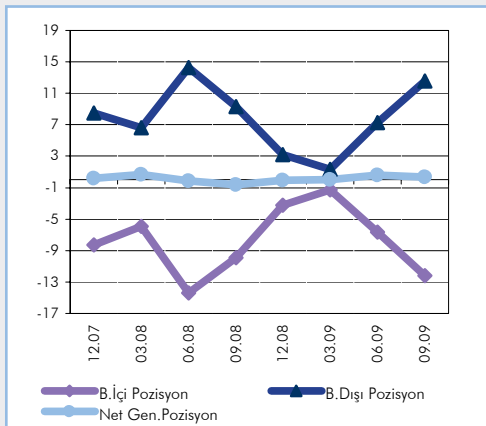
Grafik III.21. Bankacılık Sektörünün Faize Duyarlı Açık (Fazla) Gelişimi (Milyar TL)^{1,2}

Kaynak: TCMB-BDDK

(1) Yeniden fiyatlama dönemine kalan gün sayısı esas alınmıştır.
(2) TMSF bankası hariç tutulmuştur.

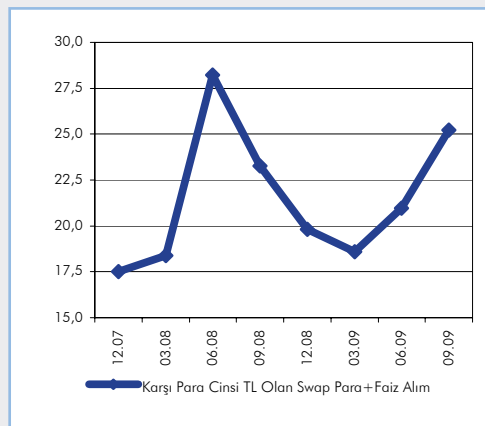
Bankacılık sektörünün yeniden fiyatlama dönemine kalan gün sayısına göre, Türk parası ve yabancı para cinsinden faize duyarlı açıkları, önceki dönemlerde olduğu gibi 0-1 ay vadede yoğunlaşmakta ve söz konusu vade diliminde 2009 yılı Eylül ayı itibarıyla bir önceki yıl sonuna göre açık tutarında artış görülmektedir (Grafik III.21).

2009 yılı Eylül ayı itibarıyla bankacılık sektörünün Türk parasında 3-6 ay vade dilimindeki pozisyon fazlasındaki yükselişe bağlı olarak toplam pozisyon fazlasında artış görülmüştür. Bankacılık sektörü yabancı parada ise 0-1 ve 1-3 ay vade dilimlerinde pozisyon açığı taşımakta olup, uzun vadede pozisyon fazlası bulundurmaktadır. 0-1 ay vade dilimindeki pozisyon açığı artışı ve 12 ay ve üzeri vade dilimindeki pozisyon fazlası azalışına bağlı olarak toplamda pozisyon açığı oluşmuştur (Grafik III.21).

Grafik III.22. Bankacılık Sektörünün Yabancı Para Pozisyonunun Gelişimi¹ (Milyar ABD doları)

Kaynak: BDDK

(1) Katılım Bankaları dahildir.

Grafik III.23. Karşı Para Cinsi TL Olan Swap Para ve Faiz Alım İşlemleri¹ (Milyar ABD doları)

Kaynak: BDDK-TCMB

(1) Katılım Bankaları dahildir.

Bankacılık sektörünün yabancı para net genel pozisyonu denk pozisyona yakın seyretmektedir. (Grafik III.22).

Yabancı para cinsinden kaynaklarını başta swap olmak üzere türev ürünleri kullanarak Türk lirasına dönüştüren ve bu nedenle bilanço içinde açık pozisyon, bilanço dışında fazla pozisyon taşıyan bankacılık sektörünün kriz döneminde kesintiye uğrayan bu eğilimi, küresel finansal piyasalarda 2009 yılının Nisan ayından itibaren yaşanan olumlu havanın da etkisiyle devam etmiş ve sektörün bilanço içi pozisyon açığı ile bilanço dışı pozisyon fazlası tekrar artış eğilimine girmiştir (Grafik III.22, Grafik III.23).

Bilanço içi açık pozisyonunu bilanço dışı pozisyon fazlasıyla dengeleyen bankacılık sektörünün, karşı para cinsi TL olan (TL/döviz olarak yapılan) seçilmiş türev varlıkları toplamı 2009 yılı Eylül ayı itibarıyla yaklaşık 35 milyar ABD doları olup, bunun 31,3 milyar ABD dolarlık kısmı mali sektör kuruluşlarıyla yapılmıştır.

III.2.2. Senaryo Analizleri

III.2.2.1. Faiz ve Kur Artışları

Bu bölümde, faiz ve kur artışlarının birbirinden bağımsız olarak gerçekleşmeleri durumunda bankacılık sektörüne ayrı ayrı ve toplam etkilerini incelemek amacıyla iki senaryo uygulanmıştır.

Tablo III.5. Faiz ve Kur Artış Senaryoları

	SENARYO A	SENARYO B
A. Kur Artışı	Türk parasının diğer para birimlerine karşı yüzde 30 değer kaybetmesi	Türk parasının diğer para birimlerine karşı yüzde 40 değer kaybetmesi
B. Faiz Artışı - TP	0-1 ve 1-3 ay vadeli faize duyarlı Türk parası aktif ve pasiflerin 6 puan yüksekten yeniden fiyatlandırılması	0-1, 1-3 ve 3-6 ay vadeli faize duyarlı Türk parası aktif ve pasiflerin 12 puan yüksekten yeniden fiyatlandırılması
C. Faiz Artışı - YP	0-1 ve 1-3 ay vadeli faize duyarlı yabancı para aktif ve pasiflerin 5 puan yüksekten yeniden fiyatlandırılması	0-1, 1-3 ve 3-6 ay vadeli faize duyarlı yabancı para aktif ve pasiflerin 10 puan yüksekten yeniden fiyatlandırılması
D. TP Ticari Portföy ¹	Ticari portföyde yer alan iskontolu Türk parası cinsinden menkul kıymetlerin piyasa faiz oranlarının 6 puan artması	Ticari portföyde yer alan iskontolu Türk parası cinsinden menkul kıymetlerin piyasa faiz oranlarının 12 puan artması
E. Eurobond Portföyü	Ticari portföyde yer alan Eurobondların fiyatlarının yüzde 15 değer kaybetmesi	Ticari portföyde yer alan Eurobondların fiyatlarının yüzde 25 değer kaybetmesi

(1) Ticari portföy, gerçeğe uygun değer farkı kar/zarara yansıtılan menkul değerler ile satılmaya hazır menkul değerlerden oluşmaktadır.

Senaryo A'da Türk parasının diğer para birimlerine karşı yüzde 30 değer kaybettiği, Türk parası cinsinden faizlerin 6 puan, yabancı para cinsinden faizlerin 5 puan arttığı ve Eurobond fiyatlarının yüzde 15 azaldığı durum incelenmektedir.

Senaryo B'de ise Türk parasının diğer para birimlerine karşı yüzde 40 değer kaybettiği, faiz artışlarının Senaryo A'dakinin 2 katı düzeyinde gerçekleştiği ve Eurobond fiyatlarının yüzde 25 azaldığı durum ele alınmıştır.

Döviz kuru artışlarının sektöre etkileri hesaplanırken bankaların YPNGP verileri kullanılmış, faiz artışlarının sektöre olan etkilerinin hesaplanmasında ise standart yöntemin tamamlayıcısı olan ve Basel Bankacılık Denetim Komitesi'nin uygulanmasını önerdiği yeniden fiyatlandırma yöntemi uygulanmıştır. Bu çerçevede, bankaların yeniden fiyatlandırma dönemine göre 0-1, 1-3 ve 3-6 ay vade dilimlerindeki faize duyarlı aktifleri ve pasifleri arasındaki fark tutarları kullanılmıştır.

Yeniden fiyatlandırmaya dayalı senaryo analizlerinde,

- Bankaların varlık ve yükümlülüklerinin faiz duyarlılığının analiz dönemi boyunca değişmediği,

- Vadesiz mevduatların faize duyarlı olmadığı,

- Yeni kaynak giriş-çıkışının olmadığı ve

- Faiz artışlarının Senaryo A'da 3 ay; Senaryo B'de 6 ay süreceği, varsayılmıştır.

Ayrıca, faiz artışlarının ticari portföyde yer alan Türk parası cinsinden iskontolu menkul kıymetler ve Eurobond portföyünde yaratacağı değer kayıpları da hesaplanmıştır.

III.2.2.1.1. Kur Artışı

2009 yılı Eylül ayı itibarıyla yabancı para pozisyon fazlası taşıyan bankacılık sektörü, Senaryo A ve Senaryo B sonucunda sırasıyla 159,9 milyon TL ve 213,2 milyon TL kar yazmaktadır. Şoklar sonucu pozisyon açıklarına bağlı olarak zarar eden bankaların zarar tutarının özkaynakları içindeki payı 2009 yılı Mart ayına kıyasla bir miktar artarak sırasıyla yüzde 0,6 ve 0,9 düzeyinde gerçekleşmektedir (Tablo III.6).

III.2.2.1.2. Faiz Artışı ve Değer Azalışı

i) 2009 yılı Eylül ayı itibarıyla Senaryo A ve Senaryo B sonucunda TP cinsinden faiz gelirlerinde azalış meydana gelmektedir. Türk parasında Senaryo A ve Senaryo B sonucunda faiz gelirlerinde meydana gelen azalış tutarı düşmektedir. Şokun 6 ay süreceği varsayımına dayanan Senaryo B'deki azalış 3-6 ay vade dilimindeki pozisyon fazlasının artışına bağlı olarak Senaryo A'ya kıyasla daha yüksek gerçekleşmiştir.

Yabancı parada ise 0-1 ve 1-3 ay vade dilimlerindeki pozisyon açıklarının artışına bağlı olarak Senaryo A'da faiz gelirlerinde meydana gelen azalış 2009 yılı Mart ayına kıyasla daha yüksek gerçekleşmiştir. Senaryo B'de ise 3-6 ay vade dilimindeki pozisyon fazlasının artışına paralel olarak faiz gelirlerinde meydana gelen azalış tutarı 2009 yılı Mart ayına kıyasla düşmüştür.

Toplamda faiz gelirlerinde meydana gelen azalış tutarı Senaryo A'da önemli bir değişiklik göstermezken, Senaryo B'de önemli ölçüde düşmektedir. Nitekim, Senaryo B sonucunda, 2009 yılı Mart ayında yüzde 3,5 olan faiz artışı kaynaklı zararın özkaynaklara oranı, Eylül ayında yüzde 1,8'e gerilemektedir.

ii) 2009 yılı başından itibaren bankaların risksiz yatırım aracı olarak gördükleri devlet iç boçlanma senetlerine yönelmelerine bağlı olarak bankacılık sektörünün menkul kıymet portföyünde bir artış gözlenmiştir. Bankalar Merkez Bankası'nın politika faizlerini indireceği beklentisinden

hareketle yeni edindikleri menkul kıymetleri ticari portföylerinde sınıflandırmışlardır. Dolayısıyla, her iki senaryo kapsamında verilen şoklar sonucu oluşan değer kaybı ticari portföydeki söz konusu artışa bağlı olarak 2009 yılı Mart ayına kıyasla yükselmiştir. Nitekim, faiz artışı kaynaklı değer azalışının özkaynaklara oranı Senaryo A ve Senaryo B’de sırasıyla, 2009 yılı Mart ayında yüzde 2,1 ve 3,9 iken Eylül ayında yüzde 2,7 ve 5,1’e yükselmiştir.

iii) Eurobond portföyünde doğacak değer kayıpları, 2009 yılı Mart ayı ile karşılaştırıldığında her iki senaryo sonucunda da bir miktar artmaktadır.

Tablo III.6. Piyasa Riski Senaryo Analizi Sonuçları¹ (Milyon TL)

	Senaryo A			Senaryo B		
	09.08	03.09	09.09	09.08	03.09	09.09
A. Kur Artışı						
a. Toplam Kâr (Zarar)	-325,5	147,8	159,9	-434,0	197,0	213,2
Kâr (Zarar) /Özkaynaklar (%)	-0,4	0,2	0,2	-0,6	0,2	0,2
b. Kâr Eden Bankalar	155,7	352,5	376,8	207,5	470,0	502,3
c. Zarar Eden Bankalar	-481,1	-204,8	-216,9	-641,5	-273,0	-289,1
Zarar Ed. Bank. Zarar Top./Özk. (%)	-1,2	-0,5	-0,6	-1,6	-0,7	-0,9
B. Faiz Artışı						
a. TP	-1.393,6	-1.449,8	-1.332,2	-1.531,3	-1.621,8	-556,5
b. YP	-466,6	-547,0	-594,3	-1.344,1	-1.338,0	-1.125,7
Faiz Artışı Kaynaklı Kâr (Zarar) (a+b)	-1.860,1	-1.996,8	-1.926,5	-2.875,4	-2.959,8	-1.682,3
Faiz Artışı Kaynaklı Kâr (Zarar)/ Özk. (%)	-2,4	-2,4	-2,0	-3,8	-3,5	-1,8
C. TP Ticari Portföyü						
Faiz Artışı Kaynaklı Değer Azalışı	-2.089,9	-1.754,0	-2.589,9	-3.914,6	-3.291,9	-4.852,0
Faiz Artışı Kay. Değ. Azalışı/Özk. (%)	-2,7	-2,1	-2,7	-5,1	-3,9	-5,1
D. Eurobond Portföyü						
Değer Azalışı	-2.627,6	-2.135,0	-2.297,8	-4.379,3	-3.558,4	-3.829,7
Değer Azalışı/Özkaynak (%)	-3,5	-2,5	-2,4	-6,3	-4,2	-4,0
E. Toplam						
Kâr (Zarar)	-6.902,9	-5.738,0	-6.654,3	-11.603,2	-9.613,1	-10.150,9
Kâr (Zarar)/Özkaynak (%)	-9,1	-6,8	-7,0	-15,2	-11,4	-10,7
Sektörün Mevcut SYR’si (%)	16,0	17,1	18,8	16,0	17,1	18,8
Senaryo son. sektörün yeni SYR’si ² (%)	14,6	16	17,5	13,6	15,2	16,8

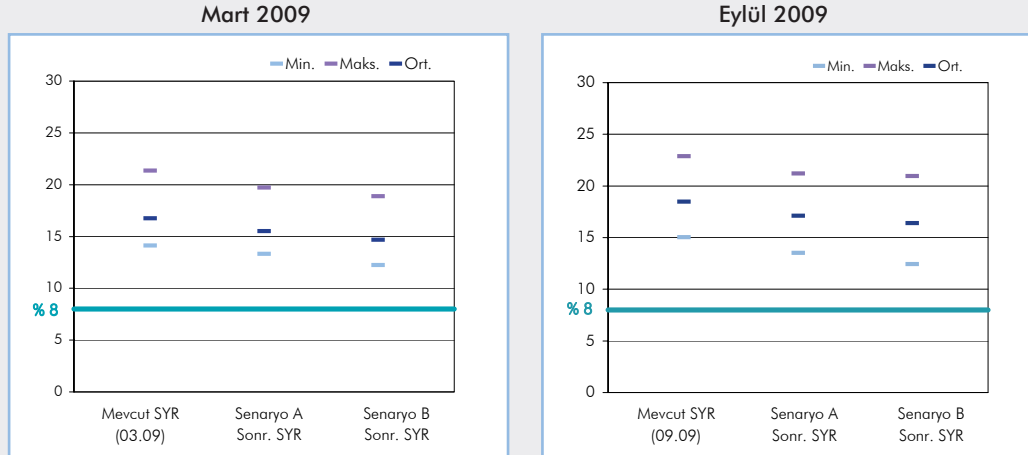
Kaynak: TCMB

(1) Birleşik Fon Bankası ile T. Kalkınma Bankası, İller Bankası ve Eximbank hariçtir.

(2) Senaryolar kapsamında verilen şoklar sonucu gerçekleşen kâr (zarar)ın yalnızca sermayeyi etkilediği, risk ağırlıklı aktifler üzerinde etkisi olmadığı varsayılmıştır.

Sonuç olarak, 2009 yılı Eylül ayı itibarıyla, Senaryo A ve Senaryo B sonucunda ortaya çıkan kayıplar, ticari portföy değer kaybı şoklarının etkisiyle 2009 yılı Mart ayına kıyasla artmaktadır. Sektörün SYR’sinde Senaryo A sonucunda 1,3, Senaryo B sonucunda ise 2 puan azalış gerçekleşmekle birlikte, sektörün SYR’si yüzde 8’lik yasal rasyo ile yüzde 12’lik hedef rasyonun üzerinde gerçekleşmektedir.

Grafik III.24.
Senaryoların Banka Bazında Etkisi (İlk 10 Banka)¹

1) Analize aktif paylarına göre bankacılık sektörünün ilk 10 bankası dahil edilmiştir.

A ve B Senaryolarının aktif paylarına göre ilk 10 bankanın SYR'leri üzerindeki etkileri incelendiğinde, mevcut SYR'deki artışa paralel olarak şoklar sonrası SYR'lerin de 2009 yılı Mart ayına kıyasla bir miktar arttığı görülmektedir. 2009 yılı Eylül ayı itibarıyla her iki senaryo sonucunda da minimum SYR yüzde 12'lik hedef üzerinde kalmaktadır (Grafik III.24).

III.3. Likidite Riski

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın aldığı önlemlerin yanı sıra, son dönemde küresel risk algılamasındaki olumlu gelişmelerin de etkisiyle likidite şartlarının görece olarak iyileştiği gözlenmektedir.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Türk Lirası likiditesini doğrudan kontrol edebildiğinden, gerekli likiditeyi sağlayarak piyasaların akışkanlığını destekleyebilmektedir. Diğer taraftan, döviz likiditesinde daha çok dış dünya koşulları belirleyici olmakla birlikte, Bankamız döviz piyasasının sağlıklı bir şekilde çalışması ve bankaların döviz likidite yönetimlerinin güçlendirilmesi amacıyla gerekli tedbirleri almaktadır.

Bu çerçevede, raporun önceki sayılarında belirtilen tedbirlere ek olarak, bankaların likidite yönetimlerini ve aktarım mekanizmasının sağlıklı çalışmasını desteklemek amacıyla Bankamız temel fonlama aracı olan bir hafta vadeli repo işlemlerine ilave olarak gerektiğinde 3 aya kadar vadeli repo işlemlerinin de kullanılmasına 19 Haziran 2009 tarihinden itibaren başlanmıştır. Ayrıca 2009 yılı Ekim ayında aracılık maliyetlerini azaltmak ve piyasaya kalıcı likidite sağlamak yoluyla Türk parası kredilerde kaydedilen artış eğilimini desteklemek amacıyla, yüzde 6 olan Türk parası zorunlu karşılık oranı 1 puan azaltılarak yüzde 5 düzeyine indirilmiştir. Böylece, Türk parası zorunlu karşılık oranında yapılan bu indirimle bankacılık sistemimize yaklaşık 3,3 milyar TL kalıcı likidite sağlanmıştır.

Döviz piyasasının görece bir istikrara kavuşması ile Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın döviz rezervlerini kuvvetlendirmesi için uygun bir ortam olduğu değerlendirilerek, 2008 yılı Ekim ayında ara verilen döviz alım ihalelerine 4 Ağustos 2009 tarihinden itibaren tekrar başlanmıştır olup, 20 Kasım 2009 tarihine kadar yaklaşık 3,2 milyar ABD doları tutarında döviz alınmış ve piyasaya 4,7 milyar TL'ye yakın Türk Lirası cinsinden likidite verilmiştir.

Kutu 11. Piyasa Likiditesi Endeksi (PLE)¹

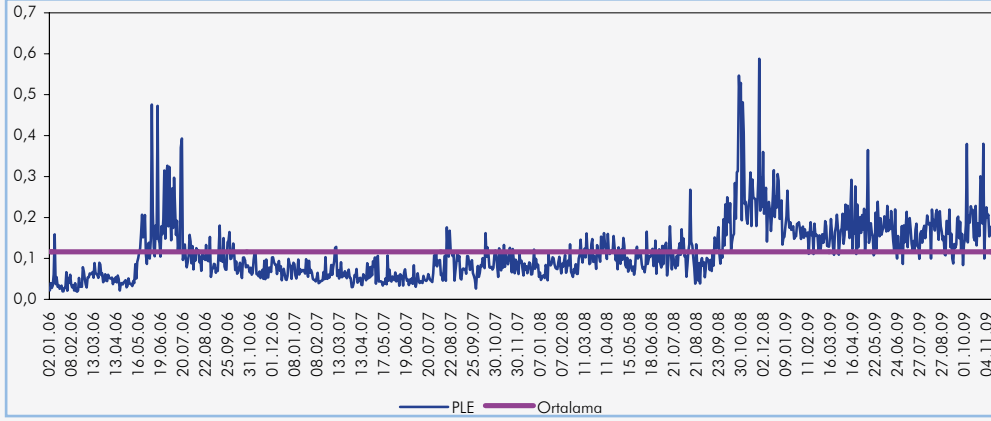
Bilindiği gibi likidite, ekonomik karar birimlerinin mevcut servetlerini mal ve hizmetler ya da diğer varlıklar ile değiştirebilme kolaylığıdır. Sıklıkla kullanılan üç temel likidite kavramı, merkez bankası likiditesi, fonlama likiditesi ve piyasa likiditesidir. Merkez bankası likiditesi, finansal sistemde ihtiyaç duyulan likiditenin merkez bankası tarafından ekonomiye arz edilebilme kapasitesidir. Fonlama likiditesi bilanço kompozisyonu ile ilişkili olup, bankaların yükümlülüklerini zamanında karşılayabilme kapasitesidir. Bu anlamda bir banka, nakit girişleri nakit çıkışlarını karşıladığı sürece likittir. Piyasa likiditesi ise bir varlığın kısa vadede düşük maliyetle, fiyatı en az etkilenecek şekilde alınıp satılabilme kolaylığı olup, likit piyasa, alış satış fiyatlarının kote edildiği, bu fiyatlar arasındaki aralığın yeterince düşük olduğu ve küçük işlemlerin fiyata en az etki ile hemen yerine getirildiği bir piyasa olarak tanımlanır.

Söz konusu likidite kavramları arasındaki etkileşim finansal istikrar açısından önem arz etmektedir. Bu etkileşim normal zamanlarda finansal sistemin istikrarına katkıda bulunabilirken, çalkantı dönemlerinde istikrarsızlığı tetikleyebilmektedir. Piyasa likiditesindeki ani düşüşler para politikası enstrümanlarında kısıtlamalar yaratabilmekte ve düşük likiditeden kaynaklanan varlık fiyatlarındaki olası oynaklıklar kur, faiz ve enflasyon beklentileri gibi temel göstergelerde belirsizliklere sebep olabilmektedir. Dolayısıyla, Merkez bankalarının likidite politikaları finansal istikrar açısından önem arz etmektedir.

Bundan hareketle, piyasa likiditesini ölçmek amacıyla Türkiye için PLE oluşturulmuştur. Endekste yer alan piyasalar, işlem hacmi yüksek olan ve bankaların yoğun olarak yer aldığı piyasalar olup, bu piyasaların endekste yer almasını Temel Bileşenler Analizi de desteklemiştir. Bu çerçevede, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) nezdindeki tahvil/bono piyasası kesin alım-satım pazarı ile TL/USD piyasası analize dahil edilmiş ve bu piyasalar için formülleri aşağıda yer alan Görelî Fiyat Aralığı (GFA) ve Likidite Yetersizliği Oranı (LYO) kullanılmıştır. Endeksin artması, piyasa likiditesinin azaldığını göstermektedir.

Gösterge	Piyasalar
Sıklık Göstergesi	
$GFA = \frac{\text{En iyi satış teklifi} - \text{En iyi alış teklifi}}{(\text{En iyi satış teklifi} + \text{En iyi alış teklifi})/2}$	<ul style="list-style-type: none"> Tahvil Bono Kesin Alım Satım Piyasası TL/USD piyasası
Derinlik Göstergesi	
$LYO = \frac{ \text{Günlük yüzde fiyat değişimi} }{\text{İşlem miktarının dolaşımdaki değere oranı (Devir Hızı)}}$	<ul style="list-style-type: none"> Tahvil Bono Kesin Alım Satım Piyasası

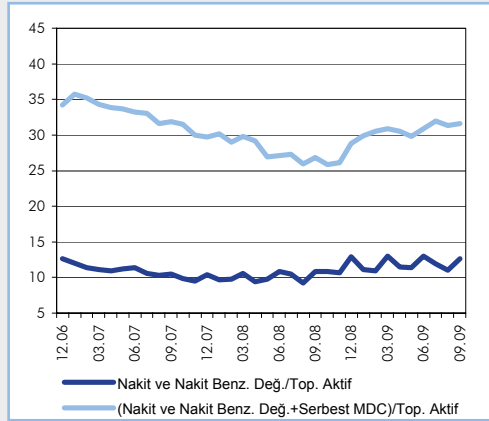
Grafik 1. Piyasa Likiditesi Endeksi

Kaynak: IMKB, TCMB

Piyasa Likiditesi endeksi incelendiğinde, finansal altyapının sağlam olması ve Merkez Bankası'nın zamanında aldığı önlemler sayesinde küresel piyasalarda yaşanan olumsuzlukların ülkemiz üzerindeki etkilerinin kısa sürdüğü ve Türk finans piyasalarındaki likiditenin kısa süreli bir dalgalanmaya maruz kaldığı görülmektedir. Azalan risk iştahı ile 2008 yılı son çeyreğinde artış gösteren piyasa likiditesi endeksinin, 2009 yılı Ocak ayından itibaren düşmeye başlayarak görece istikrar kazanmakla birlikte, finansal piyasalardaki hassasiyetin hala devam ettiği görülmektedir (Grafik 1).

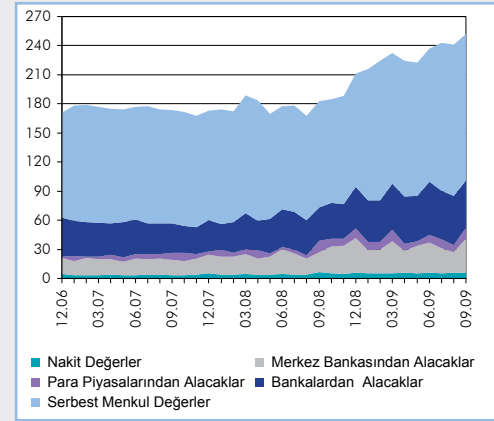
(1) Bank of England, Finansal İstikrar Raporu'nda (Nisan 2007) kullanılan metodolojiden faydalanılarak Türkiye'ye uyarlanmıştır.

Grafik III.25. Temel Likidite Göstergeleri (%)^{1,2}

Kaynak: BDDK-TCMB

(1) Nakit ve Nakit Benzeri Değerler=Nakit Değerler + TCMB'den Alacaklar + Para Piyasalarından Alacaklar + Bankalardan Alacaklar.
(2) Serbest MDC=Teminata ve Repo İşlemine Konu Olmayan Menkul Değerler Toplamı.

Grafik III.26. Likit Aktiflerin Dağılımı (Milyar TL)

Kaynak: BDDK-TCMB

Bankacılık sektörünün temel likidite göstergeleri incelendiğinde, nakit ve nakit benzeri değerlerden oluşan likit varlıkların toplam varlıklara oranı, genel olarak yatay bir seyir izlemekle

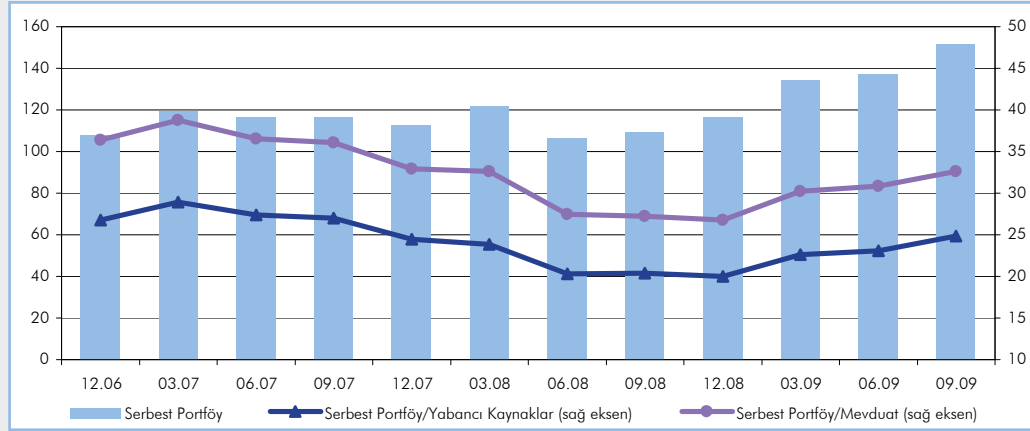

birlikte, likit varlıklar içerisinde önemli paya sahip olan Merkez Bankasından alacaklar ve Bankalardan alacaklar kalemlerinin yükseldiği dönemlerde artış göstermiştir (Grafik III.25).

Teminata veya repoya konu olmayan serbest menkul değerlerin dikkate alınması durumunda oranın, 2008 yılı sonundan itibaren yükseldiği gözlenmiştir (Grafik III.25).

Likit aktiflerin en büyük kalemini oluşturan serbest menkul değerlerin son dönemlerdeki artışı dikkat çekmektedir. Özellikle özel bankalar grubunun etkili olduğu bu gelişmede, bankaların kredi kullandırma iştahındaki azalmaya bağlı olarak, DİBS'lere yönelmeleri etkili olmuştur (Grafik III.26).

Grafik III.27.
Teminatların Yükümlülükleri Karşılama Oranı¹ (Milyar TL, %)

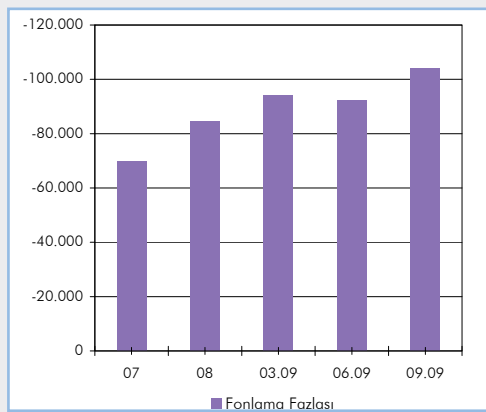

Kaynak: BDDK-TCMB

(1) Bu hesaplama katılım bankaları dahil edilmemiştir.

Geçici bir likidite sıkışıklığı durumunda, Merkez Bankası tarafından bankalara likidite temini için kabul edilebilecek teminatlar arasında yer alan serbest menkul değerlerin yabancı kaynaklara oranı ve serbest menkul değerlerin mevduata oranı, 2008 yılı sonundan itibaren artan bir seyir izlemiştir. Söz konusu oranlar, 2009 yılı Eylül ayında sırasıyla yüzde 25 ve yüzde 33 seviyesine yükselmiştir (Grafik III.27).

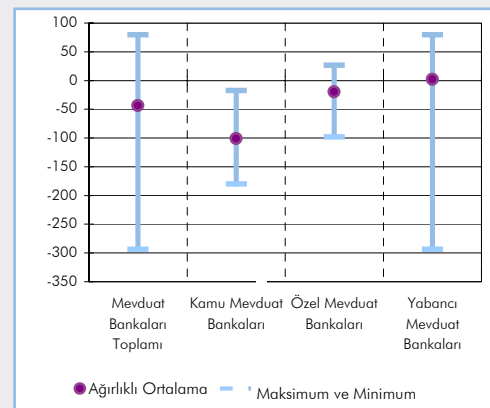
Grafik III.28.
Fonlama Fazlası¹ (Milyon TL)

Kaynak: BDDK-TCMB

(1) Fonlama Fazlası = Krediler-Mevduatlar

Grafik III.29.
Fonlama Fazlası (Açığı) (Eylül 2009)^{1,2} (%)

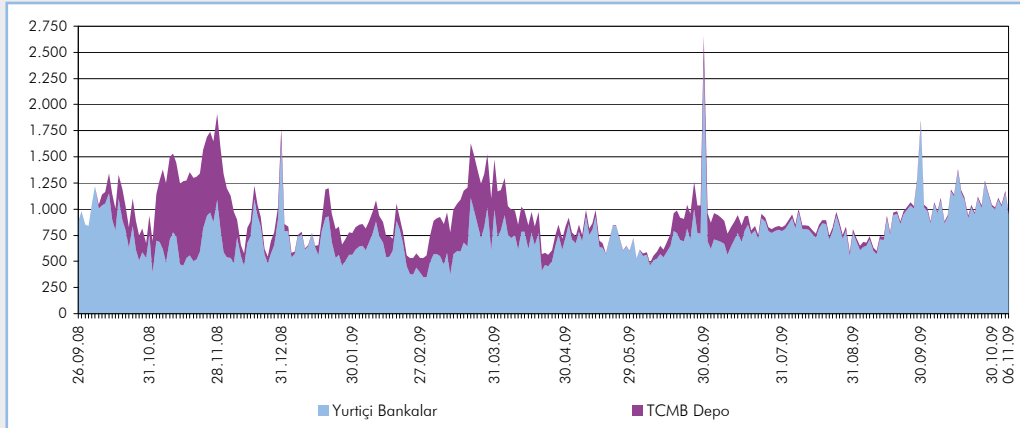
Kaynak: BDDK-TCMB

(1) Fonlama Fazlası (Açığı) = (Krediler-Mevduatlar) / Krediler

(2) TMSF bünyesindeki banka dahil edilmemiştir.

Türk bankacılık sektörünün en önemli kaynağı mevduat olup, bu durum bankaların bankalararası fonların oynaklığına olan duyarlılığını kısıtlamaktadır. 2009 yılı Eylül ayı itibarıyla sektörün fonlama fazlası 104 milyar TL'ye ulaşmıştır (Grafik III.28). Kamu bankalarının fonlama fazlasının yüksek olduğu, yabancı bankaların ise yurt dışından fonlanmaları dolayısıyla az da olsa açıklarının bulunduğu görülmektedir (Grafik III.29).

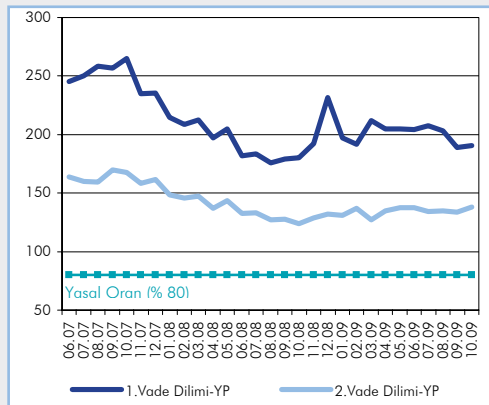
Grafik III.30.
Yabancı Para Bankalararası İşlemler (ABD Doları)

Kaynak: BDDK-TCMB

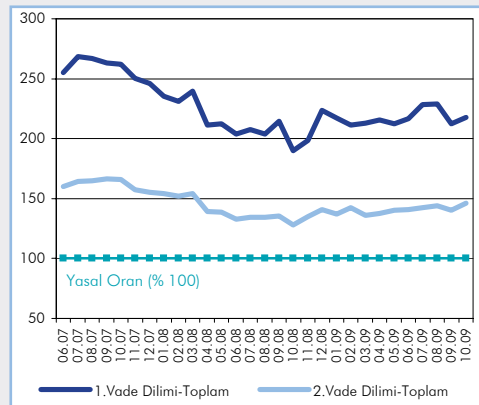
Bankalararası döviz piyasasında döviz likiditesinin akışkanlığının artırılmasına katkıda bulunmak amacıyla 9 Ekim 2008 tarihinde tekrar aracılık faaliyetine başlanan Bankamız döviz depo piyasasındaki işlemlerin son dönemde azaldığı, bankaların kendi aralarındaki işlemlere geri döndükleri gözlenmektedir (Grafik III.30).

Grafik III.31.
YP Likidite Yeterlilik Rasyosu (%)

Kaynak: BDDK-TCMB

Grafik III.32.
Toplam Likidite Yeterlilik Rasyosu (%)

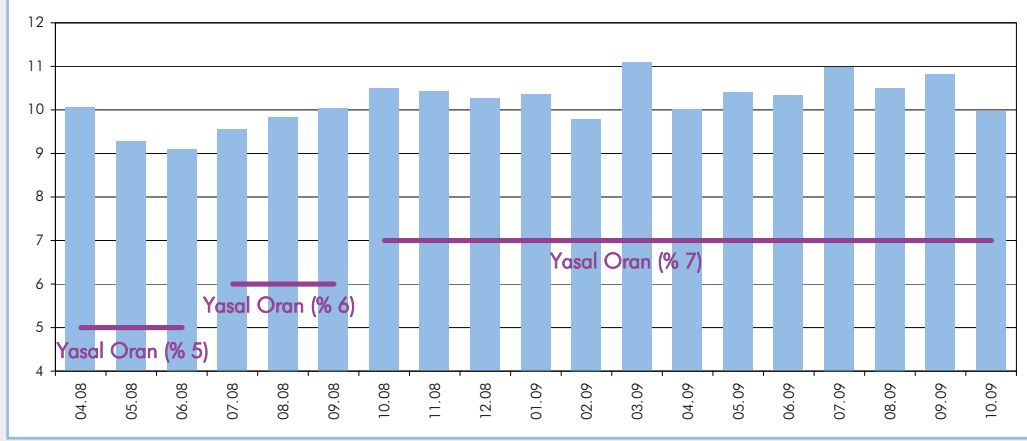
Kaynak: BDDK-TCMB

Bankaların Likidite Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik'e göre hesaplanan bankacılık sektörünün likidite yeterlilik oranları, 1. ve 2. vade dilimleri⁶ için hem toplamda hem yabancı parada, yasal oranların oldukça üzerinde olup, son dönemde yatay bir seyir izlemektedir (Grafik III.31 ve Grafik III.32).

⁶ Varlık ve yükümlülüklerden vadeye kalan süresi 0 ile 7 gün arasında olanlar 1. vade dilimini, 0 ile 31 gün arasında olanlar ise 2. vade dilimini oluşturmaktadır.

Grafik III.33.

Bankacılık Sektörünün Stok Değerler Üzerinden Hesaplanan Varlık ve Yükümlülüklerle İlişkin Likidite Yeterlilik Oranı (%)

Kaynak: BDDK-TCMB

5 Nisan 2008 tarihinde söz konusu Yönetmelik'te yapılan değişiklikle getirilen ve stok değerler ile yüzde yüz dikkate alınma oranı üzerinden hesaplanan likidite yeterlilik rasyosunun da yasal oran olan yüzde 7'nin üzerinde seyrettiği görülmektedir (Grafik III.33).

2008 yılının son çeyreğinden bu yana sektörde temel likidite göstergelerinin ve serbest menkul değerlerin artışının devam ettiği ve bankaların ihtiyatlı yaklaşımlarını korudukları görülmektedir.

Kutu 12. Likidite Stres Testi¹

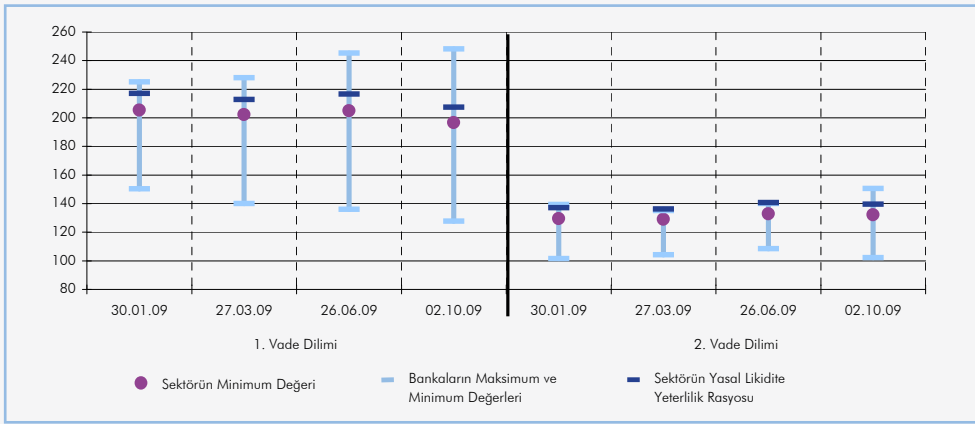
Türk bankacılık sektörünün fonlama likiditesi şokları karşısındaki direncinin analiz edilmesi amacıyla, kamu bankaları hariç aktif büyüklüğü bakımından ilk 10 bankaya ve sektörün tamamına likidite stres testi uygulanmıştır. Gerçekleştirilen bu analizle, BDDK'ca çıkarılan Bankaların Likidite Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik çerçevesinde hesaplanan toplam likidite yeterlilik rasyosunun hem 1. hem de 2. vade dilimlerinde ne kadar düşebileceği olasılık dağılımları yardımıyla hesaplanmıştır.

Bu doğrultuda, mevcut yönetmelik kapsamında kullanılan likit varlık ve durağan olmayan yükümlülük kalemleri dikkate alınmıştır. Bankaların likit varlıkları tarafında değerinde düşme olabilecek kalemler ile karşı taraf riski nedeniyle beklenen nakit girişini gerçekleştiremeyecek kalemler için değer azalma oranları; yükümlülük tarafında ise yenilenemeyen fon kaynakları için yenilenememe oranları Monte Carlo tekniği kullanılarak simüle edilmiştir. Simülasyonda, yönetmelikte belirlenen dikkate alınma oranları başlangıç parametresi olarak kullanılmıştır.

Simülasyon sonucunda, sektörün yasal rasyosunun en çok düştüğü durumda, bilançoda önemli paya sahip olan kalemlerin dikkate alınma oranlarında önemli değişiklikler olmamıştır. Bu durum Yönetmelik'te yer alan dikkate alınma oranlarının bir stres durumunu yansıtacak ihtiyatlılıkta belirlendiğini göstermektedir.

Elde edilen sonuçlara göre, yüzde 95 güven düzeyinde 1. ve 2. vade diliminde toplam likidite yeterlilik rasyosunun alabileceği değerler ele alındığında, 2 Ekim 2009 tarihinde, sektör için hesaplanan rasyolar sırasıyla yüzde 197 ve yüzde 132'ye düşmektedir (Grafik 1). Öte yandan, simülasyon ayrı ayrı bankalara uygulanırken her biri için en düşük rasyoyu veren dikkate alınma oranları kullanılmıştır. Bu durumda aynı tarih itibarıyla, söz konusu vade dilimlerinde ilk 10 banka içinde en yüksek değeri alan bankaların oranları sırasıyla yüzde 248 ve yüzde 150, en düşük değeri alanları ise yüzde 128 ve yüzde 102 olarak gerçekleşmektedir. Dolayısıyla, ilk 10 banka içinde yüzde 100 olan asgari likidite yeterlilik oranının altına düşen banka bulunmamaktadır.

Grafik 1. 1. ve 2. Vade Dilimlerinde Toplam Likidite Yeterlilik Rasyosu (%)

(1) Van den End, J. W. (2008): Liquidity Stress-Tester: A Macro Model for Stress-Testing Banks' Liquidity Risk, Hollanda Merkez Bankası (DNB) WP No. 175, çalışmasından faydalanılarak Türkiye'ye uyarlanmıştır.

III.4. Finansal Sağlamlık Endeksi

Tablo III.7 Finansal Sağlamlık Alt Endeksleri

	Göstergeler	Endekse Etkinin Yönü	Ağırlık
Aktif Kalitesi	Brüt Takipteki Alacaklar / Brüt Kredi	negatif	0,33
	Net Takipteki Alacaklar / Özkaynaklar	negatif	0,33
	Duran Aktifler/Toplam Aktifler ¹	negatif	0,33
Likidite	Likit Aktif / Toplam Aktif ²	pozitif	1,00
Kur Riski	Bilanço İçi Yabancı Para Pozisyonu/Özkaynaklar ³	negatif	0,50
	Yabancı Para Net Genel Pozisyonu/Özkaynaklar ^{3,4}	negatif	0,50
Faiz Riski	(1 Aya Kadar Faize Duyarlı TP Cinsi Aktifler - 1 Aya Kadar Faize Duyarlı TP Cinsi Pasifler) / Özkaynaklar ⁵	negatif	0,50
	(1 Aya Kadar Faize Duyarlı YP Cinsi Aktifler - 1 Aya Kadar Faize Duyarlı YP Cinsi Pasifler) / Özkaynaklar ⁵	negatif	0,50
Kârlılık	Net Kâr / Toplam Aktif	pozitif	0,50
	Net Kâr / Özkaynaklar	pozitif	0,50
Sermaye Yeterliliği	Serbest Sermaye / Toplam Aktif ⁶	pozitif	0,50
	Sermaye Yeterliliği Rasyosu	pozitif	0,50

(1) Duran Aktifler; iştirak, bağlı ortaklık, elden çıkarılacak kıymetler, sabit kıymetler ve net takipteki alacaklar toplamından oluşmaktadır.

(2) Likit Aktifler; nakit değerler, Merkez Bankası, piyasalar, bankalar ve ters repo işlemlerinden alacaklar toplamından oluşmaktadır.

(3) Özkaynaklar, yasal özkaynak tanımı olup, bilançonun pasifinde yer alan özkaynak tanımından farklıdır. Hesaplama mutlak değer olarak yapılmıştır.

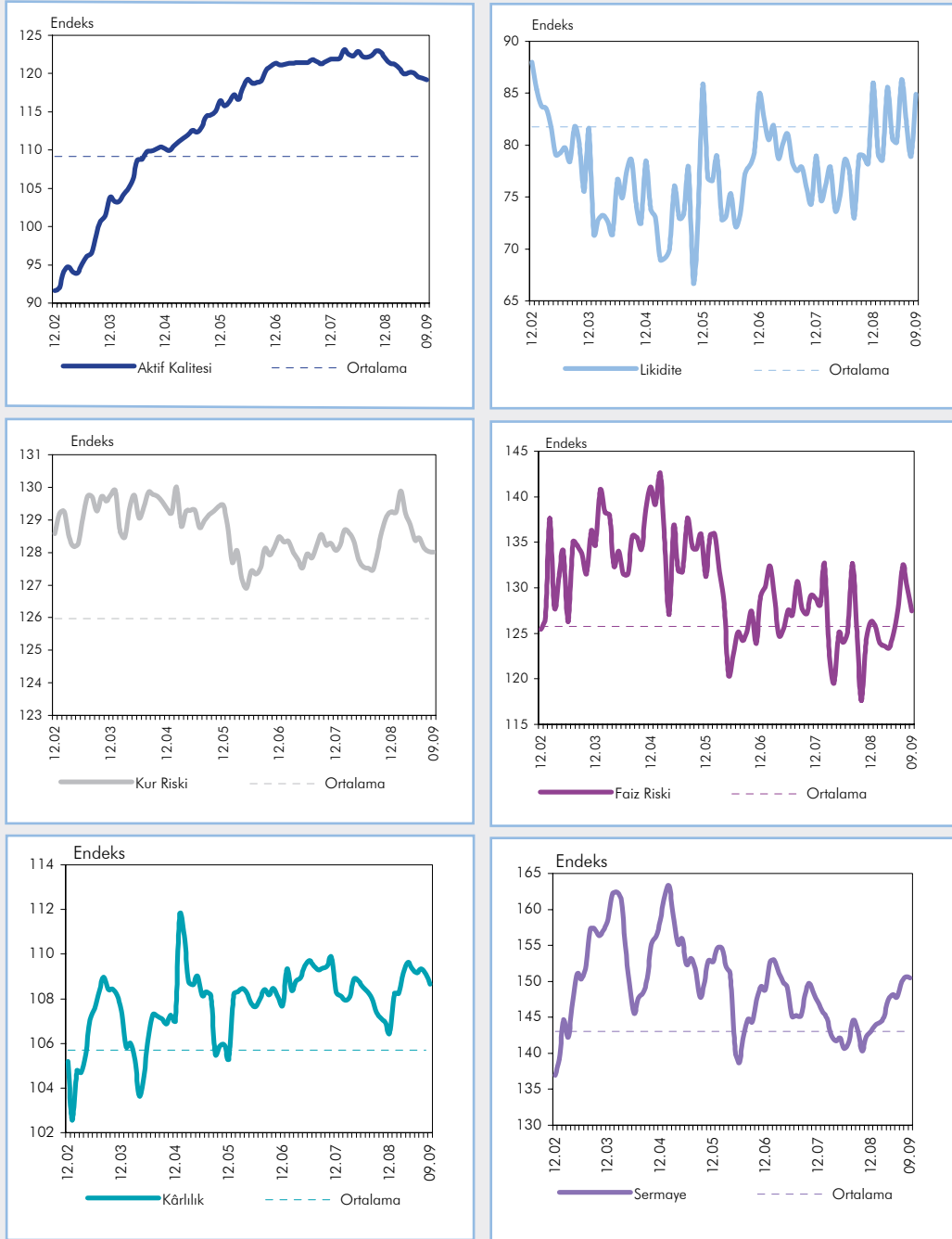
(4) Bilanço içi yabancı para pozisyonu ile bilanço dışı kalemlerin toplanması ile yabancı para net genel pozisyonu elde edilmektedir. Hesaplama mutlak değer olarak yapılmıştır.

(5) Hesaplama mutlak değer olarak yapılmıştır.

(6) Serbest sermaye, özkaynak tutarından duran aktiflerin çıkarılmasıyla hesaplanmaktadır.

Finansal Sağlık Endeksi (FSE), bankacılık sektörünün finansal yapısının sağlamlığının ne yönde hareket ettiğine ilişkin bir "bileşik gösterge" oluşturmak amacıyla hesaplanmaktadır. Endeksin oluşturulmasında; aktif kalitesi, likidite, kur riski, faiz riski, kârlılık ve sermaye yeterliliği endeksleri olmak üzere altı alt endeks kullanılmıştır. Her bir alt endeks için de bankacılık sektörünün risklerini ve kırılganlıklarını yansıtacak rasyolar seçilmiş ve bunlar belli ağırlıklar çerçevesinde endeksi oluşturmuştur (Tablo III.7).

Grafik III.34.
Finansal Sağlık Alt Endeksleri¹ (1999=100)

Kaynak: BDDK-TCMB

(1) Kullanılan ortalamalar, ilgili alt endekslerin Aralık 1999-Eylül 2009 ortalamasıdır.

FSE'yi oluşturan alt endeksler incelendiğinde (Grafik III.34);

i. Aktif Kalitesi Endeksi: 2008 yılı sonunda 122 olan aktif kalitesi endeksi, 2009 yılında düşüş eğilimine girmiş ve Eylül ayında 119,2 olarak gerçekleşmiştir. Bu gelişmede temel olarak takibe dönüşüm oranındaki yükselme etkili olmuştur.

ii. Likidite Endeksi: 2008 yılı sonunda 86 olan likidite endeksi 2009 yılı Eylül ayında 84,9'a gerilemiştir. Endekste azalışa rağmen, endeksi oluşturan likit aktiflerin toplam aktiflere oranı son bir yıllık dönemde yüzde 10,9 ile yüzde 13,0 aralığında seyretmektedir.

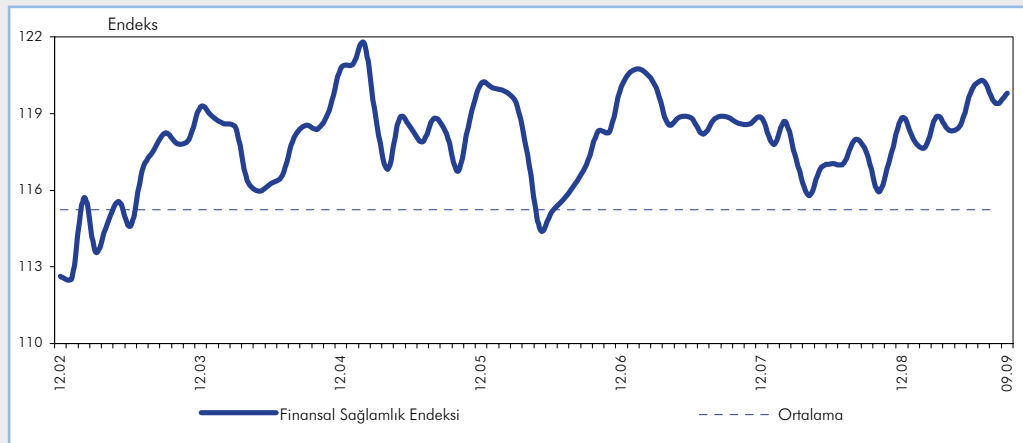
iii. Kur Riski Endeksi: 2008 yılı sonunda 129,3 seviyesinde gerçekleşen kur riski endeksi, 2009 yılı Mart ayından itibaren bilanço içi pozisyonların tekrar açılmaya başlaması ile birlikte aşağı dönmüş ve 2009 yılı Eylül ayında 128 olarak gerçekleşmiştir.

iv. Faiz Riski Endeksi: Faiz riski endeksi, 2008 yılı Aralık ayında yabancı para faize duyarlı açığı artışı rağmen Türk parası cinsinden faize duyarlı açığı azalışın etkisiyle iyileşme göstererek 126,3 olarak gerçekleşmiştir. 2009 yılı Eylül ayında ise Türk parası cinsinden 1 aya kadar faize duyarlı aktifler ile pasifler arasındaki farkın özkaynaklara oranının gerilemesi sonucu endeks 127,5 seviyesinde gerçekleşmiştir.

v. Kârlılık Endeksi: 2008 yılı Aralık ayı itibarıyla son üç yılın en düşük değerini alarak 106,5 olan kârlılık endeksi, 2009 yılında faizlerdeki düşüşün etkisiyle artan faiz marjına paralel hızlı bir toparlanma eğilimine girmiş ve Eylül ayında 108,7 değerini almıştır. 2009 yılının ilk dokuz ayında sektörün kârlılık performansındaki artışta, esas olarak net faiz gelirinin yükselmesi etkili olmuştur. Ayrıca, menkul kıymet alım satım kârlarının sermaye piyasası işlem kârını artırması sonucu faiz dışı gelirlerin önemli bir unsuru olan net ticari kâr da yükselmiştir.

vi. Sermaye Yeterliliği Endeksi: 2008 yılı Ekim ayından itibaren artış eğiliminde olan sermaye yeterliliği endeksi, 2009 yılı içinde de sermaye yeterliliği rasyosundaki ve serbest sermayenin toplam aktiflere oranındaki artışa bağlı olarak yükselişine devam etmiş ve 2009 yılı Eylül ayında 150,5 seviyesine yükselmiştir.

Grafik III.35.
Finansal Sağlık Endeksi¹ (1999=100)

Kaynak: BDDK-TCMB

(1) Kullanılan ortalama, finansal sağlık endeksinin Aralık 1999-Eylül 2009 ortalamasıdır.

Bankacılık sektörünün sağlamlığının bir göstergesi olarak izlediğimiz Finansal Sağlamlık Endeksi, 2008 yılı sonu değeri olan 118,8 seviyesinden, sermaye yeterliliği endeksi, karlılık ve faiz riski endekslerindeki artışa bağlı olarak 2009 yılı Temmuz ayında 120,3'e kadar yükselmiştir. Eylül ayında ise faiz riski endeksindeki azalışın etkisi ile hafif bir düşüş göstererek 119,8'e gerilemiştir (Grafik III.35).

GRAFİK LİSTESİ

Grafik I.1	Seçilmiş Ülkelerde Piyasa Güven Göstergeleri	1
Grafik I.2	Kredi İflas Takası Endeksleri	2
Grafik I.3	Gelişmiş Ülke Borsa Endeksleri	2
Grafik I.4	Seçilmiş Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye Ülke Risk Primleri ve Kredi İflas Takası (CDS) Spreadleri Gelişimi	3
Grafik I.5	Seçilmiş Gelişmekte Olan Ülke Borsa Endeksleri	3
Grafik I.6	Seçilmiş Gelişmekte Olan Ülke Döviz Kurları	3
Grafik I.7	Emtia Fiyatları Endeksi	4
Grafik I.8	Seçilmiş Bazı Ülkelerde Enflasyon Oranları	4
Grafik I.9	ABD ve Avrupa Merkez Bankaları'nın Bilanço Büyüklükleri Endeksi	5
Grafik I.10	Seçilmiş Bazı Ülkelerde Politika Faiz Oranları	5
Grafik I.11	ABD ve Avrupa Bankacılık Sektörlerinde Kredi Verme Koşullarını Sıkılaştıran Bankaların Oranı	6
Grafik I.12	ABD ve Avrupa Bankacılık Sektörü Kredileri Gelişimi	6
Grafik I.13	Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler (ABS) ve İpotek Teminatlı Menkul Kıymetler (CMO)	7
Grafik I.14	Seçilmiş Bazı Ülkelerde Büyüme Oranları	7
Grafik I.15	Cari Denge'nin GSYH'ye Oranı ve Enerji Fiyatlarının Etkisi	14
Grafik I.16	İhracat, İthalat ve Dış Ticaret Açığının Gelişimi	14
Grafik I.17	İthalat ve İhracat Miktar Endeksleri	15
Grafik I.18	İthalat ve İhracat Birim Değer Endeksleri	15
Grafik I.19	Ödemeler Dengesi Kalemlerinin Seyri	16
Grafik I.20	Kısa Vadeli Dış Borçlar ve Uluslararası Rezervler	17
Grafik I.21	Rezervlerin İthalatı Karşılama Oranı	17
Grafik I.22	Uluslararası Bankaların Seçilmiş Ülkelerden Net Alacakları	18
Grafik I.23	Bankacılık Dışı Kesimin ve Bankaların Uzun Vadeli Dış Kredi Yenileme Oranları	18
Grafik I.24	Büyüme Hızı ve Büyümenin Kompozisyonu	20
Grafik I.25	Sektörlerin Büyümeye Katkıları	20
Grafik I.26	Sanayi Üretimi ve Kapasite Kullanım Oranı	21

Grafik I.27	İmalat Sektöründe Kısmi Verimlilik ve Üretimde Çalışanlar	21
Grafik I.28	12 Aylık ÜFE ve TÜFE Gerçekleşmeleri	22
Grafik I.29	12 Ay Sonrasındaki TÜFE Beklentileri	22
Grafik I.30	Toplam Kamu Net Borç Stoku ve Kompozisyonu	25
Grafik I.31	Avrupa Birliği Tanımlı Genel Yönetim Nominal Borç Stoku	25
Grafik I.32	İç Borç Stokunun Kompozisyonu	26
Grafik I.33	İç Borç Stokunun Vade Yapısının Gelişimi	26
Grafik I.34	İç Borç Stokunun Mülkiyete Göre Dağılımı	26
Grafik I.35	Özel Kesim Tüketim ve Tasarrufu ile Harcanabilir Gelirin Reel Gelişimi	28
Grafik I.36	Hanehalkı Yükümlülüklerinin GSYH'ye Oranı	28
Grafik I.37	Bireysel Kredilerin Hanehalkı Tüketim Harcamaları İçindeki Payı	28
Grafik I.38	Hanehalkı Yükümlülüklerinin Dağılımı	29
Grafik I.39	Mevduat Bankalarının Kredi Kartı Bakiyeleri ve Krediye Dönüşüm Oranı	29
Grafik I.40	Dövizle Endeksli Tüketici Kredisi ve Konut Kredilerinin Gelişimi	30
Grafik I.41	Seçilmiş Ülkeler İtibariyle Yabancı Para Bireysel Kredilerin Toplam Bireysel Krediler İçindeki Payı	30
Grafik I.42	Seçilmiş Ülkelerde İşsizlik Oranı Artışı	31
Grafik I.43	İşsizlik Oranı ve TGA'ya Dönüşüm Oranları	31
Grafik I.44	Hanehalkı TP Yatırım Araçlarının YP Yatırım Araçlarına Oranı	34
Grafik I.45	Hanehalkı Finansal Varlıklarının ve Yükümlülüklerinin Gelişimi	34
Grafik I.46	Kar/Zarar Eden Firmalar	36
Grafik I.47	Takas Odalarına İbraz Edilen ve Karşılıksız Kalan Çek Adet ve Tutarının Toplam Takasa İbraz Edilen Çek Adet ve Tutarı İçindeki Oranı	38
Grafik I.48	Açılan-Kapanan Şirket ve Kooperatifler	38
Grafik I.49	Reel Kesim Güven Endeksi	38
Grafik I.50	Reel Sektörün Yurt Dışından Sağladığı Uzun Vadeli Kredilerin Kalan Vade Dağılımı	41
Grafik I.51	Reel Sektörün Yurt Dışından Sağladığı Uzun Vadeli Kredilerin Faiz Dağılımı	41
Grafik I.52	Reel Sektörün Yabancı Para Pozisyonuna İlişkin Oranlar	41
Grafik I.53	İMKB Firmalarının Net Yabancı Para Pozisyonlarının Gelişimi	42
Grafik I.54	İMKB Firmalarının Kullandıkları Nakdi Kredilerin Gelişimi	43

Grafik II.1	Finansal Sektörün Bilanço Büyüklüğünün Dağılımı	45
Grafik II.2	Bankacılık Sektörünün Gelişimi	45
Grafik II.3	Bankacılık Sektörü Bilanço Büyüklüğünün Grup Bazında Dağılımı	46
Grafik II.4	Bankacılık Sektörü Aktif Toplamının Hisse Yapısına Göre Dağılımı	46
Grafik II.5	Bankacılık Sektörünün Aktif Yapısı	47
Grafik II.6	Bankacılık Sektörünün Pasif Yapısı	47
Grafik II.7	Net Faiz Marjı	48
Grafik II.8	Aktif ve Özkaynak Kârlılığı	48
Grafik II.9	Seçilmiş Ülkelerde Bankacılık Aktif ve Özkaynak Karlılığı	48
Grafik II.10	Bankaların Özkaynak Kârlılıklarına Göre Aktif Payları	49
Grafik II.11	Seçilmiş Ülkelerin Özkaynak Karlılıklarına Göre Aktif Payları	49
Grafik II.12	Sermaye Yeterliliği Rasyosu	50
Grafik II.13	Seçilmiş Ülkelerin SYR'si	50
Grafik II.14	Bankaların Sermaye Yeterliliği Rasyolarına Göre Aktif Payları	51
Grafik II.15	Sektörün Serbest Sermaye Gelişimi	51
Grafik II.16	Riske Esas Tutarların Dağılımı	51
Grafik III.1	Brüt Kredilerin Gelişimi	53
Grafik III.2	Tahsili Geçikmiş Alacakların (TGA) Gelişimi	53
Grafik III.3	Kullandırılan Kredilerin TP-YP Kompozisyonu	55
Grafik III.4	Yabancı Para Kredilerin Gelişimi	55
Grafik III.5	Kredilerin İllere Göre Dağılımı	55
Grafik III.6	Kredi Faiz Oranları	56
Grafik III.7	Ticari Kredi Faizi - Mevduat Faizi Farkı	56
Grafik III.8	Brüt Kredilerin Türlerine Göre Dağılımı ve Reel Büyüme Hızları	56
Grafik III.9	Firma Kredilerinin Türleri İtibarıyla Gelişimi	57
Grafik III.10	Firma Kredilerinin TGA'ya Dönüşüm Oranı	57
Grafik III.11	Bireysel Kredilerin Gelişimi	59
Grafik III.12	Bireysel Kredilerin TGA'ya Dönüşüm Oranının Gelişimi	59
Grafik III.13	Tüketici Kredilerinin Gelişimi	60
Grafik III.14	Tüketici Kredilerinin TGA'ya Dönüşüm Oranının Gelişimi	60
Grafik III.15	Tüketici Kredisi Faiz Oranları	60
Grafik III.16	Kredi Şokunun Sektörün Kârlılığına Etkisi	61

Grafik III.17	Kredi Şoklarının Sektörün SYR'sine Etkileri	62
Grafik III.18	Döviz Kurları, Faiz Oranları ve Hisse Senedi Fiyatlarındaki Gelişmeler ve Oynaklıklar	63
Grafik III.19	Faiz Oranları	63
Grafik III.20	Beklenen ve Gerçekleşen DİBS Reel Faizleri	63
Grafik III.21	Bankacılık Sektörünün Faize Duyarlı Açık (Fazla) Gelişimi	64
Grafik III.22	Bankacılık Sektörünün Yabancı Para Pozisyonunun Gelişimi	64
Grafik III.23	Karşı Para Cinsi TL olan Swap Para ve Faiz Alım İşlemleri	64
Grafik III.24	Senaryoların Banka Bazında Etkisi (İlk 10 Banka)	68
Grafik III.25	Temel Likidite Göstergeleri	70
Grafik III.26	Likit Aktiflerin Dağılımı	70
Grafik III.27	Teminatların Yükümlülükleri Karşılama Oranı	71
Grafik III.28	Fonlama Fazlası	71
Grafik III.29	Fonlama Fazlası (Açığı)	71
Grafik III.30	Yabancı Para Bankalararası İşlemler	72
Grafik III.31	YP Likidite Yeterlilik Rasyosu	72
Grafik III.32	Toplam Likidite Yeterlilik Rasyosu	72
Grafik III.33	Bankacılık Sektörünün Stok Değerler Üzerinden Hesaplanan Varlık ve Yükümlülüklerle İlişkin Likidite Yeterlilik Oranı	73
Grafik III.34	Finansal Sağlık Alt Endeksleri	75
Grafik III.35	Finansal Sağlık Endeksi	76

TABLO LİSTESİ

Tablo I.1	Ödemeler Dengesi	14
Tablo I.2	Seçilmiş Ekonomilerde GSYH Büyümesi ve Cari Açığın GSYH'ye Oranı	15
Tablo I.3	Finans Hesaplarındaki Gelişmeler	17
Tablo I.4	Merkezi Yönetim Bütçe Gerçekleşmeleri	23
Tablo I.5	Genel Devlet Bütçe Dengesinin GSYH'ye Oranı	27
Tablo I.6	Hanehalkı Harcanabilir Geliri, Yükümlülüğü ve Faiz Ödemeleri	29
Tablo I.7	Tasfiye Olunacak Kredi Kartı ve Tüketici Kredisi Borcu Bulunan Gerçek Kişi Sayısı	31
Tablo. I.8	5464 Sayılı Kanununun Geçici 5'inci Maddesi Kapsamında Yeniden Yapılandırılan Kredi Kartları	32
Tablo. I.9	Hanehalkı Finansal Varlıklarının Kompozisyonu	32
Tablo I.10	Seçilmiş İMKB Firmalarının Bazı Gelir Tablosu Kalemleri	35
Tablo I.11	Karlılık Oranları	36
Tablo I.12	Borçluluk Oranları	37
Tablo I.13	Firmaların Temerrüte Düşme Oranları	37
Tablo I.14	Reel Sektörün Finansal Borçları	39
Tablo I.15	Reel Sektörün Yurt Dışından Sağladığı Uzun Vadeli Kredilerin Sektörlere Göre Kalan Vade Dağılımı	40
Tablo I.16	Finansal Kesim Dışındaki Firmaların Döviz Varlık ve Yükümlülükleri	42
Tablo II.1	Bankacılık Sektörünün Derinlik ve Aracılık Fonksiyonu Göstergeleri	46
Tablo II.2	Net Kâr ve Bileşenlerinin Gelişimi	47
Tablo II.3	Seçilmiş Ülkelerde Kamu Kaynaklı Sermaye Katkılarının GSYH'lerine Oranları	50
Tablo III.1	Seçilmiş Ülkeler İtibariyle Kredilerin TGA'ya Dönüşüm Oranı	54
Tablo III.2	Seçilmiş Kredi Oranları	54
Tablo III.3	Firma Kredilerinin Sektörel Dağılımı	58
Tablo III.4	Firma Kredilerinin Sektörel Bazda TGA Dönüşüm Oranları	59
Tablo III.5	Faiz ve Kur Artış Senaryoları	65
Tablo III.6	Piyasa Riski Senaryo Analizi Sonuçları	67
Tablo III.7	Finansal Sağlamlık Alt Endeksleri	74

KUTU LİSTESİ

Kutu 1.	Çıkış Stratejileri: Ne Zaman ve Nasıl?	8
Kutu 2.	Küresel Krize Yönelik Olarak G-20 Çatısı Altında Alınan Son Kararlar	9
Kutu 3.	Basel Bankacılık Denetim Komitesi'nin İhtiyatlı Düzenlemelerin Güçlendirilmesine İlişkin Çalışmaları	10
Kutu 4.	Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarına İlişkin Gelişmeler	11
Kutu 5.	Ücretlendirme Politikaları	13
Kutu 6.	Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Kararda Yapılan Değişiklik	18
Kutu 7.	Orta Vadeli Program (2010-2012)	24
Kutu 8.	Altın İthalat ve İhracatı	33
Kutu 9.	Mevduat Bankalarının Temettü Ödeme Oranı	52
Kutu 10.	Kredi Garanti Fonu A.Ş.'ye Sağlanacak Hazine Desteğine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı (BKK)	58
Kutu 11.	Piyasa Likiditesi Endeksi (PLE)	69
Kutu 12.	Likidite Stres Testi	73

KISALTMA LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ABS	: Varlığa Dayalı Menkul Kıymet
BCBS	: Basel Bankacılık Denetim Komitesi
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BIS	: Uluslararası Ödemeler Bankası
CDS	: Kredi İflas Takası
CMO	: İpotek Teminatlı Menkul Kıymetler
DEK	: Döviz Endeksli Kredi
DİBS	: Devlet İç Borçlanma Senedi
DNB	: Hollanda Merkez Bankası
DPT	: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı
DTH	: Döviz Tevdiat Hesabı
ECB	: Avrupa Merkez Bankası
EMBI	: Gelişmekte Olan Ülkeler Tahvil Endeksi
EU	: Avrupa Birliği
FASB	: Finansal Muhasebe Standartları Kurulu
FCAG	: Finansal Kriz Danışma Kurulu
Fed	: ABD Merkez Bankası
FSB	: Finansal İstikrar Kurulu
FSE	: Finansal Sağlık Endeksi
FSF	: Finansal İstikrar Forumu
G-20	: 20'ler Grubu
GAAP	: Genel Kabul Görmüş Muhasebe Standartları
GES	: Gelire Endeksli Senet
GFA	: Görelî Fiyat Aralığı
Gr	: Gram
GSYH	: Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
HM	: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı
IAS	: Uluslararası Muhasebe Standartları
IASB	: Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu
IFRS	: Uluslararası Finansal Raporlama Standartları
IFS	: Uluslararası Finans İstatistikleri
IMF	: Uluslararası Para Fonu
İMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
KDV	: Katma Değer Vergisi

KGF	: Kredi Garanti Fonu
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsü
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletme
LYO	: Likidite Yetersizliği Oranı
MB	: Maliye Bakanlığı
MKK	: Merkezi Kayıt Kuruluşu
OECD	: İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
O/N	: Gecelik
PLE	: Piyasa Likiditesi Endeksi
RET	: Riske Esas Tutar
ROA	: Aktif Kârlılığı
ROE	: Özkaynak Kârlılığı
S&P	: Standard and Poor's
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
SYR	: Sermaye Yeterlilik Rasyosu
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TGA	: Tahsili Gecikmiş Alacaklar
TL	: Türk Lirası
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TOKİ	: TC. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı
TP	: Türk Parası
TSPAKB	: Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği
TÜFE	: Tüketici Fiyat Endeksi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
USD	: Amerikan Doları
ÜFE	: Üretici Fiyat Endeksi
WEO	: Dünya Ekonomik Görünüm Raporu
YP	: Yabancı Para
YPNGP	: Yabancı Para Net Genel Pozisyonu